

Xalq qəzeti!

№ 27 (30996) 12 fevral 2026-cı il, cümə axşamı

Gündəlik ictimai-siyasi qəzet

1919-cu ildən çıxır

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi

Azərbaycan rəqəmsal gələcəyə mükəmməl proqramla gedir

Prezident İlham Əliyevin sədrliyi ilə “Azərbaycanın yeni rəqəmsal arxitekturası” adlı vahid fəaliyyət planına həsr olunmuş müşavirə

Fevralın 11-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sədrliyi ilə “Azərbaycanın yeni rəqəmsal arxitekturası” adlı vahid fəaliyyət planına həsr olunmuş müşavirə keçirilib. Dövlətimizin başçısı müşavirədə çıxış edib.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Biz bugünkü müşavirədə rəqəmsal inkişafıla bağlı olan məsələləri müzakirə edəcəyik, buna ehtiyac var. Bu məsələ bizim gələcək inkişafımızı böyük dərəcədə şərtləndirəcək. Dünyada gedən meyillər, trendlər bəllidir. Bu gün süni intellektin tətbiqi, data mərkəzlərinin yaradılması, rəqəmsallaşma ilə bağlı islahatlar faktiki olaraq ölkələrin gələcək inkişafını müəyyən edir. Azərbaycanda bu istiqamətdə müəyyən işlər görüldü, bu barədə bu gün danışılacaq. Ən önəmlisi gələcək fəaliyyətimizdə bu məsələni əsas prioritetlər siyahısına daxil etməyimizdir.

Bizim neft-qaz, bağlantılar sahələrində böyük təcrübəmiz var - beynəlxalq şirkətlərlə olan əlaqələr, böyük təcrübəmiz və bir çox ölkələrlə bu nəhəng layihələri icra etməyimiz. Çünki bunlar həm bilik, bacarıq, texniki keyfiyyətlər, eyni zamanda, geniş beynəlxalq əlaqələr tələb edən məsələlərdir. Azərbaycan öz qonşuları ilə müxtəlif vaxtlarda müxtəlif istiqamətlər üzrə bir çox önəmli infrast-

ruktur layihələrini icra etmişdir. Yəni bu sahədə həm təcrübəmiz var, həm də artıq yaradılmış platformalar var. Nəqliyyat, energetika dəhlizləri gələcəkdə fiber-optik dəhlizlərinə də çevrilməlidir. Bu istiqamətdə müəyyən işlər görüldü. Neft-qaz kamərləri tikilən zaman, o cümlədən bu məsələ də öz həllini tapıb. Ancaq bu, təbii ki, bugünkü tələblərə cavab vermir.

Ona görə rəqəmsallaşma, süni intellekt, data mərkəzlərinin yaradılması istiqamətində də bizim təşəbbüslərimiz ölkəmizin uzunmüddətli, dayanıqlı inkişafını təmin etməlidir. Bizim bir çox üstünlüklərimiz var. Onlardan biri bizim coğrafi vəziyyətimizdir. Bu, bizdən asılı olmayan üstünlükdür. Ancaq hər bir ölkənin coğrafi vəziyyəti onun xeyrinə, yaxud

(ardı 2-ci səhifədə)

Bakı–Vaşinqton tərəfdaşlığı və Naxçıvana maneəsiz yol

Səhifə → 7

Tikilməkdə olan binanın dirəyi niyə çöküb?

Söhbət inşaat sektorunda keyfiyyətə nəzarətdən gedir

Paytaxtın Yasamal rayonu ərazisində, metronun “20 Yanvar” stansiyasının yaxınlığında inşa olunan yaşayış binasının dayaq sütununun uçması tikinti sektorunda keyfiyyət və dayanıqlıq məsələlərini yenidən gündəmə gətirib. Hadisə bir tərəfdən yeni tikililərin təhlükəsizlik səviyyəsi ilə bağlı suallar doğurur, digər tərəfdən isə son illərdə tətbiq olunan sərt standartlar və Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsinin nəzarət mexanizmlərinin səmərəliyi barədə müzakirələri aktuallaşdırır.

(ardı 9-cu səhifədə)

İrəvan Moskva ilə “körpüləri yandırmaq” istəmir

Paşinyanın Rusiya ilə bağlı fikirləri Kremlin “könlünü alma” cəhdidir

Ermənistanın Baş naziri Nikol Paşinyan ölkəsinin Rusiyanın maraqlarına ziyan vuracaq addımlar atacağını istisna edib. Paşinyan bu barədə yerli mediaya müsahibəsində bildirib. Bununla belə o, prioritetin Ermənistanın milli maraqları olduğunu vurğulayıb: “Rusiyaya, Rusiyanın maraqlarına ziyan vurmaq – belə bir hal bizim gündəliyimizdə heç vaxt olmayıb, yoxdur və olmayacaq. Bu, istisnadır”.

(ardı 15-ci səhifədə)

Tarixi sənəd, strateji hədəf

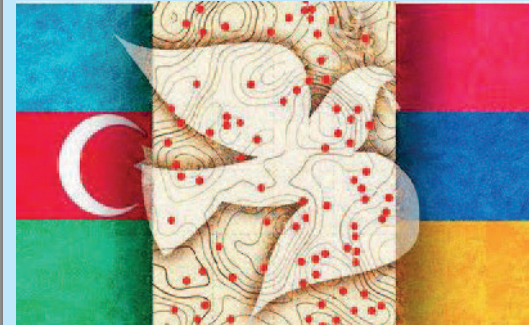
Səhifə → 7

Əməkdaşlıqdan tərəfdaşlığa keçidin siyasi anatomiyası

Səhifə → 5

İrəvanın sülh sazişi mesajı

Səhifə → 5

Parisin itkilərini Brüssel ödəməlidirmi?

Səhifə → 6

İqtisadi əməkdaşlıqdan siyasi normallaşmaya

Səhifə → 6

“TRIPP keçidi” Orta Dəhlizi qlobal məkana qovuşduracaq

Səhifə → 8

Azərbaycan – Türkiyə rəqəmsal əməkdaşlığının yeni mərhələsi

Səhifə → 8

Prezident İlham Əliyevin sədrliyi ilə “Azərbaycanın yeni rəqəmsal arxitekturası” adlı vahid fəaliyyət planına həsr olunmuş müşavirə

(əvvəli 1-ci səhifədə)

Qeyd etdiyim kimi, transmilli böyük şirkətlərlə iş təcrübəmiz - bu da böyük üstünlükdür. Müsbət investisiya iqlimi. Azərbaycan iqtisadiyyatına son 20 il ərzində 350 milyard dollardan çox sərmayə qoyulub. Xarici sərmayələr qorunub - həm qanunlar tərəfindən, eyni zamanda, gündəlik həyatda da görürük. Həm yerli, həm xarici sərmayələrin qorunması hər bir ölkənin inkişafını müəyyən edib, o cümlədən Azərbaycanın. Deyə bilərəm ki, burada da nadir təcrübəmiz var. 30 ildən çox davam edən bizim neft-qaz layihələrimiz necə imzalanıbsa, bu gün elə də icra edilir. Bu təcrübə əlbəttə ki, rəqəmsal dünyada aparıcı rol oynayan şirkətlərlə münasibətlərdə də özünü göstərməlidir.

Digər üstünlüyümüzə ondan ibarətdir ki, son illər ərzində aparılan işlər nəticəsində biz öz enerji generasiya gücümüzü böyük dərəcədə artırma bilmişik. Son 20 il ərzində generasiya gücümüz təxminən iki dəfəyə yaxın artıb və bu gün 10 min meqavatla bərabərdir. Yeni elektrik stansiyaları, - istər qaz, istər hidro, istər Günəş, külək, - bu gün Azərbaycan reallıqlarının müəyyən edib. Hazırda bizim ən azı 2 min meqavat istifadə edilməyən enerji generasiya gücümüz var ki, rəqəmsallaşma, süni intellekt, data mərkəzlərinin yaradılması üçün bu, başlıca şərtidir.

Onu da bildirməliyəm ki, yerləşdiyimiz bölgədə, geniş bölgədə bu imkanlara malik olan ölkələr ən azı çox deyil və bu gün Azərbaycan özünü bütün əsas enerji mənbələri ilə tam təmin edir, hətta onları dünya bazarlarına da çıxarır. Nəzərə alsaq ki, bizim bərpaolunan enerji növlərinin yaradılması istiqamətində planlarımız göz önündədir, - bu barədə dəfələrlə danışılıb, - gələcəkdə bizim generasiya gücümüz imzalanmış kontraktlar əsasında daha da artacaq. Ona görə biz bu üstünlükdən səmərəli şəkildə istifadə etməliyik. Təbii ki, ölkə daxilində elektrik enerjisində artan tələbat nəzərə alınmalıdır. Xüsusilə bizim sənaye inkişafı ilə bağlı böyük planlarımız var. Həm əhali artır, həm sənaye istehsalı xüsusilə qeyri-neft sektorunda artır və bu ilin yanvar ayında qeyri-neft sənayemiz təqribən 8 faiz artı-

Bu, artıq mətbuatda da dərc edilib, hər kəs görə bilər nədən ibarətdir, o cümlədən data mərkəzləri, rəqəmsallaşma, süni intellekt və bu sahədəki Amerika şirkətləri ilə sıx əlaqələrimiz. Yəni bu da bizim üstünlüyümüzdür.

Eyni zamanda, bizim Avropa İttifaqına üzv 10 ölkə ilə strateji tərəfdaşlıq sənədləri var. Təbii ki, Avropa şirkətləri bu sahədə Amerika şirkətləri ilə rəqəbat apara bilməzlər, onlardan bəlkə ən azı bir nəsil geridədir. Ancaq orada da müəyyən işlər görülür və o ölkələrin şirkətləri ilə də səmərəli əməkdaşlıq təmin edilməlidir.

Keçən il isə Çin Xalq Respublikası ilə hərtərəfli Strateji Tərəfdaşlıq sənədi imzalanmışdır. Yəni biz bu gün dünyada nadir ölkələrdənəm ki, dünyanın aparıcı güc mərkəzləri ilə artıq imzalanmış strateji tərəfdaşlıq formatında çalışırıq. Yəni bu, bizim üstünlüyümüzdür. Dünyada bu qədər üstünlüyü olan ikinci ölkə tapıla bilər, çox axtarsan. Ona görə bundan istifadə etməmək tamamilə qəbul edilməzdir. Bütün bunları nəzərə alaraq, artıq bir müddət bu

lük təmin edəcək. Vətəndaşa lazım olan bütün xidmətlər bir ünvandan göstərilməlidir. İndi buna nə qədər vaxt lazımdır, əlbəttə ki, bunu siz mənə bildirərsiniz. Eyni zamanda, bu gün mövcud olan platformaların üstünlükləri, əldə edilmiş təcrübə və bu platformaların işlənməsində iştirak etmiş şəxslər, kadrlar da ümumi işə cəlb edilməlidir. Yəni mən əldə edilmiş nəticələri qiymətləndirirəm, amma, eyni zamanda, bu gün vaxt gəlib çatıb ki, bu, vahid mərkəzdə birləşsin.

Kadr hazırlığına gəldikdə, bu, əsas vəzifələrdən biridir. Son vaxtlar bu istiqamətdə müəyyən işlər görülür. Biz öz təhsil sistemimizdə bu sahəyə daha böyük diqqət göstərməliyik. Həm Azərbaycanda fəaliyyət göstərən ali məktəblərdə, eyni zamanda, dövlət xətti ilə xaricə göndərilən tələbələr bu ixtisas üzrə peşəkarlığı artırmalıdır. Ona görə nəzərə alsaq ki, bu, uzunmüddətli proses olacaq və bu proses ancaq və ancaq genişləndəcək, gələcəkdə bu sahədə kadrlara böyük ehtiyac olacaq. Təbii ki, orta məktəblərdə şagirdlərə ilkin biliklərin aşılanması üçün tədris proqramına da müəyyən dəyişikliklər edilməlidir.

Süni intellektin tətbiqi dövlət qurumlarında geniş vüsət almalıdır. Bu gün bu sahədə aparıcı ölkələrdə bu belədir. Hətta mənə verilən məlumata görə, bu sahədə inkişaf etmiş bəzi ölkələrdə dövlət məmurlarının gündəlik fəaliyyətinə də süni intellekt agentləri, - belə adlandırılır, - kömək göstərir. Çünki burada hər hansı bir qərarın düzgün olub-olmaması ilə bağlı süni intellekt təbii ki, yardımçı ola bilər. Ona görə bu sistemə də baxmaq lazımdır və rəhbər orqanlarında təmsil olunan şəxslər süni intellektin geniş istifadə etməlidirlər.

Özəl sektora gəldikdə, burada eyni yanaşmanı təmin etmək üçün dəstək mexanizmləri işlənməlidir. Biz özəl sektora bu sahədə hansı formada daha böyük diqqət göstərilməsini təşviq edə bilərik, bu barədə da təkliflər verilməlidir.

Kibertəhlükəsizlik üzrə əsas hədəflər müəyyən edilməlidir. Bu sahə də kritik sahələrdən biridir. Biz keçən il çox müştəşkil və aqressiv kibberhücuma məruz qalmışıq. Biz onun mənbəyini də bilirək və lazımı tədbirlər də görülmüşdür ki, özümüzü bu ciddi problemlərdən qoruya bilək. Ona görə bu sahəyə ciddi diqqət göstərilməlidir. Bizdə artıq fəaliyyət göstərən Kibertəhlükəsizlik Mərkəzi var, onun işi daim diqqət mərkəzində olmalıdır.

Təbii ki, artıq qeyd etdiyim kimi, bu sahədə dünyanın aparıcı şirkətləri ilə təmaslara daha sıx olmalıdır. Hesab edirəm ki, bugünkü müşavirə və bu məsələnin Prezidentin nəzarəti altında olması bizim bir çox tərəfdaşlarımızda da ciddi mesaj olacaq ki, Azərbaycan bu sahəni özü üçün prioritet sayır. Bizdə olan imkanlar nədən ibarətdir? Mənim sadaladığım üstünlüklər xarici tərəfdaşlarımızda da çatdırılmalıdır. Sadaladığım üstünlüklər indi siz tərəfdən də çatdırılmalıdır ki, biz bu sahəyə güclü təkan verək.

Qeyd etdiyim kimi, fəaliyyət planı hazırlanmalıdır və mənə təqdim edilməlidir. Bu gün müzakirə edilən və ediləcək, o cümlədən təqdimatda göstəriləcək məsələlər fəaliyyət planına salınmalıdır.

Rədi isə təqdimat üçün söz verilir rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat naziri Rəşad Nəbiyevə.

Nazir Rəşad Nəbiyevin çıxışı

– Möhtərəm cənab Prezident.

Hörmətli Mehriban xanım.

Hörmətli həmkarlar.

Cənab Prezident, əvvəlcə Sizə rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat sahəsində göstərdiyiniz davamlı diqqət və qayğıya görə minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm. Göstərdiyiniz bu diqqət və qayğı nəticəsində son illərdə bu sahələrdə yaradılan əlavə dəyər davamlı olaraq artmaqdadır. Ötən il ölkəmizdə nəqliyyat sahəsində artım 5 faiz, İKT sahəsində təxminən 8,5 faiz olmuşdur. Sizin də haqlı olaraq vurğuladığınız kimi, artıq dünyada rəqəmsal iqtisadiyyat ənənəvi iqtisadiyya-

tı üstələməkdədir. Süni intellektin yaxın 2030-cu ilə qədər yaradacağı əlavə dəyərin təxminən 16 trilyon ABŞ dolları həcmində olması gözləyirik.

Möhtərəm cənab Prezident, artıq Sizin burada da səsləndirdiyiniz kimi və öncədən də verdiyiniz tapşırığa uyğun olaraq, dünyaya praktikasi, ölkəmizin hazırkı vəziyyəti və qarşısında duran yeni çağırışlar nəzərə alınmaqla texnoloji inkişafımızı irəliləndəcək ilkin fəaliyyət planı hazırlanmışdır. Bu fəaliyyət planı dörd sütun üzərində qurulmuşdur: birincisi, rəqəmsallaşma və rəqəmsal transformasiyanın sürətləndirilməsi. İkincisi, süni intellekt və süni intellekt həllərlə bağlı dövlət müəssisələrində və eyni zamanda, özəl şirkətlərdə bunun geniş tətbiqi. Üçüncü məsələ, innovasiya ekosistemi. Əgər rəqəmsallaşmanı düzgün edirik, süni intellekt həllərimiz varsa, biz innovativ ekosistemi elə bir şəraitdə yaratmalıyıq ki, özəl şirkətlər bunun ətrafında əlavə dəyər yarada bilsinlər.

Sonda da bütün bunları yaratdıqdan və virtual mühitə keçdikdən sonra bizim əsas çağırışımız kibertəhlükəsizliklə bağlı olacaqdır. Bunlar fəaliyyət planının əsas fokus hissəsini təşkil edəcək 4 amil üzərində qurulmuşdur. İlkin olaraq insan kapitalı, ikincisi, mövcud infrastrukturun yenilənməsi və genişləndirilməsi, üçüncüsü, qanunvericiliyimizin müasir tələblərə uyğunlaşdırılması və dördüncüsü isə idarəetmə proseslərinin çevik olmasıdır.

Cənab Prezident, deməli, biz bu prosesi mərhələli şəkildə görürük. Rəqəmsallaşma özü mərhələli bir prosedir və bu gün biz dünyanın keçdiyi yolu demək olar ki, mərhələli şəkildə keçməkdəyik. Bu, ilkin məlumatların elektronlaşdırılmasıdır. Başqa sözlə, məlumatların kağız daşıyıcılarından elektron daşıyıcılara keçirilməsidir. İkinci mərhələ xidmət və proseslərin rəqəmsallaşdırılmasıdır. Artıq burada da bir çox proseslər hamı dövlət şirkətləri və eyni zamanda, özəl şirkətlər tərəfindən kifayət qədər irəliləmişdir. Gedəcəyimiz son nöqtə, “ağıllı” və proyektiv xidmətlərin formalaşdırılmasıdır ki, bu da rəqəmsal transformasiyanı özündə ehtiva edir.

Bütün bu istiqamətlər üzrə məhz Sizin diqqət və qayğınız nəticəsində son illərdə əsas diqqətimiz tənzimləmə çərçivəsinin qurulması və fəaliyyətimizin koordinasiya şəkildə aparılmasına yönəlməmişdir. Bu istiqamətdə qəbul edilmiş rəqəmsal inkişaf konsepsiyası xüsusi önəm daşıyır. Bununla yanaşı, rəqəmsal inkişaf konsepsiyası qəbul edildikdən sonra təxminən 200-dən çox normativ-hüquqi aktla düzəlişlər edilmişdir və yeniləri qəbul olunmuşdur.

Bununla yanaşı, infrastrukturun genişlənməsi artıq tam şəkildə təmin edilmişdir. “Onlayn Azərbaycan” layihəsi uğurla başa çatdırılmışdır. Layihə başlananda ölkədə internetin orta sürəti təxminən 12 meqabit/saniyə idisə, bu gün 90 meqabit/saniyədir. Dövlətə məxsus şirkətlərdə bu rəqəm 150 meqabit/saniyədir. İlin sonuna qədər biz bu rəqəmi 200 meqabit/saniyəyə çatdırmağı planlaşdırırıq və bu gün Azərbaycanın elə bir ucqar nöqtəsi yoxdur ki, orada genişzolaqlı internet təqdim edilməsin.

Ölkənin data mərkəzi, yəni “dövlət cloudu” (red. - “hökumət buludu”) tam şəkildə qurulub. Ehtiyat və əsas olmaqla Bakı və Yevlax şəhərlərində biz prosedə başladıqda təxminən 50 dövlət müəssisəsi burada öz rəqəmsal ehtiyatlarını yerləşdirirdisə, artıq bu gün bu rəqəm 270-ə çatdırılmışdır. “SİMA” Biometrik İmzanın təqdim edilməsi ilə 4 milyon istifadəçi, nadir istifadəçi artıq son üç il ərzində bu imzadan istifadə edir. “SİMA”nın təqdim edilməsi dövlət xidmətləri ilə yanaşı, özəl şirkətlərin, xüsusilə də bankların işini bir xeyli asanlaşdırmışdır. Məsələn olaraq qeyd edirəm ki, bu gün bizim vətəndaşlarımız bankda hər hansı bir depozit hesabın açılması və yaxud da artırlımlarını - istənilən bank əməliyyatlarını banka getmədən aplikasiyalar üzərindən tam şəkildə həyata keçirə bilərlər.

“Mygov”la bağlı Siz artıq vurğuladığınız dəstəyə görə təşəkkür edirik. “Mygov”

platforması artıq yeni fəlsəfə ilə bizim istifadəçilərin xidmətinə təqdim edilmişdir. Yalnız ötən il biz təxminən 1,3 milyon yeni nadir istifadəçini “mygov”a gətirə bilmişik. Ötən ilin sonunda bu rəqəm 2,2 milyon təşkil edirdisə, bu ilin yanvar ayının sonuna bu rəqəm artıq təxminən 2,5 milyondur. İstifadəçi dedikdə biz ən azı ay ərzində bir dəfə “mygov” platformasından istifadə edən vətəndaşlarımızı nəzərdə tuturuq. İlin sonuna qədər bu rəqəmin təxminən beş milyona çatmasını planlaşdırırıq.

Bunu nə mümkün etmişdir sualının cavabı, möhtərəm cənab Prezident, rəqəmsallaşmanın bir sənəd və bir qurum mərkəzli yanaşmadan həyat hadisələri yanaşmasına çevrilməsidir. Bir misal üzərində bunu diqqətinizə məruzə etmək istərdim. Biz həyat hadisələrini müəyyən edirik. Hazırda təxminən 12 həyat hadisəsi üzərindən dövlətin vətəndaşla təmaslarını qurmaqdayıq. Bir məqamı vurğulamaq istərdim ki, əgər vətəndaşın övladı doğulurdusa, əvvəlcə o, tibb müəssisəsinə yaxınlaşır, hətta orada proseslər rəqəmsallaşmışdısa belə ondan arayışı alır, sonradan Ədliyyə Nazirliyinə o arayışı fiziki şəkildə təqdim edirdi. Ədliyyə Nazirliyi doğum şəhadətnaməsini ona verirdi. Doğum şəhadətnaməsini götürdükdən sonra, - o da rəqəmsallaşmışdı, - vətəndaş fiziki şəkildə Dövlət Sosial Müdafiə Fonduna müraciət edirdi, ona müavinət təqdim edilirdi və bununla yanaşı, o, sənədini Daxili İşlər Nazirliyinə təqdim edərək şəxsiyyət vəsiqəsi alırdı. Bu günər nə baş verir?

Bu gün baş verən proses ondan ibarətdir ki, vətəndaşın övladı doğulduqda klinika artıq bu barədə məlumatı sistemə daxil edən kimi sistem məlumatları birbaşa Ədliyyə Nazirliyinə ötürür. Ədliyyə Nazirliyi həmin sistem vasitəsilə vətəndaşı məlumatlandırır ki, siz övladınıza ad verməyi elektron şəkildə təmin edə bilərsiniz. Hətta soyad seçimi imkanları da verir. Təbii ki, əgər o soyad bizim soyadlar siyahısında varsa. Beləliklə də bu məlumat avtomatik şəkildə, artıq proaktiv şəkildə Dövlət Sosial Müdafiə Fonduna ötürülür. Müavinət vətəndaşın müraciəti olmadan müəyyən edilir, təyin edilir və onun kartına köçürülür. Beləliklə, növbəti mərhələdə şəxsiyyət vəsiqəsinin alınması da təmin edilir. Cənab Prezident, biz həmçinin digər həyat hadisələrinə münasibət bəzilərini artıq tamamlamışıq, bəzilərində işlər davam edir və Sizin verdiyiniz tapşırığa uyğun olaraq mən əminəm ki, koordinasiya şəkildə həmkar nazirliklərlə bu prosesi daha da irəlilədir biləcəyik.

Bütün bunlarla bərabər bizim qarşımızda böllü çağırışlar var. Siz artıq onları qeyd etdiniz, bəzi dövlət qurumlarında sənədlərin hələ də kağız formatında olması, qurum daxili fəaliyyət hesab olunması, ümumiyyətlə, rəqəmsallaşmanın bəzi hallarda prioritetləşdirilməməsi, məlumatların pərakəndə və fərdi standartlarla saxlanması gələcəkdə bizim üçün çox vacib olan verirlərlər həvzəsinin, yəni “date lake”-in yaradılmasını əngəlləyən məsələlərdəndir ki, “date lake”-in və verilənlər bazasının olması bizim süni intellektdən nə qədər səmərəli istifadə edib-edməyəcəyimizi müəyyənləyən əsas amillərdən biridir.

Digər məsələ, artıq onu da vurğuladınız. Mən bunların üzərində dayanmaq istəməzdim. Xidmətlər bir pəncərə üzərindən olmasa, yəni “mygov” olmasa, praktik şəkildə, fərdi şəkildə olan aplikasiyalar vasitəsilə biz vətəndaşla əməli münasibətlərimizi qura bilməyəcəyik.

Digər məqamları artıq Siz vurğuladığınız üçün mən onların üzərində dayanmaq istəmirəm. Müavinlərin müəyyən edilməsi çox vacib amillərdən biridir. Sadəcə, nümunə olaraq deyim ki, biz təlimlər təşkil edərkən bəzən ayrı-ayrı müavinlər iştirak edir və bunun davamlılığını biz təmin edə bilmirik. Amma bir müavinin olduğu halda biz həm süni intellekt, həm rəqəmsal inkişaf, eyni zamanda, kibertəhlükəsizliklə bağlı onu dünyada gedən tendensiyalarla məlumatlandırma, biliklərlə təmin edə biləcəyik.

(ardı 3-cü səhifədə)

mişdir. Ona görə bizim enerji güclərimiz ölkənin inkişafını dəstəkləməlidir.

Eyni zamanda, bildiyiniz kimi, xarici tərəfdaşlarla yaşıllı enerji kabellərinin çəkilişi ilə bağlı müvafiq sənədlər imzalanıb və biz elektrik enerjisinin bir qismini ixrac edəcəyik. Ancaq data mərkəzlərinin yaradılması da etdiyim kimi, böyük enerji güclərini tələb edir.

Fiber-optik bağlantılarla əlaqədar qeyd etdiyim kimi, enerji infrastrukturunun yanında bu kabellər də çəkilib. Hazırda bizi Xəzər dənizinin Şərq sahilləri ilə birləşdirəcək fiber-optik kabelin çəkilişi layihəsi icra edilir, ümid edirəm ki, bu il başa çatacaq. Beləliklə, Şərqə doğru bağlantılar təmin ediləcək, Qərbə doğru isə yeni bağlantılar üzərində işləməliyik. Təbii ki, bugünkü müşavirədə müzakirə ediləcək məsələlərin həlli üçün bu da başlıca məsələlərdən biridir.

Digər üstünlüyümüz isə ondan ibarətdir ki, biz bu sahədə dünyanın aparıcı şirkətləri ilə artıq təmaslar qurmuşuq. Bir neçə aparıcı şirkətlə danışıqlar aparılıb, ölkəmizə imkanları onlara təqdim edilib. Eyni zamanda, dünyanın böyük və dəyər bilərəm ki, ən böyük maliyyə resurslarını idarə edən global fondlarla bizim sıx əlaqələrimiz var. Azərbaycan Dövlət Neft Fondu bizim illərdir bu təsisatlarla əməkdaşlıq edir və o təsisatlar vasitəsilə Azərbaycanın valyuta ehtiyatlarının bir hissəsi idarə olunur. Biz artıq bu təsisatlara vəsait yatırırıq və onlarla bu yaxınlarda aparılmış danışıqlarda, eyni zamanda, bu qurumlardan Azərbaycana investisiyaların cəlb edilməsi məsələləri də qaldırılmışdır və müsbət cavab alınmışdır.

Yəni indi konkret layihələr üzərində işləyirik və rəqəmsallaşma, süni intellekt sahələrində aparıcı şirkətlərin səhmlərinin bir hissəsi də etdiyim ən böyük Amerika fondlarının sərməcamındadır. Bu, bizim böyük üstünlüyümüzdür. O cümlədən dünən bu binada Amerika Hökuməti ilə Azərbaycan Hökuməti arasında imzalanmış Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyası da bu üstünlüyü bizə təmin edir. Bu Xartiya tarixi bir sənəddir.

Prezident İlham Əliyev Ərəb Parlamenti nümayəndə heyətini qəbul edib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fevralın 11-də Ərəb Parlamentinin prezidenti Məhəmməd Əhməd Əl-Yammahinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın ərəb dünyasını təmsil edən ölkələrlə siyasəti, iqtisadi və digər sahələri əhatə edən sıx əlaqələrinin olduğunu deyərək, münasibətlərin genişləndirilməsində özünün ərəb ölkələrinə, ərəb dövlətlərinin liderlərinin isə Azərbaycana səfərlərinin rolunu qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı ölkəmizin İslam həmrəyliyi gücləndirilməsinə verdiyi töhfələrə toxundu, bu xüsusda Bakıda keçirilən İslam Həmrəyliyi Oyunlarının əhəmiyyətini vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanda Ərəb Dövlətləri Liqası arasında yüksək səviyyədə əlaqələrin qurulduğunu dedi, Məhəmməd Əhməd Əl-Yammahinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin ölkəmizə səfərinin səmərəli olacağına əminliyini bildirdi.

Qonaq, ilk növbədə, dövlətimizin başçısına qəbula görə minnətdarlığını ifadə etdi.

Ərəb Parlamentinin prezidenti Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinin

irəli aparılması istiqamətində əldə edilmiş nailiyyətlər münasibətilə təbriklərini çatdıraraq, regionda və dünyada sülhün bərqərar edilməsində Prezident İlham Əliyevin xüsusi rolunu qeyd etdi və dünyanın dövlətimizin başçısı kimi liderlərə ehtiyacı olduğunu bildirdi.

Prezident İlham Əliyev xoş sözlərə və təbriklərə görə minnətdarlığını ifadə etdi, sülhün əldə olunmasının bütövlükdə regionun inkişafı üçün mühüm əhəmiyyət daşıdığını dedi, sülh gündəliyinin irəli aparılmasında ABŞ Prezidentinin xüsusi roluna toxundu.

Qonaq ərəb dünyasının gündəliyində duran məsələlərdə, o cümlədən Fələstin məsələsində göstərdiyi qətiyyətli dəstəyə görə dövlətimizin başçısına ərəb xalqı adından dərin təşəkkürünü bildirdi.

Azərbaycanın həmişə Ərəb Dövlətləri Liqasının yekdil mövqeyinə uyğun olaraq Fələstin məsələsinin “iki dövlət” prinsipi əsasında həllini dəstəklədiyini vurğulayan

Prezident İlham Əliyev ABŞ Prezidenti Donald Trampın və Misir Prezidenti Əbdülfəttah əs-Sisinin dəvəti ilə Şərm-əş-Şeyxə keçirilmiş Yaxın Şərq Sülh Sammitində iştirakını, həmçinin Azərbaycanın Sülh Şurasına dəvət edildiyini məmnunluqla xatırladı, ölkəmizin sülh prosesinə töhfə vermək əzmində olduğunu qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın xarici siyasətində müsəlman, o cümlədən ərəb ölkələri ilə əlaqələrin inkişafının prioritet istiqamətlərdən biri olduğunu dedi.

Söhbət əsnasında Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərində aparılan bərpa və quruculuq işlərinə toxunuldu. Prezident İlham Əliyev 30 il yaxın davam edən işğal dövründə Ermənistan tərəfindən maddi mədəniyyət abidələrimizin, o cümlədən İslam dininə aid abidələrin, məscidlərin dağıdıldığını bildirdi, hazırda onların bərpa olunduğunu qeyd etdi.

Görüşdə Azərbaycanla Ərəb Dövlətləri Liqasının qanunverici orqanı olan Ərəb Parlamenti arasında əməkdaşlığın perspektivlərinə və qarşılıqlı maraq doğuran digər məsələlərə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

İran İslam Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri cənab Məsud Pezeşkiana

Hörmətli cənab Prezident!

İran İslam Respublikasının milli bayramı – İslam İnqilabının Qələbəsi Günü münasibətilə Sizi və bütün xalqınızı şəxsən öz adımdan və Azərbaycan xalqı adından səmimi-qəlbədən təbrik edirəm.

Ortaq dini-mədəni köklər və mehriban qonşuluq telləri ilə bir-birinə bağlı olan xalqlarımız və ölkələrimiz arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsi bizim üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Son dövrdə Azərbaycan-İran münasibətlərinin dinamikasının artması məmnunluq doğurur.

Sizin keçən il Azərbaycana həm rəsmi, həm də işgüzar səfərləriniz dövlətlərarası münasibətlərimizin tarixində yeni səhifə açaraq qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığımızın inkişafına təkan vermişdir.

Hazırda ikitərəfli gündəliyimizdə duran məsələlərin əhatə dairəsi genişlənir və yeni məzmunla zənginləşir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri cənab İlham Əliyevə

Zati-aliləri, hörmətli cənab Prezident!

Sizin liderliyiniz və yorulmaz səyləriniz Cənubi Qafqaz regionunda sülhə, sabitliyə və bərhəyə mühüm töhfələr vermişdir.

Buna görə də Siz və Ermənistanın Baş naziri nüfuzlu “Zayed İnsan Qardaşlığı Mükafatı” ilə təltif olunmusunuz.

Mən münəqişənin beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə uyğun olaraq həllini dəstəkləmək üçün əlindən

Müxtəlif səviyyələrdə səfərlərin intensiv xarakteri, imzalanən sənədlər, həyata keçirilən birgə layihələr, o cümlədən Dövlət Komissiyasının səmərəli fəaliyyəti qarşılıqlı maraq doğuran əməkdaşlığımızın dərinləşməsi üçün əlverişli imkanlar yaradır.

İnanıram ki, regionumuzun təhlükəsizliyi və rifahı naminə Azərbaycan-İran əlaqələri və əməkdaşlığı dost və qardaş xalqlarımızın mənafelərinə uyğun olaraq bundan sonra da birgə səylərimizlə möhkəmlənməyə davam edəcəkdir.

Belə bir əlamətdar gündə Sizə möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik, işlərinizdə uğurlar, dost və qardaş İran xalqına daim əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 9 fevral 2026-cı il

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il 29 dekabr tarixli 96-VQ nömrəli Qanununun tətbiqi barədə” 2016-cı il 15 fevral tarixli 795 nömrəli və “İnzibati xətalər haqqında işlərə baxmağa səlahiyyəti olan vəzifəli şəxslərin Siyahısı”nın təsdiq edilməsi barədə” 2017-ci il 23 fevral tarixli 1256 nömrəli fərmanlarında dəyişiklik edilməsi haqqında

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, “Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsində, Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsində və Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2025-ci il 8 iyul tarixli 239-VIIQD nömrəli Qanunun icrası ilə əlaqədar **qərara alıram**:

1. “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il 29 dekabr tarixli 96-VQ nömrəli Qanununun tətbiqi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 15 fevral tarixli 795 nömrəli Fərmanının (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2016, № 2 (II kitab), maddə 259 (Cild I); 2024, № 2, maddələr 151,

157, № 7, maddələr 806, 812, 814, 815, № 8, maddələr 937, 948, № 12 (I kitab), maddə 1294, (II kitab), maddələr 1359, 1378, 1384; 2025, № 2, maddə 127, № 3, maddə 231, № 4 (I kitab), maddələr 325, 338, № 5, maddə 463, № 6, maddələr 541, 561, № 7, maddə 649, № 8, maddələr 746, 754, № 9, maddə 820, № 11, maddə 1018; Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2026-cı il 26 yanvar tarixli 588 nömrəli və 28 yanvar tarixli 593 nömrəli fərmanları) 5-ci hissəsində aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

1.1. 5.48-ci bənddə “(bələdiyyə orqanlarına)” sözləri “, bələdiyyə orqanlarına” sözləri ilə əvəz edilsin;

1.2. 5.50-ci bənd aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“5.50. həmin Məcəllənin 432.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş inzibati xətalər

haqqında işlərə fiziki şəxslərə, habelə bələdiyyələrə, bələdiyyə orqanlarına və dini qurumlar istisna olmaqla digər qeyri-kommerciya qurumlarına münasibətdə Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi, banklara və digər ödəniş xidməti təchizatçılarına münasibətdə Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, digər kommersiya hüquqi şəxslərinə və publik hüquqi şəxslərə münasibətdə Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi baxır;”;

1.3. aşağıdakı məzmununda 5.50-2-ci bənd əlavə edilsin:

“5.50-2. həmin Məcəllənin 432-1.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş inzibati xətalər haqqında işlərə qeyri-hökumət təşkilatlarına münasibətdə Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi, banklara və digər ödəniş xidməti təchizatçılarına münasibətdə

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı baxır;”;

1.4. 5.68-ci bəndə “Məcəllənin” sözlündən sonra “432-1.1-ci, 432-1.2-ci və” sözləri əlavə edilsin.

2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 23 fevral tarixli 1256 nömrəli Fərmanı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2017, № 2, maddə 200 (Cild I); 2024, № 2, maddə 157, № 6 (I kitab), maddə 649, № 7, maddələr 806, 812, 814, № 8, maddə 948, № 12 (I kitab), maddələr 1294, 1295, (II kitab), maddə 1378; 2025, № 2, maddə 127, № 4 (I kitab), maddə 325, № 5, maddə 463, № 8, maddə 746, № 9, maddə 820; Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2026-cı il 28 yanvar tarixli 593 nömrəli Fərmanı) ilə təsdiq edilmiş “İnzibati xətalər haqqında işlərə baxmağa səlahiyyəti olan və

zifəli şəxslərin Siyahısı”nda aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

2.1. 3.1-ci bəndə “432.1” rəqəmlərindən sonra “və 432.4” sözləri əlavə olunsun və həmin bənddə “(bələdiyyə orqanlarına)” sözləri “, bələdiyyə orqanlarına” sözləri ilə, “432.4 (qeyri-hökumət təşkilatlarına, xarici dövlətlərin qeyri-hökumət təşkilatlarının filial və nümayəndəliklərinə)” sözləri “432-1.1, 432-1.2, 432-1.3 (qeyri-hökumət təşkilatlarına)” sözləri ilə əvəz edilsin;

2.2. 15.0-cı bəndə “432.4” rəqəmlərindən sonra “və 432-1.3” sözləri, “banklara” sözlərindən sonra “və digər ödəniş xidməti təchizatçılarına” sözləri əlavə edilsin.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 11 fevral 2026-cı il

Prezident İlham Əliyevin sədrliyi ilə “Azərbaycanın yeni rəqəmsal arxitekturası” adlı vahid fəaliyyət planına həsr olunmuş müşavirə

(əvvəli 2-ci səhifədə)

Möhtərəm cənab Prezident, süni intellektlə bağlı Siz artıq vurğuladığınız kimi, xarici tərəfdaşlarla təmaslarımız bizə onu deməyə əsas verir ki, ölkəmizin rəqəbatlı üstünlükləri var. Onlar hansılardır? Birincisi, ilk növbədə, makroiqtisadi və siyasi sabitlik. Bu, data mərkəzlərinin inşası üçün aparıcı məqamlardan biridir. Digər məqam artıq Sizin bu sahəyə xüsusi diqqətiniz nəticəsində yaradılmış enerji potensialımızdır ki, bu gün süni intellektin inkişafı birbaşa enerjinin olub-olmaması ilə əlaqədardır. Bizim daha bir üstünlüyümüz Sizin xarici siyasətiniz nəticəsində həm region dövlətləri, həm dünyanın bu sahədə aparıcı dövlətləri ilə siyasi münasibətlərimizin on yaxşı, ən yüksək səviyyədə olmasıdır və bunun bariz nümunəsi qeyd etdiyiniz kimi, Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkətlərinin ölkəmizə maraq göstərməsi və bizim İsrail dövləti ilə bu yaxınlarda imzaladığımız Anlaşma Memorandumudur ki, artıq bu sonaddan irəli gələrək biz müqavilə üzərində işləməyə başlamışıq.

Digər məqam qərərvermədə dövlətimizin çevik olmasıdır. Bizim Amerikaya səfərimizdə təmaslarımız zamanı gəldiyimiz qənaət ondan ibarətdir ki, orada hər hansı bir data mərkəzinin inşası təxminən iki, üç il arasında çəkir. Amma dövlətimizdə olan çeviklik bizə imkan versəkdir ki, çox qısa bir müddətdə bu data mərkəzlərini inşa edərk. Bu da data mərkəzlərinin inşası üçün aparıcı amillərdən biridir və bütün bunların hamısı ilə bərabər ən başlıca amil datanın mövcudluğudur. Bu datanın mövcudluğu bizim dövlətimizdə olan çeviklik və rəqəmsal transformasiyanı nə qədər tez keçməyimizdən bilavasitə asılı olacaqdır. Bununla bağlı artıq diqqətiniz və qərarınız var. Mən əminəm ki, biz bu prosesi də kifayət qədər qısa müddətdə keçə biləcəyik.

Burada artıq onlar bizdən daha nələri gözləyirlər sualın cavabı bizim qanunvericilik bazamızın müasir çağırışlara uyğunlaşdırılmasıdır. Bu xüsusda mən xüsusilə “Sandbox” rejimini qeyd etmək istərdim. Bu nədir? Hər hansı bir sahədə, tutaq ki, səhiyyə, təhsil və yaxud da “fintex”, maliyyə sahələrində biz dövlətin tənzimlənməsi ilə kiçik hallar üzərindən bu və ya digər həllərin, yeni aparıcı dövlətlərin həllərinin test edilməsi, sonradan ya ölkəmizdə, ya da dünyanın digər ölkələrində bunun miqyaslanmasını anlamına gəlir. Bütün dünya dövlətləri bundan istifadə edirlər. Bu da öz əksini fəaliyyət planında tapıb.

Burada da çağırışlar təxminən bizim rəqəmsal transformasiyada olan çağırışlarla eynidir. İnsan kapitalı. İnsan kapitalına gəldikdə, bizim miqrasiya qanunvericiliyimizin yumşaldılması və orada həm “freelancer”lərin və eyni zamanda, rəqəmsal səyyahların statusunun tanınması çox önəmlidir.

Digər məsələlərin üzərində dayanıb vaxtınızı almaq istəmirəm. Onlar təxminən yenə infrastrukturla bağlı məsələlərdir. Yenə qərarvermə ilə bağlı məsələlərdir ki, artıq verdiyiniz tapşırıqla uyğun olaraq, əminəm ki, biz bu prosesi də kifayət qədər səmərəli keçəcəyik.

Nəhayət, innovasiya ekosistemi artıq məruzə etdiyim kimi, fokuslanandan sonra bizim əsas məqsədimiz bütün bu həllərin bu sahədə yaranan əlavə dəyirnin maksimum səviyyəyə çatdırılmasıdır. Bu sahədə artıq 2022-ci ildə Sizin və Mehriban xanımın birbaşa müdaxilənin və nəzarətinizlə 2022-ci ildə IT sahəsində çalışan şirkətlərə xüsusi rejimin tanınması ilə bağlı qanunvericilik norması qəbul edilmişdir və bunun nəticəsi olaraq bu gün texnopark rezidenti olan şirkətlərin sayı təxminən 165-ə çatmışdır. Onlardan 10-u xarici şirkətdir və bu sahədə on-

lar tərəfindən yaradılan gəlir təxminən bir milyard manat çərçivəsindədir və biz hesab edirik ki, bu, bizim ölkəmizin potensialını əks etdirmir. Bizim üçün əsas göstərici bu sahədəki ixrac rəqəmidir. Təəssüflər olsun ki, bu sahədə bizim ixracımız təxminən 100 milyon dollar ətrafındadır. Hesab edirik ki, Fəaliyyət Planında əksini tapmış tədbirlər həyata keçirilərsə, biz həmin 100 milyon bir milyard və ondan da yuxarı rəqəmlərə gətirib çatdıra bilərik.

Üzərində çox dayanmadan görülmüş işlər siyahısında artıq Siz vurğuladığınız kimi, istər universitetlərimizin potensialının artırılması, istərsə də xaricdə təhsil dövlət proqramı bu ekosistemin inkişafına bilavasitə təkan verən amillər sırasındadır. Son illərdə xüsusilə daqıq elmlər və informasiya texnologiyaları sahəsində diqqət yetirməyimiz çox yaxın gələcəkdə ekosistemə yeni işçi qüvvəsinin daxil olmasını təmin edəcəkdir. Paralel olaraq həm nazirlik və eyni zamanda, digər həmkar nazirliklər, o cümlədən Elm və Təhsil Nazirliyi tərəfindən də qsamüddətli kursların təşkili təmin edilmişdir ki, Azərbaycan gəncləri - təxminən 16 minə yaxın insan bu kurslardan keçmişdir. Təlimlərin verdiyi biliklər bölli bir nöqtəyə qədərdir.

Bundan sonra biz diqqəti “Hire and Train” (red. - “İşə götür və Öyrət”) Proqramı üzərində cəmləşdirək, bu da xarici şirkətlərin Azərbaycana cəlb edilməsi, onlara bölli bir podrat müqavilələrin təmin edilməsidir ki, artıq biz onların ikisi ilə işləyirik - “Anderson” və “EPAM” şirkətləri. Bunlar Amerika Birləşmiş Ştatlarının şirkətləridir. Biz “mygov”u vətəndaş və dövlət-vətəndaş münasibətlərində necə görürüksə, eyni yanaşmanı da dövlət və biznesə münasibətdə sərgiləməkdəyik. Artıq bunun qanunvericilik bazası var və “mygov

biznes” yaxın aylarda bizim biznesin istifadəsi üçün təqdim ediləcəkdir.

Həmin layihəni biz “EPAM” şirkəti ilə bir yerdə həyata keçiririk və burada onların qarşısında qoyduğumuz tələb ondan ibarətdir ki, bizim onlara xətti olaraq verdiyimiz 100 dollar müqabilində onlar yerli podratı xarici 100 dollara uyğunlaşdıraraq Azərbaycana götirlirlər. Bizim əməkdaşlarımız burada işlədikləri layihələrlə yanaşı, eyni zamanda, xaricdə olan layihələrdə də işləyib təcrübə qazanırlar. Burada çıxışımızı biz necə görürük? Əgər burada çalışan təxminən 1000 nəfər və yaxud 2000 nəfər adamdan 5-i, 10-u gedib startap yaratsa və o startap uğurlu olsa, istənilən bir sahədə bu, faktiki olaraq, bizim sonda hədəflədiyimiz, həmin o 100 milyon bir milyarda və yaxud bir neçə milyarda çatdırılması istiqamətində atılmış əsas addımlardan biri olacaqdır.

Möhtərəm cənab Prezident, burada bizim diqqət yetirməyimiz kifayət qədər məsələlər var. Mən, sadəcə, bir neçəsini artıq Sizin diqqətinizə çatdırmaq istədim. Bizim bu gün startapların maliyyələşməsinə təmin edən maliyyə mexanizmlərimiz yoxdur. Bu, istər vençur olsun, kradfundinq olsun və sair. Bununla bağlı artıq qanun layihəsi var və fəaliyyət planında da nəzərdə tutulur ki, bu qanun layihəsi yaxın bir neçə ay ərzində qəbul edilsin. Qəbul edilərsə, faktiki olaraq bu günləri bizim bazarın potensialını əks etdirməyən cəmi 12 milyon manatlıq üç fond var. Yəni 12 milyon manat sərmayə yatırın mələk investorlardır. 12 milyon digər müxtəlif səviyyədə olan startaplara da yatırılacaq investisiyalardır ki, bu, bazarın inkişafı üçün yetərli deyil. Əgər belə bir mexanizm olarsa, mən əminəm ki, həm yerli investorlar və eyni zamanda, xaricdən fondları cəlb etməklə biz bazarın inkişafına

kifayət qədər təkan verməmiş olarıq.

İnsan kapitalı ilə bağlı artıq məruzə etdim. Həm o sayıqlarla, həm də “freelancer”lərlə bağlı burada kifayət qədər yumşalmaya və dünya praktikasında mövcud olan alətlərin tətbiqinə ehtiyac vardı. Əminəm ki, bunu da həmkarlarla müzakirə edib Sizə məruzə etdikdən sonra irəliləyəcək kifayət qədər addım atıla bilər. Burada startapların ilkin gəlirləri çox önəmlidir. Burada vacib məsələ startapın yaratdığı məhsulun bu və ya digər dövlətin özü tərəfindən nə qədər alınıb-alınmamasıdır. Burada da bölli bir mexanizmlər var ki, tədbirlər planında öz əksini tapmışdır.

Möhtərəm cənab Prezident, kibertəhlükəsizliyin vacibliyi ilə bağlı artıq Siz bildirdiniz. Son illər tərəfinizdən informasiya təhlükəsizliyi və kibertəhlükəsizlik Strategiyası qəbul edilmişdir və bizim bütün işlər bu strategiyaya uyğun həyata keçirilməkdədir. Ötən illəri informasiya Təhlükəsizliyi üzrə Koordinasiya Komissiyasının işi yenidən təşkil edilmişdir və mən Sizi əmin etmək istəyirəm ki, bu Komissiya çərçivəsində kibertəhlükəsizliklə bağlı ölkəmizin qarşısında duran bütün çağırışlar yaxın vaxtlarda çoxplanlı şəkildə həyata keçiriləcəkdir. Burada iki məqamı diqqətinizə məruzə etmək istərdim ki, səhəvi SOC-ların, - buna Kibertəhlükəsizlik Əməliyyat Mərkəzi deyirlər, - yaradılması çox vacibdir. Biz bunun qanunvericilik bazasını yaratmalıyıq və eyni zamanda, CERT-lərin (red. - Elektron Təhlükəsizlik Xidməti) yaradılması vacibdir. Onların da yaradılması ilə bağlı tədbirlər planında bölli məddəalar vardır.

Sonra müşavirə müzakirələrlə davam etdi.

AZƏRTAC

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri cənab İlham Əliyevə

Hörmətli İlham Heydər oğlu! Dəyərli qardaşım!

Əziz qardaşım, Sizi Əbu-Dabi şəhərində beynəlxalq “Zayed İnsan Qardaşlığı Mükafatı” ilə təltif olunmağınız münasibətilə səmimi-qəlbədən təbrik edir, ən xoş arzularımı çatdırmaqdan böyük məmnunluq duyuram.

Sizin bu yüksək və nüfuzlu mükafata layiq görülməyinizi, ilk növbədə, Cənubi Qafqaz regionunda davamlı sülhün və sabitliyin təmin edilməsi istiqamətində yorulmaz səylərinizin, uzaqgörən və müdrik xarici siyasətinizə dərin hörmətin əyani təsdiqi kimi dəyərləndiririk.

Həqiqətən də 2025-ci il avqustun 8-də Vaşinqton şəhərində Sizin və Ermənistan Respublikasının Baş naziri Nikol Paşinyanın Birgə Bəyannaməni imzalamağınız sülhə nail olunması yolunda tarixi əhəmiyyət kəsb edən böyük hadisə oldu.

Uzun illər davam etmiş münaqişənin siyasi-diplomatik vasitələrlə həllinə yönəlmiş qətiyyətli qərarınız, həmçinin Azər-

baycan və Ermənistan arasında bərabər-hüquqlu münasibətlərin bərpası, regional təhlükəsizliyin möhkəm mexanizmlərinin formalaşdırılması, iqtisadi və nəqliyyat əlaqələrinin inkişafı istiqamətindəki əməli səyləriniz yüksək təqdirdə layiqdir.

Hörmətli İlham Heydər oğlu, Siz xalqın və dövlətin mənafəyi naminə sülhə yönəlmiş dialoqları necə aparmaq, ən çətin məsələləri belə dərinədən düşünlümiş və cəsarətli qərarlar vasitəsilə necə səmərəli həll etmək nümunəsini bütün dünyaya aydın şəkildə nümayiş etdirdiniz.

Bu ali beynəlxalq mükafat münasibətilə Sizi bir daha səmimi-qəlbədən təbrik edir, Sizə möhkəm cansağlığı, ailə səadəti və rifah, ali dövləti fəaliyyətinizdə yeni-yeni nailiyyətlər, qardaş Azərbaycan xalqına isə sülh, əmin-amanlıq və daimi tərəqqi arzulayıram.

Səmimi ehtiramla,

Şavkat MİRZİYOYEV,
Özbəkistan Respublikasının Prezidenti

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri cənab İlham Əliyevə

Zati-aliləri, hörmətli cənab Prezident!

Sizin və Ermənistanın Baş nazirinin mühüm əhəmiyyətə malik nüfuzlu “Zayed İnsan Qardaşlığı Mükafatı”na layiq görülməyinizdən məmnun oldum.

Mən uzun müddət həm Cenevrədə, həm də ölkəmizə səfərlərim zamanı Sizin Azərbaycan xalqının xoşbəxt, fırvan, təhlükəsiz gələcəyini konkret və beynəlxalq səviyyədə tanınmış dəyərlərlə təmin etmək istiqamətində göstərdiyiniz səyləri izləmişəm.

Bir neçə il əvvəl təşəbbüs göstərərək təsis etdiyim və həmin vaxtdan etibarən rəhbəri olduğum İsvəçrə-Azərbaycan Ticarət və Sənaye Palatası Azərbaycan Respublikasının iqtisadi inkişafına, Ermənistanla sülhün əldə olunmasına töhfə vermək, İsvəçrə şirkətlərini azad edilmiş ərazilərin bərpası ilə bağlı genişmiqyaslı fəaliyyətlərə cəlb etmək, həmçinin müxtəlif xalqları və

millətləri bir-birinə yaxınlaşdırən layihələri təşviq etməklə Cənubi Qafqaz regionunun rifahı naminə yorulmadan say göstərir.

Ölkəmizdə geniş təcrübəyə malik olan və onu İsvəçrədə daha yaxından tanıtmışa çalışan palatamızın bölgədə formalaşan yeni sülh mühitinə uyğun, dayanıqlı və konkret iqtisadi təşəbbüslərin dəstəklənməsi istiqamətində əvvəlcədən daha qətiyyətlə fəaliyyət göstərdiyinə əmin ola bilərsiniz.

Cənab Prezident, sülhə nail olan Zati-alinizə səmimi təbriklərimi çatdırır, Azərbaycanı və bütün Cənubi Qafqazı dünyanın ən sabit və inkişaf edən bölgəsinə çevirmək yolunda möhtəşəm fəaliyyətinizdə Sizə uğurlar arzulayıram.

Dərin hörmətlə,

Kla d HEQİ,
İsvəçrə-Azərbaycan Ticarət və Sənaye Palatasının prezidenti

Azərbaycanın ərəb ölkələri ilə münasibətləri müzakirə olunub

Fevralın 11-də Azərbaycanın xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov Ərəb Parlamentinin prezidenti Məhəmməd Əhməd Əl-Yammahinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüşüb.

Görüş zamanı Azərbaycanın ərəb ölkələri və ümumilikdə Ərəb Liqası və Ərəb Parlamenti ilə münasibətləri, Yaxın Şərqdə və bölgəmizdə regional təhlükəsizlik vəziyyəti, İsrail-Fələstin münaqişəsi, habelə Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh prosesi müzakirə olunub.

Görüş zamanı ölkəmizin xarici siyasətində müsləman, o cümlədən ərəb ölkələri ilə əlaqələrin inkişafının prioritet istiqamətlərdən biri olduğu vurğulanıb.

Qəzza bölgəsindəki mövcud vəziyyət

aradan qaldırılması istiqamətində səylərin əhəmiyyətinə dair həmrəylik ifadə olunub. Fələstin məsələsi kontekstində ölkəmiz tərəfindən “iki dövlət” prinsipinin rəhbər tutularaq, beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri, BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinə uyğun həll variantının dəstəkləndiyi bir daha diqqətə çatdırılıb. Bununla yanaşı, ölkəmizin son illərdə həyata keçirdiyi vasitəçilik səylərinin əhəmiyyəti vurğulanıb.

Nazir Ceyhun Bayramov keçmiş münaqişə, Azərbaycan-Ermənistan sülh prosesi, postmünaqişə dövründə işğaldan azad olunmuş ərazilərimizdə aparılan bərpa və yenidənqurma işləri barədə ətraflı məlumat verib.

Bakı və Əbu-Dabi arasında Anlaşma Memorandumu

Bakı şəhəri və Əbu-Dabi şəhəri arasında qardaşlaşma münasibətlərinin yaradılması haqqında Anlaşma Memorandumu imzalanıb.

Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətindən bildiriblər ki, sənd Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin paytaxtı Əbu-Dabinin Bələdiyyələr və Nəqliyyat Departamentinin sədri Məhə-

məd Əli Əl-Şorafanın rəhbərliyi ilə BƏƏ nümayəndə heyətinin Bakıya səfəri çərçivəsində fevralın 11-də imzalanıb.

XQ

Amerika Birləşmiş Ştatlarının Vitse-prezidenti Ceyms Şəhidlər xiyabanını ziyarət edib

Azərbaycanda səfərdə olan Amerika Birləşmiş Ştatlarının Vitse-prezidenti Ceyms Vens və xanımı Uşa Vens fevralın 11-də Şəhidlər xiyabanını ziyarət ediblər.

Vitse-prezident Azərbaycanın azadlığı və müstəqilliyi uğrunda mübarizədə canlarını qurban vermiş qəhrəman Vətən övladlarının əziz xatirəsini ehtiramla anıb, “Əbədi məşəl” abidəsinin önünə əkil qoyub.

XQ

Ərəb dünyasının ölkəmizə marağı artır

Milli Məclisin sədri Səhibə Qafarova fevralın 11-də ölkəmizdə rəsmi səfərdə olan Ərəb Parlamentinin prezidenti Məhəmməd Əhməd Əl-Yammahi ilə görüşüb.

Görüşdə Ərəb Parlamentinin prezidentinin ölkəmizə ilk rəsmi səfəri yüksək qiymətləndirilib, bu səfərin iki qurum arasında münasibətlərin daha da inkişafına mühüm töhfə verəcəyinə dair əminlik ifadə olunub.

Söhbətdə Azərbaycan ilə ərəb ölkələri arasında münasibətlərin ortaqlar, dini-mənəvi dəyərlər və qarşılıqlı hörmət əsasında uğurla inkişaf etdiyi bildirilib. Ümummilli lider Heydər Əliyevin bu əlaqələrə xüsusi önəm verdiyi, Prezident İlham Əliyevin isə həmin siyasəti uğurla davam etdirdiyi vurğulanıb. Qarşılıqlı səfərlərin intensivliyi və aparılan danışıqların əlaqələrin inkişafına mühüm töhfə

verdiyi qeyd edilib.

Görüşdə Azərbaycanın İslam həmrəyliyinə gücləndirilməsi və islamofobiya qarşı mübarizədə fəal rol oynadığı bildirilib. İslam Əməkdaşlıq Təşkilatında qarşılıqlı dəstəyin davam etdiyi vurğulanaraq, Azərbaycanla Ərəb Dövlətləri Liqası arasında 20 illik əməkdaşlıq qeyd olunub, Prezident İlham Əliyevin 2022-ci ildə Liqanın Zirvə Görüşündə iştirakı xatırladılıb.

Söhbət zamanı Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə təsis olunmuş və hazırda Azərbaycanın sədrliyi ilə fəaliyyət göstərən Qoşulmama Hərəkatı Parlament Şəbəkəsi (QHPŞ) ilə Ərəb Parlamenti arasında əlaqələrin dinamik inkişaf etdiyi bildirilib.

Azərbaycana səfərdən məmnunluğunu ifadə edən Ərəb Parlamentinin prezidenti Məhəmməd Əhməd Əl-Yammahi Prezident İlham Əliyevin regionda sülhün təmin olunması istiqamətində fəaliyyətini yüksək qiymətləndirib. Ərəb dünyasının Azərbaycanla münasibətlərə önəm verdiyini və ticarət, enerji, logistika sahələrində əməkdaşlığı dərinləşdirməkdə maraqlı olduğunu bildirib. Fələstin məsələsində Azərbaycanın göstərdiyi dəstəyə görə təşəkkür edib.

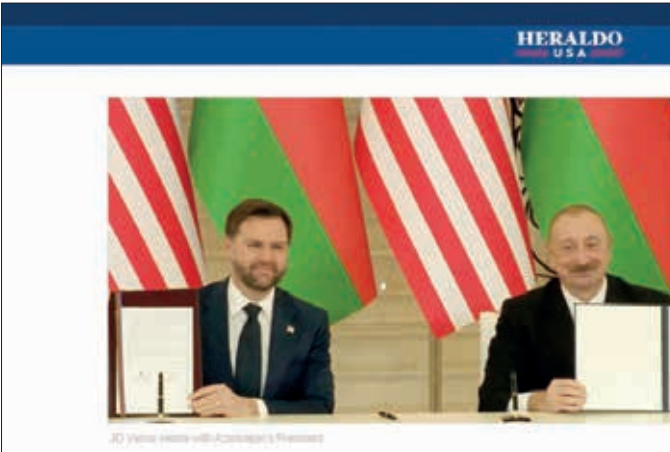
Parlamentlərimiz arasındakı münasibətlərin yeni mərhələyə qədəm qoyduğunu deyən qonaq rəhbərlik etdiyi qurumun Milli Məclis, eləcə də Qoşulmama Hərəkatı Parlament Şəbəkəsi ilə yaratdığı əməkdaşlığı və dialoqun parlamentlərarası əlaqələrin genişləndirilməsi üçün möhkəm zəmin olduğunu vurğulayıb. O, Milli Məclis sədrinin Parlament Şəbəkəsinin işinin səmərəli təşkilindəki rolunu yüksək qiymətləndirərək, onu Ərəb Parlamentinin plenar sessiyasına dəvət edib.

ABŞ Vitse-prezidentinin Azərbaycana səfəri dünya mediasında

ABŞ-ın Vitse-prezidenti Cey. Di. Vensin Azərbaycana səfəri dünya mediasının diqqətindədir.

Səfər zamanı iki ölkə arasında imzalanmış Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyası, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin ABŞ Vitse-prezidenti Cey. Di. Venslə mətbuata birgə bəyanatı zamanı səsləndirilən fikirlər dünya mediasında geniş yer alıb. ABŞ-ın “Associated Press”, “News Nation”, “Fox New”, ABC, CNN, “The Washington Post”, PBS, “Forbes Breaking News”, “C-Span” kimi media orqanları səfəri geniş şəkildə işıqlandırır və ya mətbuata birgə bəyanatı canlı yayımlayıblar.

“The Washington Post” yazır ki, səfər zamanı Vens sovet dövründən qalma dəmir yolunun tərk edilmiş hissəsini Beynəlxalq Sülh və Rifah üçün Tramp Marşrutuna (TRIPP) çevirəcək yeni tranzit dəhlizi planlarını açıqlayıb. Qeyd olunur ki, bu marşrut Ermənistan vasitəsilə Azərbaycanı Naxçıvan anklavı və Türkiyə ilə birləşdirəcək.

“Artıq altı aydır ki, biz sülh şəraitində yaşayırıq. Biz sülh içində yaşamağı öyrənirik. Prezident Trampa Qafqazda sülhə verdiyi töhfəyə görə çox minnətdarıq”, - deyər PBS Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin mətbuata birgə bəyanatdakı çıxışına istinadla qeyd edir.

“Nyu York Post” yazır ki, mətbuata bəyanat zamanı Vitse-prezident Cey. Di. Vens Əfqanıstandakı ABŞ qüvvələri ilə birlikdə Azərbaycanın rolunu vurğulayıb, ABŞ-ın dəniz təhlükəsizliyinə yeni dəstəyini elan edib və Prezident Trampın iştirakı ilə Azərbaycan və Ermənistan arasında imzalanmış mühüm razılaşmadan sonra tərəfdaşlığın regional sülhün və iqtisadi əməkdaşlığın gücləndirilməsinə kömək edəcəyini bildirib.

“Herald USA” bildirir ki, iki ölkə arasında imzalanmış Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyası müdafiə, təhlükəsizlik, ticarət, investisiya kimi sahələrdə əməkdaşlıq çərçivəsi formalaşdırır.

Bununla yanaşı, “Reuters”də dərc olunmuş “ABŞ və Azərbaycan Vensin səfəri çərçivəsində strateji tərəfdaşlıq müqaviləsi imzalayıblar” sərlövəli yazıda qeyd olunur ki, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev mətbuata birgə bəyanat zamanı ABŞ və Azərbaycan arasında münasibətlərin bu gün tamamilə yeni mərhələyə qədəm qoyduğunu deyib.

Fransanın AFP agentliyi yazır ki, ABŞ ilə Azərbaycan arasında Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyasının imzalanmasından öncə Vens Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevlə görüşüb. Qeyd olunur ki, görüşdə Vens müqavilənin bu tərəfdaşlığı rəsmiləşdirəcəyini və ABŞ-Azərbaycan münasibətlərinin qalıcı olacağını çox aydın şəkildə göstərəcəyini bildirib.

“Biz təhlükəsizlik və antiterror əməliyyatları məsələləri üzərində işimizi davam etdirəcəyik”, - deyər yazıda Prezident İlham Əliyevin çıxışına istinad edilərək qeyd olunub.

Səfər Türkiyənin “Anadolu Agentliyi”, “Hürriyyət”, “CNN Türk”, “TRT Avaz”, “Son dakika”, “Dünya”, “Haber Türk” media orqanlarında və bir sıra saytlarında geniş işıqlandırılıb. “Hürriyyət”də dərc olunmuş “İmzalar atıldı. Azərbaycanla ABŞ arasında vacib anlaşma” başlıqlı yazıda bildirilir: “Birgə bəyanat zamanı Prezident İlham Əliyev deyib ki, dünyanın ən güdrətli ölkəsi – Amerika Birləşmiş Ştatları ilə strateji tərəfdaş olmaq böyük şərsəfər”.

Rusiyanın TASS, “Komsomolskaya Pravda”, RBK, “Interfax”, “Russian Today”, “lenta.ru” və digər informasiya agentlikləri ABŞ ilə Azərbaycanın Strateji Tərəfdaşlıq haqqında saziş imzalanmasına geniş yer veriblər.

“Azərbaycan və ABŞ Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyası çərçivəsində ərazi bütövlüyünün qarşılıqlı tanınması barədə razılığa gəliblər”, - deyər “RIA Novosti” yeni imzalanmış sənədə istinadən yazır.

Almaniyanın “Deutsche Welle” saytında dərc olunmuş “Vens Azərbaycan və Ermənistanla aktiv şəkildə sövdələşmələr bağlayır” adlı yazıya əsasən, Vens Azərbaycanda bildirib ki, müqavilə iki ölkə arasında tərəfdaşlığı rəsmiləşdirəcək və ABŞ-Azərbaycan münasibətlərinin qalıcı olacağını çox aydın şəkildə göstərəcək. Qeyd olunur ki, Vensin səfəri ABŞ-ın Cənubi Qafqazda təsirini genişləndirməyə çalışdığı bir zamanda gerçəkləşir.

Həmçinin İtaliya, Yaponiya, Rumıniya, Monteneqro, İran, Qazaxıstan, Ukrayna, Gürcüstan, Çin, Polşa, Bolqarıstan, Avstriya, Latın Amerikasının ölkələri, ərəb ölkələri mediası Vensin Cənubi Qafqaz səfəri, imzalanmış sənədlər və bu əlaqələrin regional əməkdaşlıq üçün açdığı imkanlar barədə yazıb.

Əməkdaşlıqdan tərəfdaşlığa keçidin siyasi anatomiyası

ABŞ – Azərbaycan münasibətləri qarşılıqlı maraqlara söykənən çoxşaxəli tərəfdaşlıq modelinə çevrilir

ABŞ-in Vitse-prezidenti Ceyms Devid Vensin Prezident İlham Əliyevlə birgə mətbuata verdiyi bəyanatlar siyasi analitik prizma ilə baxıldıqda ABŞ–Azərbaycan münasibətlərində keyfiyyətə yeni mərhələnin siyasi kodlarını ehtiva edir. “Biz istərdik ki, bir-birimizlə daha sıx olaq, tərəfdaşlığımızı daha da gücləndirək” ifadəsi dəyişən qlobal konfigurasiyada ABŞ-in Cənubi Qafqazla bağlı yenilənən baxışının verbal ifadəsidir. Diqqətçəkən məqam ondan ibarətdir ki, Vens tərəfdaşlığı konkret funksional nəticələr üzərindən əsaslandırır: sülh, bazarlara çıxış, toqquşmaların qarşısının alınması və əməkdaşlıq mühiti.

İndiki məqamda məntiqi olaraq fundamental bir siyasi-analitik sual meydana çıxır: ABŞ üçün Azərbaycan bu mərhələdə ortaq dəyərləri bölüşən tərəfdaşdır, yoxsa konkret strateji funksiyaları yerinə yetirən aktor? Məhz bu sual Vaşinqton–Bakı xəttində baş verən transformasiyanın mahiyyətini anlamaq üçün açar rolunu oynayır. Təqdim olunan rəsmi diskurs və istifadə edilən anlayışlar göstərir ki, mövcud yanaşma birinci variantdan çox ikinciyə – yəni strateji funksional tərəfdaşlıq modelinə uyğundur. ABŞ Vitse-prezidenti Ceyms Devid Vensin “Bu, ABŞ Prezidentinin özümüzə qoyduğu hədəfdir” ifadəsi münasibətlərin şəxsi simpatiyalar və ya situativ diplomatik jestlər üzərində deyil, institusional qərarvermə və uzunmüddətli strateji planlama çərçivəsində qurulduğunu açıq şəkildə ortaya qoyur. Burada Azərbaycanın təqdimatı xüsusilə diqqət çəkir. Azərbaycan nə yalnız enerji ixracatçısı, nə də tranzit-logistika ölkəsi kimi xarakterizə olunur. Rəsmi Bakı regional sabitliyin istehsalçısı və təhlükəsizlik mühitinin formalaşmasında aktiv rol oynayan aktor kimi çıxış edir. Sülh sazişi gündəliyinin irəli sürülməsi, qarşılıqlı əməkdaşlığa keçidi təşviq edən platformaların yaradılması və regional iqtisadi integrasiyanı ön plana çıxaran təşəbbüslər Bakının təhlükəsizlik anlayışını geniş mənada şərh etdiyini göstərir. Azərbaycan regional sabitliyin qorunmasında daha geniş geosiyasi balans nəzərə alan aktor kimi dəyərləndirilir. ABŞ üçün bu kateqoriya strateji baxımdan son dərəcə əhəmiyyətlidir, çünki qlobal miqyasda Vaşinqton artıq birbaşa müdaxilə modelindən daha çox, regional məsuliyyət paylaşımı modelinə üstünlük verir. Azərbaycan bu modeldə aktiv tərəfdaş hesab edilir.

lineəndən daha çox, regional məsuliyyət paylaşımı modelinə üstünlük verir. Azərbaycan bu modeldə aktiv tərəfdaş hesab edilir.

Prezident İlham Əliyevin “Bu gün Azərbaycan ilə ABŞ arasındakı münasibətlər tamamilə yeni mərhələyə qədəm qoyur” bəyanatı isə bu prosesin qarşılıqlı şəkildə dərk edilən və şüurlu şəkildə qəbul olunan siyasi xətt olduğunu göstərir. Burada “yeni mərhələ” anlayışı münasibətlərin strukturunda baş verən dəyişikliklərin konseptual ifadəsidir. Əvvəlki illərdə müşahidə olunan dalğalı, bəzən ziddiyyətli və fraqmentar xarakter daşıyan münasibətlər getdikcə çoxşaxəli, sistemli və qarşılıqlı maraqlara əsaslanan əməkdaşlıq modelinə transformasiya olunur. Həmin dövrdə münasibətlərin qeyri-sabitliyi əsasən strateji baxışların üst-üstə düşməməsi, qarşılıqlı gözləntilərin aydın institusional çərçivəyə salınmaması və regiona dair yanaşmaların fərqli prioritetlər üzərində qurulması ilə bağlı idi.

Əvvəlki mərhələdə ABŞ regiona daha çox normativ və ideoloji prizma ilə yanaşı, Cənubi Qafqazı demokratik transformasiya və konfliktlərin idarə edilməsi kontekstində qiymətləndirirdi. Azərbaycan isə öz təhlükəsizlik gündəliyini, ərazi bütövlüyü məsələsini və enerji strategiyasını prioritet

hesab edərək, daha pragmatik və suverenlik mərkəzli siyasət yürüdüdü. Xüsusilə təhlükəsizlik, antiterror fəaliyyəti və enerji təhlükəsizliyi kimi sahələrin hazırda ön plana çəkilməsi bu münasibətlərin klassik ikitərəfli diplomatiya çərçivəsini aşdığını göstərir. Mövcud istiqamətlər qlobal təhlükəsizlik arxitekturasının ayrılmaz elementləri kimi çıxış edir. Azərbaycanın bu arxitekturaaya integrasiyası onun qlobal miqyasda funksional tərəfdaş kimi qəbul edildiyini təsdiqləyir. Bu mərhələdə analitik məntiq bizi daha mürəkkəb və çoxqatlı ikinci suala gətirib çıxarır: formalaşmaqda olan ABŞ–Azərbaycan yaxınlaşması regionda həqiqi və dayanıqlı sülhün əsasını qoya biləcəkm, yoxsa bu proses yeni geosiyasi balansların qurulmasında funksional alət rolunu oynayacaqdı? Əslində, sualın cavabı sadə ikili seçimdən ibarət deyil, çünki müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində sülh anlayışı artıq klassik mənada münasibətlərin tam yoxluğu demək deyil, sülh hazırda idarə olunan sabitlik kimi başa düşülür. Dövlətlər və beynəlxalq aktorlar üçün sülh strateji hesablamaların nəticəsidir. Bu da onu göstərir ki, sülh mühitinin qorunması üçün güc balansının düzgün qurulması, təhlükəsizlik arxitekturasının funksional olması və regi-

onal aktorların məsuliyyət paylaşımı vacib şərtə çevrilir.

ABŞ Vitse-prezidenti Ceyms Devid Vensin “Əvvəllər yalnız mübarizə və münaqişə olan yerdə əmin-amanlıq yaranacaq” fikri normativ baxımdan optimist səslənsə də, siyasi analitik baxış bu ifadənin alt qatında daha dərin məzmunun dayandığını göstərir. Burada söhbət regional güc balansının yenidən konfigurasiyasından gedir. Əmin-amanlıq bu kontekstdə ideallaşdırılmış sülh modeli deyil, böyük güclərin maraqları ilə regional aktorların imkanları arasında tarazlıq yaradan sabitlik formasıdır. İdarə olunan sabitlik o zaman mümkün olur ki, regionda əsas aktorlar arasında qarşılıqlı maraqlar balanslaşdırılsın, təhlükəsizlik boşluqları formalaşmasın və təsadüfi eskalasiya riskləri minimuma endirilsin. ABŞ bu sabitliyin formalaşdırılmasında Azərbaycanın rolunu ön plana çəkməklə, regionda nəzarətsiz eskalasiya risklərini azaltmağa çalışır. Bu yanaşma Vaşinqtonun birbaşa müdaxilə yükünü minimuma endirmək və regional məsuliyyəti yerli, lakin etibarlı tərəfdaşlarla bölüşmək strategiyasına uyğun gəlir. Azərbaycan bu konfigurasiya-

Ermənistanın Baş naziri Nikol Paşinyan ölkənin İctimai Televiziyasına müsahibəsində bildirib ki, parlament seçkilərindən əvvəl Azərbaycanla sülh müqaviləsinin imzalanması hökumətin gündəliyindədir. Azərbaycanın 2023-cü ildə həyata keçirdiyi antiterror əməliyyatından sonra İrəvanın siyasətində 180 dərəcəlik dönüş bu ehtimalın gərəyə yaxın olduğundan xəbər verir.

İrəvanın sülh sazişi mesajı

Nikol Paşinyan barış müqaviləsinin imzalanmasının bu il hökumətin gündəliyində olduğunu deyib

çərçivəsində Ağ Evə səfərləri planlaşdırılır. Azərbaycan və Ermənistan arasında gərginliyin son mərhələdə olduğu seziilir və bunun hansı nəticə ilə yekunlaşacağı dünyanın diqqət mərkəzindədir. Bu baxımdan, Sülh Şurasının Zirvə görüşündə yekun sülh müqaviləsinin imzalanması ehtimalını dəyərləndirmək yerinə düşər. İntəhası, qeyri-rəsmi formada “yeni BMT” adlandırılan yeni qurum bu dəfə olmasa da, növbəti görüşlərində iki ölkə arasında yekun sülhün imzalanmasında vasitəçi rolunda çıxış edə bilər.

Dəqiq qiymətləndirmə aparsaq, 3 ssenari mümkündür. Seçkilərə qədər sülh müqaviləsinin imzalanması yalnız o halda mümkündür ki, Ermənistan Konstitusiyası ilə bağlı konkret yol xəritəsi təqdim edilsin və əsas müddəalar üzrə yekun razılaşma əldə olunsun. Hazırkı vəziyyətdə bu ehtimal zəifdir. İkinci ssenari fevralda və ya yaz aylarında sülh üzrə prinsipial razılaşmanın elan olunması, amma hüquqi təsdiqin seçkilərdən sonraya saxlanmasıdır. Bu, daha real görünür. Çünki bu variant Paşinyana seçki kampaniyasında “sülh prosesini irəli apardım” demək imkanı verər, eyni zamanda, riskli hüquqi addımları qısa müddətə təxirə salar. Üçüncü ssenari prosesin uzanması və sülh sazişinin imzalanmasının qeyri-müəyyən vaxta qalmasıdır. Bu isə seçki ritorikasının sərtləşməsi halında mümkündür. Amma tərəflərin mövcud siyasi iradəsi fonunda bu ssenari real görünmür.

Beləliklə, Paşinyanın sülh gündəliyi həm real siyasi zərurətdən, həm də seçki hesablamasından qaynaqlanır. O, sülh amilindən taktiki alət kimi istifadə edir, amma bu, onun sülh istəmədiyi anlamına gəlmir. Şübhə doğurmayan odur ki, Ermənistan üçün uzunmüddətli sabitlik alternativsizdir. Bununla belə, fevralın 19-da Vaşinqtonda yekun sülh müqaviləsinin imzalanması hazırkı hüquqi və siyasi reallıqlar fonunda az ehtimal olunandır. Məntiqli proqnoz odur ki, həmin tarixdə siyasi çərçivə və ya sülh prosesində irəliləyiş bəyan ediləcək, hüquqi sənəd isə ya seçkilərə yaxın, ya da seçkilərdən sonra imzalanacaq. Ağ Evdə başlayan sülh marafonunun həmin məqamda müsbət sonluqla yekunlaşması mövcud vəziyyətdə tərəflər üçün ən ideal variantdır.

Tacir SADIQOV
XQ

Elçin MİRZƏBƏYLİ,
Milli Məclisin deputatı

Yekun sülh müqaviləsinin indiyədək nə üçün imzalanmadığı hər kəsə aydındır. Ermənistan sülh prosesinə maneə yaradan əsas problemin aradan qaldırılması istiqamətində həlölük konkret addım atmayıb. Söhbət Ermənistanın qüvvədə olan konstitusiyasında bu ölkənin müstəqillik bəyannaməsinə istinadın Azərbaycanca qarşı ərazi iddialarının qalmasından gedir. Konstitusiyada bu ölkənin müstəqillik bəyannaməsinə ümumi, “milli hədəflər” adı altında istinad var.

Onu da qeyd edim ki, Ermənistan Ali Sovetinin və “Dağlıq Qarabağ”ın “milli şurası” adlanan qondarma təsisatın 1 dekabr 1989-cu il tarixli “qərarı” həmin dövrdə SSRİ konstitusiyasına zidd olduğu üçün yuxarı orqan – SSRİ Ali Soveti tərəfindən ləğv edilib. İndiki halda, qanun və faktoloji əsasları olmayan ərazi iddialarının tamamilə aradan qaldırılması, ilk növbədə Ermənistanın özünə lazımdır. Çünki beynəlxalq hüququn müstəqil subyekti olan bir dövlət heç bir halda BMT Nizamnaməsinin müddəalarına

zidd iddialarla çıxış edə bilməz.

Nikol Paşinyan, əslində, ölkə konstitusiyasında yer alan və Ermənistanın dövlət kimi formalaşmasına maneə olan bir neçə məqamı sözügedən sənəddən çıxarmaq istəyir. Bunlardan biri Erməni Apostol Kilsəsi, digəri isə erməni diasporu ilə əlaqələrlə bağlıdır. Həm kilsənin, həm də diasporun konstitusional statusa sahib olması, onların Ermənistanın siyasi hakimiyyətinin, konkret halda Paşinyan hökumətinin fəaliyyətinə müdaxilə etmələrinə imkan yaradır. Mövcud konstitusiya ilə Ermənistan heç bir halda hüquqi və suveren bir dövlət kimi formalaşmayacaq.

İndi əsas sual bundan ibarətdir: Ermənistan konstitusiyasında müstəqillik bəyannaməsinə istinad – Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları çıxarılmasında yekun sülh müqaviləsinin imzalanması və ratifikasiyası mümkündürmü? Düşünürəm ki, bu sualın cavabı prosesin mahiyyətində və Ermənistanın öz öhdəliklərinə yerinə yetirəcəyinə veriləcək təminatdadır. Yekun sülh müqaviləsinin seçkilərə qədər imzalanması Paşinyana həm də daxili ictimai rəydə mövqelərini möhkəmləndirmək üçün lazımdır.

Azərbaycan isə hadisələrin istənilən istiqamətdə inkişafına hazır olmaqla yanaşı, sülh gündəliyinin davam etdirilməsində maraqlı olduğunu əməli addımlarla təsdiqləyib və bu proses davam etməkdədir. Yekun sülh müqaviləsinin imzalanması ilə bağlı hazırda konkret tarix söyləmək çətin olsa da, istənilən zamanlamanın təminat altına alınacağı şübhə doğurmamalıdır.

real siyasi iradəyə əsaslanır, yoxsa seçkiqabağı daxili auditoriyaya hesablanmış təbliğat alətidir?

Paşinyan müsahibəsində sülh sazişi üzrə müzakirələrin ötən ilin martında başa çatdığını xatırladaraq faktiki olaraq demək istəyir ki, texniki baza mövcuddur

və məsələ siyasi qərar mərhələsindədir. Eyni zamanda o, sənədin ötən ilin müxtəlif aylarında da imzalanma biləcəyini deməklə prosesin uzadan tərəfini təkə Ermənistan olmadığını vurğulayır. Çox güman ki, bu ritorika məsuliyyətin bölüşdürülməsi və seçki ərəfasında mümkün tənqidlərin neytrallaşdırılması məqsədi daşıyır.

Baş nazirin real motivasiyasını anlamaq üçün Ermənistanın daxili siyasi mühitinə baxmaq vacibdir. Xatırladaq ki, 44 günlük müharibəsindən sonra onun hakimiyyəti ciddi sarsıntı yaşasa da, növbədənəzər seçkilərdə yenidən mandat qazandı. 2023-cü il sentyabr hadisəsindən sonra isə təhlükəsizlik arxitekturasının dəyişməsi Ermənistan cəmiyyətində qorxu və yorgunluq yaradıb. Elektoratın əhəmiyyətli hissəsi yeni hərbi eskalasiya riskini istəmir və sosial-iqtisadi sabitliyi prioritet sayır. Bu səbəbdən Paşinyan sülh gündəliyini seçki kampaniyasının əsas lokomotivinə çevirir.

Rəsmi Bakı dəfələrlə bəyan edib ki, Ermənistan Konstitusiyasında Azərbaycanca qarşı ərazi iddialarına zəmin yaradan müddəalar aradan qaldırılmalıdır. Konstitusiya

Azərbaycan Ermənistan məhsullarının öz ərazisi vasitəsilə üçüncü ölkələrə ixracına icazə verib. Bu barədə Ermənistan baş naziri Nikol Paşinyan bildirib. “Hamımız bilirik ki, Azərbaycan üzərindən Ermənistanla dəmir yolu əlaqəsi mövcuddur və maneəsiz işləyir. Çox vacibdir ki, Ermənistanın Azərbaycan ərazisi vasitəsilə xarici aləmə dəmir yolu əlaqəsinin də açıq olduğunu qeyd edək. Məndə belə təəssürat var ki, biznesimiz hələ bu xəbəri tam mənimsəməyib”, – Paşinyan deyib.

İqtisadi əməkdaşlıqdan siyasi normallaşmaya

Kommunikasiyaların açılması regionda ümumi maraqlara xidmət edir

Onun sözlərinə görə, söhbət Gürcüstan və Azərbaycan üzərindən üçüncü ölkələrə – Rusiya, Mərkəzi Asiya və Çinə dəmir yolu əlaqəsindən gedir. Paşinyan əlavə edib ki, bu məsələlər Əbu-Dabidə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevlə görüşdə müzakirə olunub: “Azərbaycan nümayəndələri bu yolum açıq olduğunu təsdiqlədilər”.

Baş nazir Nikol Paşinyanın Azərbaycanın Ermənistan məhsullarının öz ərazisi vasitəsilə üçüncü ölkələrə ixracına icazə verdiyini açıqlaması təkcə iqtisadi xəbər olmayıb, siyasi baxımdan da mühüm hadisədir. Bu addım praktiki əməkdaşlığın mümkünlüyünü nümayiş etdirməklə yanaşı, sülh prosesinə real məzmun qazandırır. Bu faqət bir daha göstərdi ki, regionun gələcəyi qarşıdurmadan deyil, kommunikasiyaların açılmasından keçir.

Azərbaycan uzun illərdir regionda bütün nəqliyyat xətlərinin açılmasının tərəfdarı kimi çıxış edib. Rəsmi Bakı dəfələrlə bəyan edib ki, Cənubi Qafqazın inkişafı yalnız qarşılıqlı iqtisadi inteqrasiya şəraitində mümkündür. İndi isə görünür ki, bu yanaşma konkret mexanizmlərlə müşayiət olunur. Ermənistanın Azərbaycan ərazisi vasitəsilə Rusiyaya, Mərkəzi Asiyaya və digər bazarlara çıxış imkanının yaranması regionda yeni iqtisadi konfigurasıyanın formalaşdığını göstərir.

Bu qərarın əhəmiyyəti Ermənistanın mövcud nəqliyyat durumu fonunda daha aydın görünür. Hazırda Ermənistanı onun ən böyük iqtisadi tərəfdaşı olan Rusiya ilə birləşdirən yeganə quru yol Kazbek dağından keçən Yuxarı Lars gömrük-keçid məntəqəsidir. Çətin coğrafi relyef, sərt iqlim şəraiti, tez-tez baş verən qar uçqunları və buzlanma halları bu marşrutu daim risk altında saxlayır. İlin əksər aylarında yolum bağlanması adi hala çevrilir. Dayanacaq yerlərinin olmaması səbəbindən TIR-ların kilometrərlə uzanan növbəsi yaranır. Son məlumatlara görə, Yuxarı Larsda yük və minik avtomobilindən ibarət tuxac formalaşıb. Yaranmış iqlim şəraiti və məntəqənin texniki imkanları isə bu qədər nəqliyyat vasitəsinin qısa müddətdə keçidini təmin etməyə qadir deyil. Nəticədə yük maşınları günlərlə, bəzən həftələrlə gözləməli olacaq. Bu isə əlavə xərc və vaxt itkisi deməkdir. Onu da qeyd edək ki, Ermənistanın dəmir yolu infrastrukturunu da bu istiqamətdə faktiki olaraq iflic vəziyyətdədir. Vaxtilə ölkənin Rusiyaya çıxışı üç istiqamətdən mümkün idi. Abxaziya üzərindən keçən xətt gürcü-abxaz münaqişəsindən sonra bağlanıb. Dilicən-Qazax istiqamətində dəmir yolu 1989-cu ildən fəaliyyətsizdir

və demək olar ki, sökülüb. Ermənistanın cənubundan keçən Mincivan–Culfa dəmir yolu xətti də dağıdılıb, infrastruktur yararsız vəziyyətdədir.

Avtomobil yollarında vəziyyət pisdır. Hazırda Rusiyaya yük Yuxarı Larsdan daşınır. Abxaziya və Cənubi Osetiyadan keçən yollar ona alternativ ola bilər, lakin bu yollar da siyasi səbəblərə görə bağlıdır. Məsələn, Cənubi Osetiyadan keçən yol yalnız siyasi məsələ həll edildikdən sonra açıla bilər ki, bu da hələ baş verməyib. Bu yol hazırda işləmir, çünki Gürcüstan tərəfi bu layihəyə razılığının Tbilisinin Cənubi Osetiyanın müstəqilliyini tanıması kimi qəbul ediləcəyindən qorxur. Eyni vəziyyət Abxaziyadan keçən avtomobil yolu ilə bağlı da yaranıb.

Belə bir şəraitdə Azərbaycanın Ermənistan məhsullarının öz ərazisi vasitəsilə üçüncü ölkələrə ixracına icazə verməsi strateji əhəmiyyət daşıyır. İlk növbədə, bu addım Ermənistan üçün daha sabit və proqnozlaşdırılan tranzit marşrutu yaradır. Yuxarı Lars gömrük-keçid məntəqəsinin tez-tez bağlanması, sərt iqlim şəraiti və uzun növbələr Ermənistan ixracatçıları üçün daim risk mənbəyi olub. Azərbaycan

üzərindən keçən marşrut isə beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinə inteqrasiya olunub, ilboyu fəaliyyət göstərir.

Regionda yük axınının bu cür diversifikasiyası bütövlükdə Cənubi Qafqazda nəqliyyat risklərini azaldır, logistika xərclərini optimallaşdırır və regional inteqrasiyanı sürətləndirir. Deməli, Ermənistan üçün bu imkanın açılması təkcə iqtisadi nəfəs yolu deyil, həm də strateji seçimdir.

Azərbaycanın atdığı bu addım, eyni zamanda, siyasi mesajdır. Bu, qalib tərəfin minnətli yanaşma üsulu deyil, əməkdaşlıq modeli seçdiyini göstərir. Inteqrasiya xəttini əsas götürən yanaşma münaqişə ritorikasını zəiflədərək sabitliyi daha cəlbədicə seçimə çevirir.

Beləliklə, qarşılıqlı asılılıq yaranan tranzit əlaqələri təkcə yükləri deyil, həm də etimadı daşıyaraq sülh sazişinə aparan yolu genişləndirir və Cənubi Qafqazda tamamilə yeni münasibətlər sisteminin təməlini qoyur. Çünki kommunikasiyalar açıldıqca etimad formalaşır, etimad artıqca isə sülh müqaviləsinin imzalanması daha real görünür. Cənubi Qafqazın gələcəyi məhz bu rəşional seçimdən – iqtisadi əməkdaşlıq üzərində qurulan davamlı sülhdən keçir.

Mövzu ilə bağlı **Sosial Strateji Tədqiqatlar və Analitik Araşdırmalar Mərkəzinin rəhbəri İlqar Hüseynli** XQ-yə bildirdi ki, Azərbaycan ilə ABŞ arasında Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyasının imza-

lanması siyasi, iqtisadi və təhlükəsizlik baxımından ölkəmiz üçün yeni bir eranın başlanğıcıdır: “Asiya ilə Avropanı birləşdirəcək nəhəng tranzit və logistik marşrut kimi TRIPP layihəsinin gerçəkləşməsi Azərbaycanın qlobal logistik mərkəz statusunu mühkəmləndirir. Bu layihədə dünyanın ən güclü dövlətinin birbaşa iştirakı Azərbaycan və Ermənistan arasında sülhün ən real qaranlı rolunda çıxış edir. Eyni zamanda, hər iki ölkənin dövlət müstəqilliyinə beynəlxalq təminat yaradır.

Azərbaycanın Ermənistan məhsullarına öz ərazisi vasitəsilə çıxış izni verməsi

regionda formalaşan yeni siyasi-iqtisadi reallığın göstəricisidir. Bu addım sülh prosesini sadə bəyanatlar müstəvisindən real mexanizmlər mərhələsinə keçirir. Yuxarı Larsın qeyri-sabit fəaliyyəti fonunda Azərbaycanın təklif etdiyi marşrut Ermənistan üçün xilas yolu, iqtisadi əlaqələri genişləndirmək imkanındır.

Görünən odur ki, Azərbaycan üzərindən açılan bu yol yalnız yük daşımır, həm də yeni bir etimad mühiti və qlobal inteqrasiya imkanları yaradır. Bu yeni realıq Ermənistan üçün revanşizmdən tamamilə uzaqlaşmış, müstəqil və rifah dolu bir gələcəyə qoşulmaq üçün tarixi və unikal bir şansıdır”.

Bakının təqdim etdiyi inklüziv əməkdaşlıq modeli və ABŞ-la bağlanan tarixi pakt regionu münaqişə ritorikasından təmizləyərək onu dünyanın ən cəlbədicə logistik və siyasi mərkəzlərindən birinə çevirir. Bu, Ermənistan üçün da ixracını şaxələndirmək üçün yaranmış şansıdır. İrəvan bu şansı düzgün dəyərləndirməlidir.

Pünhan ƏFƏNDİYEV
XQ

Parisin itkilərini Brüssel ödəməlidirmi?

Makronun ümumi borclanma təşəbbüsünün pərdəarxası

Fransa Prezidenti Emmanuel Makronun Avropa İttifaqının (Aİ) qlobal rolunun gücləndirilməsi, ümumi borclanma mexanizmlərinin genişləndirilməsi və iqtisadi müstəqilliyin artırılması ilə bağlı çağırışları son illər Brüsselə ən çox müzakirə olunan siyasi tezislərdəndir. O, “qoca qita”nın ABŞ və Çin kimi güclər qarşısında daha vahid, daha mərkəzləşmiş və daha strateji davranmalı olduğunu vurğulayır.

Formal baxımdan bu tezislər Avropanın təhlükəsizlik, enerji, texnologiya və sənaye sahələrində daha dayanıqlı mövqə qazanması məqsədinə xidmət edir. Lakin məsələyə Fransanın daxili siyasi-iqtisadi reallıqları prizmasından baxdıqda Makronun təşəbbüsləri həm də konkret siyasi hesablamaların məhsulu kimi görünür. Başqa sözlə desək, Fransanın dövlət borcunun ÜDM-ə nisbətinin 110 faizdən yuxarı olması, büdcə kəsirinin davamlı xarakter alması və sosial narazılıqların dərinləşməsi fonunda Makronun “ümumi borclanma” ideyasını fəal şəkildə təşviq etməsi suallar doğurur. Maraqlıdır, bu təşəbbüs doğrudanmı Avropanın güclənməsi üçündür, yoxsa Fransanın struktur problemlərini kollektiv mexanizm vasitəsilə yumşaltmaq cəhdidir?

Makron hakimiyyətə gəldiyi ilk gündən Avropanın strateji muxtariyyəti ideyasını irəli sürür. Onun ritorikasında əsas tezis ondan ibarətdir ki, Avropa təhlükəsizlik, enerji, texnologiya və sənaye baxımından kənar güclərdən asılılığını azaltmalıdır. Bu fikir xüsusilə ABŞ-la münasibətlərdə vaxtaşırı yaranan gərginliklər, Rusiyanın Ukraynaya qarşı müharibəsi və Çinlə iqtisadi rəqabət fonunda aktuallaşıb. Lakin Parisin sözügedən konsepsiyayı müdafiə etməsi sırf ideoloji seçim kimi dəyərləndirilə bilməz. Fransa uzun illərdir Aİ daxilində siyasi liderlik uğrunda Berlinlə rəqabət aparır. Almaniya iqtisadi gücü ilə dominant mövqedədir, Fransa isə daha çox siyasi və hərbi sahədə liderlik iddiasındadır. Belə olan halda strateji muxtariyyət diskursu Fransaya Aİ daxilində siyasi təşəbbüslərin mərkəzinə çevrilmək imkanı verir. Bu, həm də Makronun özünü Avropanın baş ideoloqu kimi təqdim etməsinə xidmət edir. Məsələdə incə bir məqam var ki, Fransanın öz iqtisadi göstəriciləri bu liderlik iddiasını nə dərəcədə dəstəkləyir?

Məlumdur ki, yüksək dövlət borcu, zəif sənaye artımı, əmək bazarındakı problemlər və sosial gərginliklər fonunda ölkə iqtisadi baxımdan Almaniya ilə eyni çəkidə

deyil. Bu isə Makronun siyasi təşəbbüslərini iqtisadi realılıqla ziddiyyətə salır. Yada salaq ki, Aİ səviyyəsində ümumi borclanma ideyası ilk dəfə pandemiya dövründə ciddi şəkildə tətbiq olundu. “NextGenerationEU” fondu vasitəsilə üzv dövlətlər üçün kollektiv borclanma mexanizmi işə salındı. O zaman bu addım fəvqəladə şəraitlə əsaslandırılmışdı. Makron indi bu mexanizmin daha da genişləndirilməsini və daimi xarakter almasını təklif edir. Fransa kimi borc yükü yüksək olan ölkələr üçün ümumi borclanma mexanizmi obyektiv olaraq sərfəlidir. Çünki risklər kollektivləşdirilir, maliyyə bazarlarında daha aşağı faizlə və daha sabit şərtlərlə vəsait cəlb etmək imkanı yaranır. Almaniya, Niderland və digər “fiskal mühafizəkar” ölkələr haqlı olaraq narahatdırlar ki, niyə onlar daha intizamlı maliyyə siyasəti nəticəsində qazandıqları sabitliyi başqalarının struktur problemlərini kompensasiya etmək üçün risk altına qoymalıdırlar? Makronun təklifləri bu baxımdan realılıqda riskin “avropalaşdırılması” anlamına gəlir. Bu isə Avropa daxilində yeni siyasi gərginlik ocaqları yarada bilər.

Ekspert rəyi

Züriyyə QARAYEVA,
politoloq

Makronun Aİ-nin qlobal rolunu gücləndirmək və ümumi borclanma mexanizmlərini genişləndirmək çağırışı ilk baxışda strateji və uzaqgörən addım kimi görünür. Çünki Fransanın özünün dövlət borcu yüksəkdir və bu, onun arqumentlərinin etibarlılığı ilə bağlı suallar yaradır. Amma Makronun yanaşması, sadəcə, Fransa prizmasından oxunmamalıdır. O, uzun müddətdir Aİ-ni vahid geosiyasi və iqtisadi aktor kimi formalaşdırmaq xəttini aparır və ümumi borclanmanı da ayrı-ayrı dövlətlərin zəifliyini kompensasiya edən kollektiv güc aləti kimi təqdim edir. Bu mənada onun narahatlığı şəxsi maliyyə problemləri ilə yanaşı, Avropanın ABŞ və Çin qarşısında asılı vəziyyətinin dərinləşməsi ilə bağlıdır.

Digər tərəfdən, Makronun bu çıxışlarının daxili siyasi kontekstdən tamamilə ayrıldığını demək çətindir. Fransada sosial narazılıqlar, büdcə kəsiri və islahatlara müqavimət fonunda Avropa miqyasında böyük ideyalar irəli sürmək

müəyyən mənada diqqəti milli problemlərdən yayındırmaq funksiyası da daşıyır. Makron həm Fransa daxilindəki çətinlikləri Avropa səviyyəsində bölüşdürmək, həm də Aİ-ni daha mərkəzləşmiş və iqtisadi baxımdan müstəqil struktura çevirmək istəyir. Yəni burada həm real strateji narahatlıq, həm də siyasi manevr elementləri paralel şəkildə mövcuddur. Makron bununla bir növ liderlik iddiasını da yenidən gündəmə gətirmiş olur. Son dövrlər Makronun nüfuzunun sürətlə azaldığını nəzərə alsaq, Fransa lideri bu yanaşması ilə öz imicini də düzəltmək məqsədi güdür.

inflasiya, enerji qiymətləri və sosial təminat məsələləri də ön plandadır. Belə bir şəraitdə Avropa miqyasında böyük ideyalar irəli sürmək və qlobal siyasi diskurs formalaşdırmaq daxili gündəmi ikinci plana keçirmək üçün əlverişli vasitəyə çevrilə bilər. Görünür, milli problemlər fonunda beynəlxalq liderlik iddiasını gücləndirmək məsələsi yenidən gündəmədədir.

Makronun çıxışlarında tez-tez “Avropa suverenliyi”, “qlobal rol”, “tarixi məsuliyyət” kimi böyük anlayışlara müraciət etməsi təsadüfi deyil. Həmin ritorika onun öz seçici bazasına “Fransa hələ də böyük gücdür” mesajı verməyə xidmət edir.

Bir məqamı da qeyd edək ki, Makron Aİ-nin iqtisadi müstəqilliyindən danışarkən, bunu əsasən sənaye siyasəti, müdafiə xərcləri və texnoloji investisiyalar kontekstində əsaslandırır. Şübhəsiz ki, qlobal rəqabət şəraitində Avropa üçün bu sahələr strateji əhəmiyyət daşıyır. Lakin Fransanın öz fiskal vəziyyəti nəzərə alındıqda, bu təşəbbüslərin nə dərəcədə səmimi narahatlıqdan qaynaqlandığı sual altına düşür. Əgər Fransa öz daxili struktur islahatlarını tam həyata keçirə, büdcə kəsirini nəzarətdə saxlaya bilmərsə və borc yükünü azaltmaq istiqamətində ardıcıl siyasət yürütmərsə, o zaman ümumi borclanma təşəbbüsü daha çox milli yükün bölüşdürülməsi cəhdi kimi görünür. Başqa sözlə, Makron Avropanın iqtisadi müstəqilliyindən danışarkən, eyni zamanda, Fransanın maliyyə asılılığını kollektiv mexanizmə transformasiya etməyə çalışır. Bu isə “narahatlığın” nə dərəcədə strateji, nə dərəcədə taktiki olduğu barədə düşünməyə sövq edir.

Sonda qeyd edək ki, Fransanın yüksək dövlət borcu və davam edən fiskal problemləri fonunda ümumi borclanma təşəbbüsü obyektiv olaraq Paris üçün daha sərfəli görünür. Bu isə Makronun “narahatlığının” nə dərəcədə Avropanın ümumi maraqlarına və Fransanın daxili ehtiyaclarına xidmət etdiyini mübahisəli edir. Əgər Avropa həqiqətən güclənmək istəyirsə, ilk növbədə üzv dövlətlər öz daxili struktur problemlərini həll etməlidirlər. Əks halda, milli iqtisadi çətinliklərin kollektiv mexanizmlər vasitəsilə paylaşırlması uzunmüddətli perspektivdə Birliyin özünü zəiflədə bilər.

Nəzrin ELDARQIZI
XQ

Azərbaycan – ABŞ səhiyyə əməkdaşlığı genişlənir

Azərbaycanın səhiyyə naziri Teymur Musayev Amerika Birleşmiş Ştatlarının Ticarət Palatasının üzvləri ilə görüş keçirib.

Görüş zamanı Azərbaycan ilə ABŞ arasında səhiyyə sahəsində əməkdaşlığın mövcud vəziyyəti və inkişaf perspektivləri müzakirə olub. Tərəflər səhiyyə sisteminin modernləşdirilməsi, innovativ tibbi texnologiyaların tətbiqi, əcazəçilik sənayesində və tibb təhsili istiqamətində əməkdaşlıq

mövzularına toxunublar.

Azərbaycan Prezidentinin rəhbərliyi altında ölkəmizdə səhiyyə sahəsində həyata keçirilən islahatlar, tibbi xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, səhiyyə sahəsinə insan kapitalının gücləndirilməsi və rəqəmsallaşdırma istiqamətində görülən işlər barədə məlumat verilib. Teymur Musayev beynəlxalq tərəfdaşlarla, o cümlədən ABŞ şirkətləri ilə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın genişləndirilməsinin əhəmiyyətini vurğulayıb.

Görüşdə ABŞ Ticarət Palatasının Yaxın Şərq, Mərkəzi Asiya və Türkiyə üzrə vitse-prezidenti Cennifer Mil Azərbaycanla əməkdaşlıqda maraqlı olduğunu bildirib. O, səhiyyə və əcazəçilik sahələrində ABŞ şirkətlərinin təcrübə və texnologiyalarının paylaşılmasının mümkünlüyünü qeyd edib.

Görüşdə qarşılıqlı fikir mübadiləsi aparılıb və gələcək əməkdaşlıq imkanları müzakirə olub.

XQ

Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Amerika Birləşmiş Ştatları Hökuməti arasında imzalanan Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Xartiya ikitərəfli münasibətləri yeni mərhələyə yüksəldən mühüm sənəddir. Dörd bölmədən ibarət sənəd tərəflər arasındakı əlaqələrin çoxşaxəli xarakterini nümayiş etdirir. Xüsusilə üçüncü bölmədə əks olunan təhlükəsizlik sahəsindəki əməkdaşlıq müddəaları regional qüvvələr balansına birbaşa təsir imkanına malikdir.

Eyni zamanda, bu müddəalar qlobal geosiyasi proseslərə birbaşa təsir edə bilər. Sənədin məhz təhlükəsizlik məsələlərinə həsr olunmuş hissəsi Vaşinqtonun Bakıya verdiyi strateji önəmi və Azərbaycanın regiondakı həlledici rolunu təsdiqləyən ən bariz göstəricidir. Xartiyanın üçüncü bölməsi göstərir ki tərəflər arasındakı dialoq artıq dərin strateji müttəfiqlik elementlərini ehtiva edən hərtərəfli təhlükəsizlik platformasına çevrilir. Mətnin mahiyyətinə vardiqaad aydın olur ki, Cənubi Qafqazda sülhün bərqərar olması həm Azərbaycanın həm də ABŞ-ın maraq dairəsindədir və iki dövlət arasındakı təhlükəsizlik əməkdaşlığı, eyni zamanda, beynəlxalq və regional miqyasda sülhə, sabitliyə əhəmiyyətli töhfələr verir.

Cənubi Qafqazın geosiyasi relyefində Azərbaycanın tutduğu mövqe hər zaman böyük güclərin diqqət mərkəzində olub. Amma imzalanmış yeni Xartiya ilə Vaşinqtonun Bakıya olan diqqəti daha qlobal miqyas alır. Üçüncü bölmədəki hər cümlə diqqətlə analiz edildikdə görünür ki, Ağ Ev rəsmi Bakını həm də qlobal təhlükəsizlik arxitekturasının vacib sütunu kimi qəbul edir. Mətdə “müdafiə sənayesi məhsullarının satışı” ifadəsinin işlədilməsi, əslində, ABŞ-ın xarici siyasətində nadir hallarda rast gəlinən etimad səviyyəsini göstərir. Adətən Pentaqon və Dövlət Departamenti müasir silahların satışında çox ehtiyatlı davranır. Lakin Azərbaycanla əlaqələrdə mövcud baryerlərin aşılması və ya yumşaldılması niyyəti siyasi iradənin möhkəmliyini sübut edir. Həmin yanaşma onu deməyə əsas verir ki, yaxın gələcəkdə tərəflər arasında konkret hərbi-texniki müqavilələrin imzalanmasına şahidi ola bilərik. Vaşinqton yaxşı anlayır ki Bakının sabitliyi və terrorizmə qarşı effektiv mübarizəsi Qərbi dünyasının təhlükəsizliyi üçün də vacibdir. Ona görə mövcud antiterror əməkdaşlığının genişləndirilməsi qərarı hər iki tərəfin pragmatik maraqlarına xidmət edir. Gələcəkdə sərhəd-nəzarət buraxılış məntəqələrinin müasir skan sistemləri ilə təchiz edilməsi, məntrikl məlumatların mübadiləsi, şübhəli şəxslərin izlənməsi

Tarixi sənəd, strateji hədəf

ABŞ Azərbaycanı özünün mühüm tərəfdaşı adlandırır

sahəsində daha sıx koordinasiya gözlənilir. Bu amillər Azərbaycanın regionun ən güclü və sabit dövləti kimi mövqeyini daha da möhkəmləndirir.

İmzalanma mərasimindən sonrakı dövrdə diplomatik təmasların artması və iqtisadi layihələrə marağın çoxalması təbii hal olacaq. Beynəlxalq investorlar üçün təhlükəsizlik zəmanəti ən vacib amildir. ABŞ ilə belə yüksək səviyyəli sənədin mövcudluğu xarici kapitalın ölkəyə axınını stimullaşdıracaq. Xartiya həm də Cənubi Qafqazda sülh prosesinə müsbət təsir göstərəcək. Azərbaycanın hərbi və siyasi qüdrətinin artması regionda revanşist qüvvələrin baş qaldırmasına mane olacaq və onları reallıqla barışmağa məcbur edəcək. Beləliklə, Vaşinqton–Bakı tandem regionda uzunmüddətli sülhün və sabitliyin qarantı kimi çıxış edəcək. Əminliklə demək olar ki, Xartiyanın üçüncü bölməsi, sadəcə, ikitərəfli münasibətləri tənzimləmir, eyni zamanda, qlobal təhlükəsizlik zəncirinin vacib haqlaşını formalaşdırır.

Xartiyada əksini tapan kibertəhlükəsizlik və mühüm infrastrukturun

mühafizəsi məsələsi isə müasir dövrün hibrid təhdidlərinə qarşı birgə immunitet formalaşdırmaq cəhdidir. Xüsusilə, Xəzər hövzəsindən Avropaya uzanan enerji dəhlizlərinin təhlükəsizliyinin təmin olunması həm Vaşinqtonun enerji təhlükəsizliyi strategiyası, həm də Azərbaycanın iqtisadi suverenliyi baxımından həyati əhəmiyyət kəsb edir. Sözügedən sahədə əməkdaşlıq rəqəmsal məkandan gələn hücumların dəf edilməsi üçün mühüm platforma yaradır. Sənədin bəlkə də ən humanitar və eyni zamanda, strateji əhəmiyyətli bəndlərindən biri Azərbaycanın mina, digər partlayıcı maddələrlə çirklənmə səbəbindən üzləşdiyi ciddi çətinliklərin nəzərə alınması və minatəmizləmə sahəsində əməkdaşlığın nəzərdə tutulmasıdır. İşğaldan azad edilmiş ərazilərin minalardan təmizlənməsi prosesinə ABŞ-ın maliyyə dəstəyi verməsi, texnologiya ötürülməsini təmin etməsi Böyük Qayıdış prosesini sürətləndirməklə bərabər, regionda sülhün və dayanıqlı inkişafın bərqərar olmasına xidmət edəcək. Mina təhlükəsinin aradan qaldırılması iqtisadi dirçəlişin və infrastruktur layihələrinin reallaşdırılmasının ilkin

şərtidir. Tərəfdaşların həmin məsələdə həmrəylik nümayiş etdirməsi münasibətlərin səmimiyyətindən xəbər verir.

Xəzər dənizində təhlükəsizlik infrastrukturunun gücləndirilməsi və enerji layihələrinin mühafizəsi üçün yeni texnoloji həllərin tətbiqi də proqnozlaşdırılan addımlar sırasındadır. Digər tərəfdən, Azərbaycanın müdafiə sənayesi kompleksinin inkişafında Amerika şirkətlərinin iştirakı yerli istehsalın keyfiyyətini artıracaq və Azərbaycanın qlobal silah bazasında mövqeyini gücləndirəcək. Həmçinin humanitar minatəmizləmə sahəsində əldə ediləcək təcrübə və texnologiyalar Azərbaycanı gələcəkdə analoji problemlərlə üzləşən digər ölkələr üçün donor ölkəyə çevirə bilər.

Siyasi müstəvidə Xartiyanın imzalanması Azərbaycanın suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə verilən güclü dəstəkdir. Adıçəkilən amil rəsmi Bakının diplomatik manevr imkanlarını genişləndirərək regional liderlik mövqeyini daha da möhkəmləndirəcək. Amerika Birləşmiş Ştatları ilə strateji tərəfdaşlığın dərinləşməsi, eyni

zamanda, Azərbaycanın Qərb institutları ilə integrasiya prosesinə təkən verəcək və ölkənin investisiya cəlbediciliyini artıracaq. Bütün sadalananlar onu deməyə əsas verir ki, imzalanan sənəd regionun geosiyasi mənzərəsini dəyişdirə biləcək real gücə malik strateji yol xəritəsidir.

Regional kontekstdə Xartiyanın yaratdığı rezonans qonşu dövlətlərin siyasətinə də təsirsiz düşməyəcək. Xüsusilə Azərbaycanın hərbi qüdrətinin artması və Qərb texnologiyalarına çıxış əldə etməsi regiondakı qüvvələr nisbətini tamamilə yenidən formalaşdırır. Vaşinqtonun Bakı ilə tərəfdaşlığa verdiyi önəm bəzi qonşu ölkələrin Azərbaycana qarşı təzyiq cəhdlərini neytrallaşdırmaq gücünə malikdir. Sənəd rəsmi Bakının çoxvektorlu xarici siyasətinin uğurunu sübut edir. Azərbaycan milli maraqlarına zərər gətirmədən həm regional qonşuları, həm də qlobal güclərlə balanslaşdırılmış münasibətlər qura bilər. Xartiyanın icrası zamanı tərəflər arasında yaranacaq işçi qrupları və komissiyalar əməkdaşlığın konkret sahələr üzrə detallarını işləyib hazırlayacaqlar.

Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyasının üçüncü bölməsində təsbit olunan müddəaların reallaşması nəticəsində Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik mühiti daha proqnozlaşdırıla bilən olacaq, kənar müdaxilələrin təsiri minimuma enəcək. Antiterror sahəsindəki əməkdaşlığın genişlənməsi regionun tranzit potensialının təhlükəsizliyini təmin edəcək və Şərq–Qərb nəqliyyat dəhlizinin səmərəliliyini artıracaq. Kibertəhlükəsizlik sahəsindəki tərəfdaşlıq isə dövlət qurumlarının və strateji obyektlərin elektron müdafiə sistemlərini ən müasir standartlara çatdıracaq.

Bu sənədin imzalanması Azərbaycan diplomatiyasının “qızıl dövrü”nün davamıdır. Təhlükəsizlik kimi həssas və strateji sahədə dünyanın supergücü ilə bərabərliyi nəzərdə tutan sənəd imzalandı. Həmçinin Vens İrəvanda yalnız TRIPP-dən söz açdı, Naxçıvana yolu şübhələndirməyə hesablanmış “Dünyanın kəsişməsi” ritorikasını yada salmadı. ABŞ-la Azərbaycan arasında imzalanmış Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Xartiyada isə vurğulandı ki, “Azərbaycan Respublikası və Amerika Birləşmiş Ştatları Trans-Xəzər Nəqliyyat Dəhlizini (Orta Dəhliz) əsas götürərək quru, dəniz və hava nəqliyyatı infrastrukturunun inkişafı; enerji və data bağlantısı; ticarət və tranzitin asanlaşdırılması; gömrük nəzarəti və sərhəd keçidi; beynəlxalq multimodal logistika; və digər əlaqəli sahələrdə əməkdaşlıq yolu ilə regional bağlantıları təşviq etmək üçün birgə işləmək niyyətindədirlər. Onlar 8 avqust 2025-ci il tarixli Vaşinqton Sülh Zirvə Görüşünün Bəyannamasına uyğun olaraq iştirakçı ölkələrə beynəlxalq və ölkədaxili bağlantı üçün qarşılıqlı faydaları təmin etməklə, Azərbaycan Respublikasının əsas hissəsi və onun Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında maneəsiz bağlantı təmin edəcək və regionun beynəlxalq ticarət və tranzit potensialını reallaşdıracaq multimodal bağlantı layihəsi kimi Beynəlxalq Sülh və Rıfah naminə Tramp Marşrutunun (TRIPP) əhəmiyyətini qəbul edirlər”.

Göründüyü kimi, Azərbaycanın Naxçıvana maneəsiz yol məntiqinin ödənilməsi ilin avqustunda imzalanmış Birgə Bəyannamə ilə qazandıqı beynəlxalq legitimlik Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Xartiya ilə daha da möhkəmləndi. Əvvəldə bərsində söz açdığımız Bakının İrəvan üzərindəki daha bir diplomatik uğuru məhz budur. Bu məqam, eyni zamanda, ölkəmizin öz prinsiplərində ardıcılığının növbəti təzahürüdür.

Deməli, TRIPP-in Naxçıvana yol segmenti xüsusi vurğulanır və beləliklə, qlobal layihə bilavasitə Bakı və Vaşinqtonun strateji baxış bucağı altına keçir. Ermənistan isə ödənilən 8-ə Azərbaycanla imzaladığı Birgə Bəyannamənin TRIPP marşrutu məntiqi ilə kifayətlənməli, həmin sənəddə Naxçıvana yolun Ermənistan ərazisindən keçməsinin vurğulanması- nı özünə müstəsna iqtisadi dividend saymalı, başqa nəyəsə ümid bəsləməməlidir.

Paşinyan administrasiyası, həmçinin TRIPP-lə bağlı üzərinə düşən öhdəliklərin icrasına dərhal başlamalıdır. Çünki obrazlı desək, Azərbaycan–ABŞ Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyası ilə həm qatarlar, həm də avtomobillər Naxçıvana doğru maneəsiz yola çıxdılar. Yolu rəvan etmək İrəvanın məsuliyyətidir.

Yusif ŞƏRİFZADƏ

XQ

Bakı–Vaşinqton tərəfdaşlığı və Naxçıvana maneəsiz yol

Vensin səfəri ilə ölkəmizin əldə etdiyi növbəti uğur barədə bəzi qeydlər

Vətən müharibəsindəki şanlı Zəfərimiz növbəti 30 ilə yaxın Ermənistanın işğal altında qalmış torpaqlarımızın geri qaytarılması ilə nəticələndi, eyni zamanda, əbədi və əzəli yurd yerimiz olan Naxçıvana quru yolu məsələsini aktuallaşdırdı. Söhbət maneəsiz quru yolundan gedir. Yazımızda bu məqama diqqət yetirəcək, ABŞ-ın Vitse-prezidenti Ceyms Devid Vensin Azərbaycana səfəri gedində ölkəmizin əldə etdiyi böyük diplomatik uğur, Ermənistan üzərindəki növbəti üstünlük barədə söz açacağıq. Fikrimizi əsaslandırmaq üçün isə yaxın keçmiş üz tutaq.

Azərbaycan, Rusiya və Ermənistan liderlərinin 44 günlük müharibənin yekunlarını təsdiqləyən 10 noyabr 2020-ci il tarixli üçtərəfli Bəyannatının 9-cu bəndində bildirildi ki, “Bölgədəki bütün iqtisadi və nəqliyyat əlaqələri bərpa edilir. Ermənistan Respublikası vətəndaşların, nəqliyyat vasitələrinin və yüklərin hər iki istiqamətdə maneəsiz hərəkətinin təşkili məqsədilə Azərbaycan Respublikasının qərb rayonları və Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında nəqliyyat əlaqəsinin təhlükəsizliyinə zəmanət verir. Nəqliyyat əlaqəsi üzrə nəzarəti Rusiyanın Federal Təhlükəsizlik Xidmətinin sərhəd xidmətinin orqanları həyata keçirir. Tərəflərin razılığı əsasında Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə Azərbaycanın qərb rayonlarını birləşdirən yeni nəqliyyat kommunikasiyalarının inşası təmin ediləcək”.

Lakin Ermənistan Naxçıvana yolla bağlı üzərinə düşən öhdəliyi yerinə yetirməkdən boyun qaçırdı. Rəsmi İrəvan, hətta məsələni Qarabağdakı separatçı rejimin qorunması vasitəsi kimi gördü, beləliklə, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü və suverenliyini şübhələndirmək yolu tutdu. Ancaq, necə deyərlər, ox yaydan çıxmışdı. Prezident İlham Əliyev xalqa 10 noyabr 2020-ci il tarixli müraciətində üçtərəfli Bəyannatın əhəmiyyətini izah edərkən demişdi: “Digər önəmli məsələ, xüsusilə qeyd etmək istəyirəm ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Azərbaycanın əsas hissəsi ilə əlaqəsi bu sənəddə təsbit edilir. Həm bütün kommunikasiyaların, yolların açılması, eyni zamanda, burada göstərilir ki, yeni nəqliyyat-kommunikasiya infrastrukturunu yaradıla bilər və yaradılmalıdır. Biz bunu əlbəttə ki, çox dəstəkləmişik. Deyə bilərik ki, mənim təkidimlə bu bənd bu bəyannata salındı”.

Deməli, Azərbaycan dövlətinin təkidli 44 günlük müharibənin qələbə kazusunun Naxçıvana quru yolu segmentini yaratdı. Ancaq rəsmi Bakının, o cümlədən, Prezident İlham Əliyevin Naxçıvana yolun ölkəmiz üçün stratejiyliyi, eyni zamanda, prinsipial səciyyə daşıdığını vurğulayan, həmin yola Zəngəzur dəhlizi kimi tarixi-ideoloji çalar qazandıran çoxsaylı tutarlı bəyannatlarına rəğmən, Ermənistanın reallıqla barış-

ması heç də asan olmadı. Baxmayaraq ki, sözügedən bəyannatlarda İrəvanın istəyib-istəməsindən asılı olmayaraq, Zəngəzur dəhlizinin, yəni Naxçıvana maneəsiz quru yolunun açılacağı birmənalı şəkildə bildirilmişdi... Bəli, Rusiyanın vasitəçiliyi ilə qəbul edilmiş 10 noyabr 2020-ci il tarixli üçtərəfli Bəyannat Kremlin Ukrayna ilə müharibəyə görə dünyadakı nüfuzunun korlanması, müvafiq olaraq, rəsmi İrəvanın ona qarşı saymazanalığı nəticəsində əhəmiyyətini itirdi. Fürsət-cil baş nazir Nikol Paşinyan administrasiyası isə Bəyannatda yer almış, habelə sonrakı illərdə Azərbaycan–Ermənistan normallaşmasının ana xəttini təşkil etmiş regional kommunikasiyaların açılması mövzusunun Naxçıvana maneəsiz quru yolu məntiqindən yayınmağa çalışdı. Nikol və tərəfdarları, habelə onları xaricdəki havadarları spekulativ yol tutaraq, Ermənistanın ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin toxunulmazlığı klişesini reallığa qarşı demarş sipərinə çevirdilər. Amma istəklərinə çatma, Bakını prinsipial mövqeyindən döndərə bilmədilər.

Nəhayət, ödənilən il avqustun 8-də Vaşinqtonda Azərbaycan və Ermənistan liderlərinin imzaladıqları Birgə Bəyannamə Naxçıvana yol məsələsinə beynəlxalq legitimlik qazandırdı. Yəni sənədin qədim diyarımızda maneəsiz yol məntiqi Bakının İrəvan üzərində diplomatik müstəviki üstünlüyünün simgəsidir. Bu yerdə ABŞ Prezidenti Donald Trampın şahidliyi ilə imzalanmış Bəyannaməyə nəzər salaq. Sənədin 3-cü bəndində bildirilir ki, “biz regionda və onun qonşuluğunda

dövlətlərin suverenliyi, ərazi bütövlüyü və yurisdiksiyasına hörmət əsasında sülhün, sabitliyin və rifahın təşviqi üçün iki ölkə arasında ölkədaxili, ikitərəfli və beynəlxalq nəqliyyatın təmini məqsədilə kommunikasiyaların açılmasının əhəmiyyətini bir daha təsdiq etdik. Bu səylər Azərbaycan Respublikasının əsas hissəsi və onun Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında maneəsiz bağlantı və Ermənistan Respublikası üçün beynəlxalq və ölkədaxili bağlantılar üzrə qarşılıqlı faydaları ehtiva edir”.

Onu da bildirmək ki, Birgə Bəyannamənin 4-cü bəndindəki “Beynəlxalq Sülh və Rıfah naminə Tramp Marşrutu” (TRIPP) bağlantı layihəsi məntiqi də Naxçıvana yolun əhəmiyyətini vurğulayan müstəsna məqamdır. Halbuki 2025-ci ilin 8 avqustundan ötən müddətdə Ermənistan rəhbərliyi və ölkənin ayrı-ayrı siyasi dairələri tərəfindən TRIPP-i fərqli tərzdə təqdim etmək və belə demək mümkünsə, Naxçıvandan yan keçmək, hətta qlobal bağlantı layihəsini Paşinyan administrasiyasının bir vaxtlar irəli sürdüyü “Dünyanın kəsişməsi” və ya “Sülhün kəsişməsi” ideyası ilə əlaqləndirmək cəhdlərinin olduğunu gördük. Əminliklə bildirmək mümkündür ki, ABŞ-ın Vitse-prezidentinin Bakıya səfəri gedində imzalanmış Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Amerika Birləşmiş Ştatları Hökuməti arasında Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Xartiya Ermənistanın siyasi interpretasiyalarını tam şəkildə heç endirdi, diqqəti əsl mahiyyətə yönəldti. Yəni Naxçıvana maneəsiz yola.

Ə.CAHANGİROĞLU

XQ

“TRIPP keçidi” Orta Dəhlizi qlobal məkana qovuşduracaq

Regionda iqtisadi integrasiyanın dərinləşməsi, ticarət və logistika əlaqələrinin genişlənməsi, eləcə də ölkəmizin beynəlxalq nəqliyyat mərkəzi kimi rolunun daha da möhkəmlənməsi baxımından müstəsna əhəmiyyət daşıyan **Beynəlxalq Sülh və Rifah naminə Tramp Marşrutu (TRIPP)** layihəsi artıq real fəaliyyət sahəsinə çevrilir. Amerika Birləşmiş Ştatlarının Vitse-prezidenti Ceyms Devid Vensin ölkəmizə rəsmi səfəri çərçivəsində fevralın 10-da Bakıda imzalanmış **“Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Amerika Birləşmiş Ştatları Hökuməti arasında Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyası”nda bu sülh və tərəqqi təşəbbüsü ilə bağlı konkret müddəalar yer alıb.**

İki ölkə arasında müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığın gücləndirilməsinə, iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsinə müstəsna töhfə verəcək bu tarixi sənədin regional bağlantılar bölməsində Azərbaycan Respublikası və Amerika Birləşmiş Ştatlarının Trans-Xəzər Nəqliyyat Dəhlizini əsas götürərək quru, dəniz və hava nəqliyyatı infrastrukturunun inkişafı, enerji və data bağlantısı, ticarət və tranzitin asanlaşdırılması, gömrük nəzarəti və sərhəd keçidi, beynəlxalq multimodal logistika və digər əlaqəli sahələrdə əməkdaşlıq yolu ilə regional bağlantıları təşviq etmək üçün birgə işləmək niyyətində olduqları vurğulanır.

Qeyd olunur ki, tərəflər 8 avqust 2025-ci il tarixli Vaşinqton Sülh Zirvə Görüşünün Bəyannaməsinə uyğun olaraq iştirakçı ölkələrə beynəlxalq və ölkədaxili bağlantı üçün qarşılıqlı faydaları təmin etməkə Azərbaycan Respublikasının əsas hissəsi və onun Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında mə-

edirlər. Sənəddə, Azərbaycan və ABŞ-in Orta Dəhlizin inkişafına xüsusi diqqət ayıraraq enerji, nəqliyyat və rəqəmsal infrastruktur sektorlarında, o cümlədən TRIPP və digər la-

kasının Prezidenti İlham Əliyev mətbuata bəyanatı zamanı Tramp-Vens administrasiyasının regionumuzdakı söylərinin mühüm nəticələrindən biri olan TRIPP layihəsinə nəinki Azərbaycanın iki hissəsini birləşdirəcək, o cümlədən Azərbaycan, Ermənistan və digər qonşuların ərazisi vasitəsilə Asiya ilə Avropanı birləşdirəcək çox etibarlı, təhlükəsiz və böyükmiqyaslı daşımalar dəhlizi kimi dəyərləndirib. Dövlətimizin başçısı, həmçinin TRIPP layihəsinin regionda sülhün

inkişafına və əməkdaşlığa növbəti töhfə olacağını bəyan edib.

ABŞ-in Vitse-prezidenti Ceyms Devid Vensin bəyanatında səsləndirilən fikirlər də TRIPP-in gələcəyi ilə bağlı nikbinliyi xeyli dərəcədə artırır. Azərbaycanın iki hissəsini birləşdirəcək Beynəlxalq Sülh və Rifah naminə Tramp Marşrutu ilə bağlı gələn ilk şəxs olduğundan məmnunluğunu ifadə edən Vitse-prezident ölkəsinin Azərbaycan ilə Ermənistan arasında həqiqətən inanılmaz sülh sazişinin dayanıqlı olmasını mümkün edəcək iqtisadi, təbii sərvətlər, əsas minerallarla bağlı əməkdaşlığın qurulmasına ümid etdiyini vurğulayıb.

Ümumilikdə isə, ABŞ-in Vitse-prezidentinin regiona səfəri Cənubi Qafqazda sülhün və tərəqqinin təmin olunmasına mühüm töhfə verməklə yanaşı, TRIPP marşrutunun reallaşdırılması istiqamətində də mühüm addım kimi dəyərləndirilə bilər. Təsədüfi deyil ki, ABŞ-in nüfuzlu “Forbes” nəşrində dərc olunmuş məqalədə Vensin İrəvan və Bakıya səfərinin Ermənistan vasitəsilə Azərbaycanı onun eksklavi Naxçıvanla birləşdirəcək strateji tranzit dəhlizinin – “Beynəlxalq sülh və ıfıran həyat naminə Tramp Marşrutu”nun inkişafını sürətləndirmək məqsədi daşdığı vurğulanır.

Məqalədə ölkəmizin Avrasiyanın geosiyasi baxımdan yenidən qurulmasında açar rolunu oynadığı qeyd edilərək Rusiyanın əvvəlki təsir rıçaqlarını itirdiyi, ABŞ və digər global oyunçuların isə iqtisadi əməkdaşlıq, infrastruktur layihələri və diplomatik təşəbbüslər vasitəsilə öz mövcudluğunu gücləndirmək şansını qazandığı Avrasiyadakı kritik geosiyasi yenidənqurma fonunda Azərbaycanın ön plana çıxaraq Avrasiya və Hind-Sakit okean regionu arasında strateji körpüyə çevrildiyi diqqətə çatdırılır.

Göründüyü kimi, Cənubi Qafqazın investisiya cəlbediciliyinin artırılmasına mühüm töhfələr verəcək TRIPP marşrutu (Zəngəzur dəhlizi) Mərkəzi Asiya və region ölkələrinin Avropa bazarına çıxış imkanlarını genişləndirməklə yanaşı, Azərbaycan üçün mühüm perspektivlər vəd edir. Belə ki, layihənin real fəaliyyət sahəsinə çevrilməsi ölkəmizin iqtisadi-investisiya cəlbediciliyini artıracaq, onun beynəlxalq logistika mərkəzi kimi rolunu əhəmiyyətli dərəcədə artıracaq.

Mirbağır YAQUBZADƏ
XQ

Azərbaycan ilə Türkiyə arasında münasibətlər artıq klassik siyasi və enerji əməkdaşlığı çərçivəsini aşaraq rəqəmsal iqtisadiyyat və yüksək texnologiyalar müstəvisində yeni keyfiyyət mərhələsinə daxil olur. Növbəti addım olaraq Bakıda İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyi, Türk İnformasiya Texnologiyaları Sənayeçiləri Assosiasiyası və “Sistem Global Danışmanlıq A.S.” konsaltinq şirkəti arasında üçtərəfli Anlaşma Memorandumu imzalanıb. “Azərbaycan – Türkiyə biznes forumu: Rəqəmsal transformasiya və texnologiya körpüsü” çərçivəsində əldə olunan bu razılaşma türk dünyası üçün böyük perspektiv vəd edir.

Azərbaycan – Türkiyə rəqəmsal əməkdaşlığının yeni mərhələsi

Forumun əsas məhiyyəti məhz iki qardaş ölkə arasında rəqəmsal transformasiyanın sürətləndirilməsi, innovasiya ekosistemlərinin integrasiyası və ortaq texnoloji bazarın formalaşdırılmasıdır. İmzalanmış strateji sənəd təkcə niyyət bəyanatı deyil, konkret fəaliyyət istiqamətlərini və mexanizmləri müəyyənləşdirən yol xəritəsidir. Sənəd innovasiya, startap ekosistemi, süni intellekt, rəqəmsal hökumət, kibertəhlükəsizlik və texnologiya transferi kimi sahələri əhatə edir.

Müzakirələrə qoşulan Türkiyənin Azərbaycandakı səfiri Birol Akgün iki ölkə arasında texnoloji əməkdaşlığın strateji xarakter daşdığını vurğulayaraq bildirdi ki, Azərbaycan və Türkiyə artıq ənənəvi iqtisadi əlaqələr modelindən innovasiya əsaslı əməkdaşlıq modelinə keçir. Nətiqin fikrincə, rəqəmsal transformasiya yalnız iqtisadi artım vasitəsi deyil, həm də dövlət idarəçiliyinin səmərəliliyinin artırılması, vətəndaş məmnunluğunun yüksəldilməsi və regional rəqəbat qabiliyyətinin gücləndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

yətinin gücləndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Forum çərçivəsində səsləndirilən əsas mesajlardan biri də elektron imzaların qarşılıqlı tanınmasına texniki hazırlığın tamamlanması oldu. Bu addım iki ölkə arasında rəqəmsal sənəd dövriyyəsinin sadələşdirilməsinə, biznes əməliyyatlarının sürətlənməsinə və sərhədlərəsi xidmətlərin genişlənməsinə imkan yaradacaq. Elektron imzanın qarşılıqlı tanınması faktiki olaraq ortaq rəqəmsal məkanın formalaşmasına doğru atılmış praktik addımdır.

Rəqəmsal hökumət sahəsində əldə olunan nəticələr də forumun diqqət mərkəzində idi. Azərbaycanda “myGov” platformasının istifadəçilərinin sayının 2,5 milyonu keçməsi rəqəmsal xidmətlərə artan etimadın və dövlət xidmətlərinin transformasiyasının real göstəricisidir. Bu modelin Türkiyə təcrübəsi ilə integrasiyası yeni nəsil rəqəmsal xidmətlərin yaradılmasına zəmin yarada bilər.

İki ölkə arasında 110 maddədən ibarət yeni fəaliyyət planının hazırlanması əməkdaşlığın sistemli xarakter aldığını göstərir. Bu plan konkret sektorlar üzrə əməkdaşlıq mexanizmlərini, birgə layihələri və institusional koordinasiyanı nəzərdə tutur. Xüsusilə

informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, sənaye rəqəmsallaşması, logistika və enerji sahələrində ortaq təşəbbüslərin genişləndirilməsi diqqət cəhkir.

Məclisdə Azərbaycanın süni intellektin tətbiqinə hazırılıq üzrə regionda lider mövqedə olduğu vurğulandı. Süni intellekt texnologiyalarının dövlət idarəçiliyində, maliyyə sektorunda və sənayedə tətbiqi istiqamətində görülən işlər Azərbaycanın rəqəmsal transformasiya strategiyasının əsas sütunlarından birinə çevrilib. Türkiyə ilə bu sahədə əməkdaşlıq bilik və texnologiya mübadiləsinə daha da sürətləndirə bilər.

Eyni zamanda, beynəlxalq texnoloji şirkətlərin Azərbaycandakı fəaliyyətinin genişlənməsi ölkənin regional innovasiya mərkəzinə çevrilmək iddiasını gücləndirir. Bu kontekstdə Türkiyə şirkətlərinin Azərbaycandakı layihələrdə fəal iştirakı, ortaq startap fondlarının yaradılması və texnologiya parkları arasında əməkdaşlıq xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Türkiyə tərəfinin rəqəmsal texnologiyaların bütün sahələrdə dəyər yaratdığını vurğulaması forumun fəlsəfi əsasını da ortaya qoyur. Rəqəmsallaşma artıq ayrı-ayrı sektorların deyil, bütövlükdə iqtisadi modelin transformasiyası deməkdir. İki ölkə arasında innovasiya və texnologiya sahəsində imzalanan strateji sənəd bu transformasiyanı koordinasiyalı və uzunmüddətli əsasda həyata keçirməyə yönəlib.

Bu forum göstərdi ki, Azərbaycan–Türkiyə münasibətləri yeni mərhələdə texnoloji integrasiya müstəvisində inkişaf edir. Enerji və nəqliyyat layihələri ilə möhkəmlənmiş strateji tərəfdaşlıq indi rəqəmsal iqtisadiyyat sahəsində daha dərin və kompleks məzmun qazanır.

Rəqəmsal transformasiya və texnologiya körpüsü anlayışı artıq rəsmi ifadə deyil. Bu, gerçək layihələr, konkret sənədlər və davamlı mexanizmlərlə təmin olunan strateji istiqamətdir. İmzalanan sənəd və forumda səslənən mesajlar göstərir ki, Azərbaycan və Türkiyə gələcəyin iqtisadi modelini birlikdə formalaşdırmaq niyyətindədir.

Nurlan ABDALOV
XQ

Ekspert rəyi

Xalid KƏRİMLİ,
iqtisadçı-ekspert

TRIPP layihəsinin aktuallaşması təsədüfi proses kimi qiymətləndirilə bilməz. Bu layihənin geosiyasi çəkisi xüsusilə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Vitse-prezidenti Ceyms Devid Vensin ölkəmizə səfəri və Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Amerika Birləşmiş Ştatları Hökuməti arasında Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Xartiyanın imzalanması ilə əlamətdardır.

ABŞ–Azərbaycan münasibətlərində yeni mərhələyə keçidi ifadə edən bu Xartiya təkcə siyasi dialoqun genişlənməsi demək deyil. Sənəd, həm də enerji təhlükəsizliyi, regional bağlantılar, rəqəmsal infrastruktur, ticarət və nəqliyyat dəhlizləri kimi istiqamətləri prioritet elan edir. TRIPP layihəsi isə məhz bu istiqamətlərin kəsişmə nöqtəsində dayanır.

Azərbaycanın əsas ərazisindən Naxçıvana uzanan nəqliyyat və enerji bağlantıları regional sabitliyin mühüm elementi kimi təqdim olunur. ABŞ uzun illərdir Cənubi Qafqazda kommunikasiyaların açılmasını, iqtisadi integrasiyanın dərinləşməsinə

və enerji marşrutlarının şəxələndirilməsinə dəstəkləyir. TRIPP bu baxımdan həm enerji təhlükəsizliyi, həm də Orta Dəhlizin genişlənməsi baxımından Vaşinqtonun strateji baxışları ilə üst-üstə düşür. Xüsusilə enerji komponenti diqqət cəhkir. Elektrik xətləri və qaz kəmərləri Naxçıvanın enerji asılılığını azaldır, eyni zamanda, regionda yeni paylayıcı qovşaqlar formalaşdırır. ABŞ üçün Avropanın enerji təhlükəsizliyi prioritet istiqamətlərdən biridir. Azərbaycanın tranzit və istehsal imkanlarının genişlənməsi isə Qərbi bazarları üçün əlavə təminat deməkdir.

Nəqliyyat aspekti də eyni dərəcədə əhəmiyyətlidir. Mənasiz hərəkət rejimi, yüksək texnologiyalarla idarə olunan keçid mexanizmləri və rəqəmsallaşdırılmış logistika sistemləri ABŞ şirkətləri üçün investisiya və texnoloji əməkdaşlıq imkanları yaradır. Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyası çərçivəsində təhlükəsizlik mühtinə müsbət təsir göstərməsidir. Ermənistanın da gələcəkdə bu marşrutdan faydalana bilməsi regional əməkdaşlıq modelini gücləndirə bilər.

TRIPP, eyni zamanda, siyasi baxımdan da önəmlidir. Layihə regionda qarşılıqlı asılılığı artıraraq sabitlik üçün iqtisadi zəmin yaradır. ABŞ-in Cənubi Qafqaz siyasətində əsas xətt məhz iqtisadi integrasiyanın təhlükəsizlik mühtinə müsbət təsir göstərməsidir. Ermənistanın da gələcəkdə bu marşrutdan faydalana bilməsi regional əməkdaşlıq modelini gücləndirə bilər.

Beləliklə, J. D. Vensin səfəri və imzalanmış Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyası TRIPP layihəsinə əlavə siyasi legitimlik və beynəlxalq diqqət qazandırır. Bu təşəbbüs artıq təkcə daxili kommunikasiya layihəsi kimi deyil, ABŞ–Azərbaycan strateji əməkdaşlığının praktiki müstəviyə keçidini simvolizə edən regional platforma kimi dəyərləndirilə bilər.

yihələrin inkişaf etdirilməsi vasitəsilə iqtisadi artımı və regional bağlantıları təşviq etmək üçün əməkdaşlığı genişləndirmək niyyətində olduqları da bildirilir.

Fevralın 10-da Azərbaycan Respubli-

neəsiz bağlantı təmin edəcək və regionun beynəlxalq ticarət və tranzit potensialını reallaşdıracaq multimodal bağlantı layihəsi kimi Beynəlxalq Sülh və Rifah naminə Tramp Marşrutunun (TRIPP) əhəmiyyətini qəbul

Amerika Birləşmiş Ştatlarının Vitse-prezidenti Ceyms Devid Vensin Azərbaycana səfəri və səfər çərçivəsində iki ölkə arasında Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Xartiyanın imzalanması olduqca əlamətdar hadisədir. Bu addım rəsmi Bakının son illərdə həyata keçirdiyi xarici siyasət kursunda mühüm mərhələlərdən birini təşkil edir və Azərbaycan–ABŞ münasibətlərinin yeni, daha sistemli əməkdaşlıq mərhələsinə keçdiyini göstərir.

Sənədin imzalanması, ilk növbədə, tərəflər arasında siyasi dialoqun daha da dərinləşdirilməsinə, iqtisadi və enerji əməkdaşlığının genişləndirilməsinə, təhlükəsizlik və regional sabitlik məsələlərində koordinasiyanın artırılmasına xidmət edir. Eyni zamanda, bu proses Azərbaycanın beynəlxalq arenada artan nüfuzunun və geosiyasi əhəmiyyətinin daha bir təsdiqi kimi də dəyərləndirilir.

Bu səfər və imzalanan Xartiya bir daha göstərir ki, Azərbaycan balanslı və çoxşaxəli xarici siyasət xəttini davam etdirərək strateji tərəfdaşlar şəbəkəsinə genişləndirir. Beləliklə, Azərbaycan strateji tərəfdaşlıq siyasətinə daha bir qlobal gücü daxil etmiş olur ki, bu da ölkənin uzunmüddətli milli maraqlarının təmin edilməsi, iqtisadi imkanlarının genişləndirilməsi və regional proseslərdə rolunun güclənməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Prezident İlham Əliyev ABŞ rəsmisi ilə mətbuatla bəyanatla çıxışında bildirib ki, imzalanan Xartiyada əməkdaşlığın müxtəlif istiqamətləri əks olunur: “Əlbəttə ki, süni intellekt mərkəzlərinin yaradılması bu gün ikitərəfli gündəliyimizin bir hissəsidir və Amerikanın aparıcı şirkətləri ilə işbirliyi quraraq artıq ilkin

Milli dövlətin süni intellekt siyasəti

Azərbaycan və ABŞ bu sahədə də əməkdaşlıq edəcək

nəticələrimiz var”.

Dövlət başçısının da qeyd etdiyi kimi, artıq Azərbaycan və ABŞ süni intellekt sahəsində əməkdaşlıq edəcək. Bu məsələ “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Amerika Birləşmiş Ştatları Hökuməti arasında Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Xartiya”da da öz əksini tapıb. Sənəd çərçivəsində tərəflər AI tərəfdaşlıqlarının inkişafını, rəqəmsal infrastruktur və kosmik sənaye sahəsində layihələri təşviq etməyi planlaşdırırlar. Həmçinin Tədqiqat və İnkişaf (R&D) platformaları, innovasiya körpü proqramları və kibertəhlükəsizlik təşəbbüsləri həyata keçiriləcək. Bu əməkdaşlıq ölkədə texnoloji istedadların inkişafını və transsərhəd rəqəmsal bağlantıların gücləndirilməsini dəstəkləyəcək.

Xartiyanın II bölməsində iqtisadi sərmayələr, AI və rəqəmsal infrastruktur bloku ayrıca yer alıb. Sənəddə AI tərəfdaşlıqları, özəl sektorla birlikdə AI data mərkəzlərinin inkişafının təşviqi, R&D dəstək alətləri, innovasiya körpüləri, kibertəhlükəsizlik təşəbbüsləri, texnoloji istedad və bacarıqlı işçi qüvvəsinin artırılması, transsərhəd (o cümlədən Transxəzər) rəqəmsal bağlantılara sərmaya kimi prioritetlər sadalanan.

Qeyd edək ki, bugünlərdə rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat naziri Rəşad Nəbiyev ABŞ Ticarət Palatasının vitse-prezidenti Kuş Çoksinin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüşüb. Görüşdə “Apple”, “Mastercard”,

“Visa”, “Ericsson”, “Motorola Solutions”, “Honeywell”, “Parallel Wireless”, “Meta”, “Resecurity”, “Global Data Risk”, “White-Fox Defense Technologies”, “bp”, “Lummus Technology” və digər aparıcı ABŞ şirkətlərinin rəhbər və nümayəndələri iştirak edib. Görüş zamanı kibertəhlükəsizlik, süni intellekt və rəqəmsal texnologiyalar sahələrində əməkdaşlıq imkanları müzakirə olunub.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan süni intellekt və rəqəmsal texnologiyalar sahəsində əməkdaşlıq imkanlarını genişləndirməyə xüsusi diqqət ayırır. Rəsmi Bakı bu istiqaməti həm iqtisadi inkişaf, həm də dövlət idarəçili-

yinin modernləşdirilməsi baxımından prioritet hesab edir. Süni intellektin tətbiqi dövlət xidmətlərinin daha çevik təşkili, biznes mühtinin rəqəmsallaşdırılması və innovasiya əsaslı iqtisadiyyatın qurulması üçün mühüm rol kimi qiymətləndirilir.

Azərbaycanda süni intellektin inkişafı artıq dövlət siyasəti səviyyəsində davam edir. Prezident İlham Əliyevin imzaladığı “Azərbaycan Respublikasının 2025–2028-ci illər üçün süni intellekt Strategiyası”nın təsdiq edilməsi haqqında sərəncam bu sahədə uzunmüddətli hədəfləri və icra mexanizmlərini müəyyənləşdirir. Sərəncamda süni intellektin inkişaf-

fının sürətləndirilməsi, tədqiqatların təşviqi, infrastrukturun əlçatanlığının təmin olunması, idarəetmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi və ixtisaslı kadrlar potensialının gücləndirilməsi əsas məqsədlər kimi göstərilir.

Azərbaycanın süni intellekt sahəsində hədəfləri təkcə daxili inkişafıla yekunlaşmır. Rəsmi Bakı bu sahədə beynəlxalq əməkdaşlıq imkanlarını genişləndirməyə çalışır. Bu istiqamətdə ABŞ-la strateji tərəfdaşlıq çərçivəsində nəzərdə tutulan AI əməkdaşlığı xüsusi yer tutur. Eyni zamanda, Azərbaycan rəqəmsal transformasiya və innovasiya sahəsində digər ölkələr və beynəlxalq texnoloji platformalarla da əməkdaşlıq əlaqələrini genişləndirir.

Ekspertlərin fikrincə, süni intellekt sahəsində xarici tərəfdaşlıq Azərbaycan üçün bir neçə istiqamətdə mühüm üstünlüklər yarada bilər. Buraya texnologiya transferi, data mərkəzlərinin yaradılması, hesablamalı infrastruktur, startap ekosisteminin inkişafı, kadrların, elmi-tədqiqat mühtininin gücləndirilməsi və kibertəhlükəsizlik imkanlarının artırılması daxildir. Bu yanaşma Azərbaycanın regionda rəqəmsal iqtisadiyyat və texnoloji innovasiya mərkəzi kimi mövqeyini gücləndirə bilər.

Beləliklə, süni intellekt sahəsində əməkdaşlıq həm Azərbaycan–ABŞ strateji tərəfdaşlığının, həm də Azərbaycanın ümumi inkişaf modelinin yeni prioritetlərindən biri kimi formalaşır. Dövlətin qəbul etdiyi Strategiya və beynəlxalq tərəfdaşlıq gündəliyi göstərir ki, yaxın illərdə Azərbaycanda süni intellektin tətbiqi və bu sahədə beynəlxalq əməkdaşlıq daha geniş miqyas alacaq.

Musa BAĞIRLI
XQ

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı

№ 39

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2017-ci il 17 noyabr tarixli 500 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının xarici iqtisadi fəaliyyətin mal nomenklaturası, idxal gömrük rüsumlarının dərəcələri və ixrac gömrük rüsumlarının dərəcələri”ndə dəyişiklik edil-məsi haqqında

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 119-cu maddəsinin səkkizinci abzasını rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti **qərar a alır**:

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2017-ci il 17 noyabr tarixli 500 nömrəli Qərarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2017, № 11, maddə 2164 (Cild I); 2024, № 1, maddə 127, № 2, maddə 244, № 4, maddə 465, № 7, maddələr 891, 903, № 9, maddələr 1045, 1106, № 10, maddələr 1165, 1178, № 11, maddə 1257, № 12 (I kitab), maddələr 1319, 1324; 2025, № 2, maddə 187, № 3, maddələr 266, 268, № 5, maddə 512, № 9, maddələr 845, 868, № 10, maddə 971; Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2025-ci il 30 dekabr tarixli 416 nömrəli və 2026-cı il 12 yanvar tarixli 9 nömrəli qərarları) ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının xarici iqtisadi fəaliyyətin mal nomenklaturası, idxal gömrük rüsumlarının dərəcələri və ixrac gömrük rüsumlarının dərəcələri”ndə aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

“QRUP 02”yə aid “Əlavə qeydlər” üzrə:

2-ci hissə üzrə:

1. (C) bəndində “0206 49 200 0” rəqəmləri “0206 49 000 0” rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

2. (Ç) bəndində “0209 00 110 0” rəqəmləri “0209 10 110 0” rəqəmləri ilə, “0209 00 190 0” rəqəmləri “0209 10 190 0” rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

4-cü hissə üzrə:

1. (c) bəndindən “0207 54 210 0” rəqəmləri (ikinci halda) çıxarılsın;

2. (ç) bəndindən “0207 54 210 0” rəqəmləri (ikinci halda) çıxarılsın və həmin bənddə “cəmdələrin yarısılarının” sözləri “cəmdəklərin yarsının” sözləri ilə əvəz edilsin;

“QRUP 03” üzrə:

0303 59 900 0 alt yarımövqeyinə aid sətirdən sonrakı sətrin ikinci sütu-nunda “303 91” rəqəmləri “0303 91” rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

0307 88 900 0 alt yarımövqeyinə aid sətirdən sonrakı sətrin ikinci sütu-nunda “– qida üçün yararlı olan narın və qaba üyüdülmüş un və qranullar da daxil olmaqla, digərləri:” sözləri “– digərləri:” sözü ilə əvəz edilsin;

“QRUP 04” üzrə:

“Qeydlər”in 3-cü hissəsinin (a) bəndində “emulqatorlar” sözü “əlavə edilmiş emulqatorlar” sözləri ilə əvəz edilsin;

0406 30 310 0 alt yarımövqeyinə aid sətirdən əvvəlki sətrin ikinci sütunu aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“– – – – – tərkibində piyin miqdarı 36 kütlə %-dən çox olmayan və quru mad-dədə onun miqdarı:”;

0505 mal mövqeyinə aid sətrin ikinci sütununda “lələklərin və onların his-sələrinin” sözləri “iləklərin və ya onların hissələrinin” sözləri ilə əvəz edilsin;

“QRUP 06”ya aid “Qeydlər”in 2-ci hissəsində “0603 və 0604” sözləri “0603 və ya 0604” sözləri ilə əvəz edilsin;

“QRUP 08” üzrə:

“Qeydlər”in 4-cü hissəsinə “məsələn,” sözündən sonra “qaz halında” sözləri əlavə edilsin;

“Əlavə qeydlər”in 2-ci hissəsində “0811 90 850” rəqəmləri “0811 90 850 0” rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

“QRUP 10” üzrə:

“Qeydlər”in 1-ci hissəsinin (B) bəndi üzrə:

1. birinci cümlədə “soyulmamış” sözü “soyulmuş” sözü ilə əvəz edilsin;

2. üçüncü cümlədə “meyvəyanlığının çıxarılmasından başqa,” sözləri “meyvəyanlığı çıxarılmış, lakin” sözləri ilə əvəz edilsin;

“Əlavə qeydlər”in 1-ci hissəsinin (e) bəndinə “1006 30 250 0” rəqəmlərindən sonra “, 1006 30 270 0” rəqəmləri əlavə edilsin;

1212 mal mövqeyinə aid sətrin ikinci sütununda “adları çəkilməyən və daxil edilməyən” sözləri “adları çəkilməyən və ya daxil edilməyən” sözləri ilə əvəz edilsin;

“QRUP 15” üzrə:

“Əlavə qeydlər” üzrə:

1. 1-ci hissədə “1510 00 100 0” rəqəmləri “1510 10 000 0” rəqəmləri ilə, “1515 90 400 0” rəqəmləri “1515 90 500 0” rəqəmləri ilə, “1515 90 590 0” rəqəmləri “1515 90 690 0” rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

2. 2-ci hissənin (c) bəndində “translinolein + translinolein” sözləri “translinol + translinolein” sözləri ilə əvəz edilsin;

3. 3-cü hissədə “1522 00 390” rəqəmləri “1522 00 390 0” rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

1518 00 yarımövqeyinə aid sətrin ikinci sütununda “çəkilməyən və daxil edilməyən” sözləri “çəkilməyən və ya daxil edilməyən” sözləri ilə əvəz edilsin;

“QRUP 16”ya aid “Əlavə qeydlər”in 1-ci hissəsində “1602 90 610 0, 1602 90 720 0 və 1602 90 740 0” rəqəmləri “və 1602 90 610 0” sözləri ilə əvəz edilsin;

“QRUP 17” üzrə:

“Yarımövqələrə dair qeydlər”in 2-ci hissəsində “sentrifuqasiya ilə” söz-ləri “sentrifuqasiya olunmadan” sözləri ilə əvəz edilsin;

“Əlavə qeydlər”in 1-ci hissəsində ikinci halda “1701 14 10” rəqəmləri

“1701 14 90” rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

“QRUP 18”ə aid “Qeydlər”in 1-ci hissəsinin (b) bəndinə “1901” rəqəmlərindən sonra “1902,” rəqəmləri əlavə edilsin;

“QRUP 19” üzrə:

1901 10 000 0 alt yarımövqeyinə aid sətrin ikinci sütununa “körpə” sözündən sonra “və ya erkən yaşlı” sözləri əlavə edilsin;

1905 mal mövqeyinə aid sətrin ikinci sütununda “vaffi plastinaları, boş kapsullar, bağlama üçün vaffi həbləri” sözləri “vaffi lövhələri, boş kapsullar, həmçinin möhürləyici vaffi həbləri” sözləri ilə əvəz edilsin;

1905 90 200 0 alt yarımövqeyinə aid sətrin ikinci sütununda “vaffi lövhələri, boş kapsullar, vaffi həbləri” sözləri “vaffi lövhələri, boş kapsullar, həmçinin möhürləyici vaffi həbləri” sözləri ilə əvəz edilsin;

“QRUP 20” üzrə:

“Qeydlər”in 2-ci hissəsində “və qənnadı” sözləri “və ya qənnadı” sözləri ilə əvəz edilsin;

“Əlavə qeydlər”in 2-ci hissəsinin (a) bəndi üzrə:

1. “2008 93 və 2008 99” sözləri “2008 93, 2008 97 və 2008 99” sözləri ilə əvəz edilsin;

2. on birinci abzasda “fruktozanın miqdarı” sözləri “qlükozanın miqdarı” sözləri ilə əvəz edilsin;

3. on ikinci abzasda “qlükozanın miqdarı” sözləri “fruktozanın miqdarı” sözləri ilə əvəz edilsin;

“Əlavə qeydlər”in 5-ci hissəsinin (a) bəndinin dördüncü abzasında “meyvə və ya tərəvəz şirələri” sözləri “meyvə, qoz-fındıq və ya tərəvəz şirələri” sözləri ilə əvəz edilsin;

2009 89 500 0 alt yarımövqeyinə aid sətrin ikinci sütununa “çox olan” sözlərindən sonra “, tərkibində şəkər əlavələri olan” sözləri əlavə edilsin;

“QRUP 21”ə aid “Əlavə qeydlər” üzrə:

1-ci hissədə “2106 90 920 0” rəqəmləri “2106 90 930 0” rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

3-cü hissədə “2106 90 300 0” rəqəmləri “2106 90 400 0” rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

2103 90 300 0 alt yarımövqeyinə aid sətrin ikinci sütununda “və ya 4-10 %” sözləri “və 4-10 %” sözləri ilə əvəz edilsin;

“QRUP 22” üzrə:

“Əlavə qeydlər”in 3-cü hissəsi üzrə:

1. ikinci abzasda “1. 2204.21 və 2204.29” sözləri “4. 2204 21, 2204 22 və 2204 29” sözləri ilə əvəz edilsin;

2. dördüncü abzasda “2204 21 980 0” rəqəmlərindən sonra “, 2204 22 110 0 – 2204 22 980 0” rəqəmləri əlavə edilsin;

3. on birinci abzasın əvvəlində “2.” rəqəmi “5.” rəqəmi ilə əvəz edilsin;

4. iyirmi doqquzuncu abzasın əvvəlində “3.” rəqəmi “6.” rəqəmi ilə əvəz edilsin;

5. otuzuncu abzasın əvvəlində “4.” rəqəmi “7.” rəqəmi ilə əvəz edilsin;

6. otuz birinci abzasın əvvəlində “5.” rəqəmi “8.” rəqəmi ilə əvəz edilsin;

7. otuz ikinci abzasın əvvəlində “6.” rəqəmi “9.” rəqəmi ilə əvəz edilsin;

8. otuz beşinci abzasın əvvəlində “7.” rəqəmi “10.” rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

2202 99 180 1 alt yarımövqeyinə aid sətrin ikinci sütunu aşağıdakı re-daksiyada verilsin:

“- - - - - tərkibində 10 kütlə %-dən az olmayan meyvə və tərəvəz şirələri olan içkilər”;

2202 99 180 2 alt yarımövqeyinə aid sətrin ikinci sütunu aşağıdakı re-daksiyada verilsin:

“- - - - - tərkibində 10 kütlə %-dən az olmayan meyvə və tərəvəz şirələri olan energetik içkilər”;

“QRUP 23” üzrə:

“Əlavə qeydlər”in 4-cü hissəsi aşağıdakı redaksiyada verilsin:

“4. 2309 10 110 0 - 2309 10 700 0 və 2309 90 310 0 - 2309 90 700 0 alt yarımövqələrində “süd məhsulları” termini 0401, 0402, 0404, 0405, 0406 mal mövqələrinə və 0403 20 110 0 - 0403 20 390 0, 0403 90 110 0 - 0403 90 690 0, 1702 11 000 0, 1702 19 000 və 2106 90 520 0 alt yarımövqələrindəki məhsulları bildirir.”;

2309 10 yarımövqeyinə aid sətirdən sonrakı sətrin ikinci sütununda “2106 90 550 0” rəqəmləri “2106 90 540 0” rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

2309 90 200 0 alt yarımövqeyinə aid sətirdən iki sonrakı sətrin ikinci sü-tununda “2106 90 550 0” rəqəmləri “2106 90 540 0” rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

“QRUP 26”ya aid “Qeydlər”in 2-ci hissəsində “XI bölmələrindəki” sözləri “XV bölmələrindəki” sözləri ilə əvəz edilsin;

“QRUP 27” üzrə:

“Yarımövqələrə dair qeydlər”in 2-ci hissəsində “5,833 kkal/kq-dan” söz-ləri “5 833 kkal/kq-dan” sözləri ilə əvəz edilsin;

“Əlavə qeydlər”in 4-cü hissəsi üzrə:

1. (a) bəndinə “3.5” rəqəmlərindən sonra “kütlə %” sözləri əlavə edilsin;

2. (b) bəndində “4,5-dən çox olan” sözləri “3-dən çox olan” sözləri ilə əvəz edilsin;

2710 12 450 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2710 12 450	----- 95 və ya daha çox olan, lakin 98-dən çox olmayan oktan ədədi ilə (tədqiqat metodu ilə):		
2710 12 450 1	----- avtomobil benzini	1000 l	0
2710 12 450 9	----- digərləri	1000 l	0

2710 12 490 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2710 12 490	----- 98 və ya daha çox ok-tan ədədi ilə (tədqiqat metodu ilə):		
2710 12 490 1	----- avtomobil benzini	1000 l	0
2710 12 490 9	----- digərləri	1000 l	0

2710 12 510 1 alt yarımövqeyinə aid sətrin ikinci sütununa “(tədqiqat metodu ilə)” sözlərindən sonra “avtomobil benzini” sözləri əlavə edilsin və həmin sətirdən sonra aşağıdakı məzmununda sətirlər əlavə edilsin:

2710 12 510 2	----- 95-dən az oktan ədədi ilə (tədqiqat metodu ilə) digərləri	1000 l	15
2710 12 510 3	----- 95 və ya daha çox olan, lakin 98-dən çox olmayan oktan ədədi ilə (tədqiqat metodu ilə) avtomobi-l benzini	1000 l	0

2710 12 590 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2710 12 590	----- 98 və ya daha çox oktan ədədi ilə (tədqiqat metodu ilə):		
2710 12 590 1	----- avtomobil benzini	1000 l	0
2710 12 590 9	----- digərləri	1000 l	0

2710 19 421 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2710 19 421	----- yaylıq:		
2710 19 421 1	----- nəqliyyat vasitələri üçün nəzərdə tutulmuş	–	15
2710 19 421 9	----- digərləri	–	15

2710 19 422 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2710 19 422	----- qışlıq:		
2710 19 422 1	----- nəqliyyat vasitələri üçün nəzərdə tutulmuş	–	15
2710 19 422 9	----- digərləri	–	15

2710 19 423 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2710 19 423	----- arktik:		
2710 19 423 1	----- nəqliyyat vasitələri üçün nəzərdə tutulmuş	–	15
2710 19 423 9	----- digərləri	–	15

2710 19 424 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2710 19 424	----- mövsümarası:		
2710 19 424 1	----- nəqliyyat vasitələri üçün nəzərdə tutulmuş	–	15
2710 19 424 9	----- digərləri	–	15

2710 19 425 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2710 19 425	----- digər:		
2710 19 425 1	----- nəqliyyat vasitələri üçün nəzərdə tutulmuş	–	15
2710 19 425 9	----- digərləri	–	15

2710 19 460 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2710 19 460	----- tərkibində kükürdün miqdarı 0,05 kütlə %-dən çox olan, lakin 0,2 kütlə %-dən çox olmayan:		
2710 19 460 1	----- nəqliyyat vasitələri üçün nəzərdə tutulmuş dizel yanacağı	–	15
2710 19 460 9	----- digərləri	–	15

2710 19 480 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2710 19 480	----- tərkibində kükürdün miqdarı 0,2 kütlə %-dən çox olan:		
2710 19 480 1	----- nəqliyyat vasitələri üçün nəzərdə tutulmuş dizel yanacağı	–	15
2710 19 480 9	----- digərləri	–	15

2710 91 000 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2710 91 000	– – – – – tərkibində polixlorbifenillər, polix-lorterfenillər və ya polibrombifenillər olan:		
2710 91 000 1	– – – – – tərkibində polixlorbifenillərin qatılığı 50 mq/kq və ya daha çox olan	–	15
2710 91 000 9	– – – – – digərləri	–	15

2711 11 000 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2711 11 000	– – – – – təbii qaz:		
2711 11 000 1	– – – – – nəqliyyat vasitələri üçün nəzərdə tutulmuş yanacaq	m³	15
2711 11 000 2	– – – – – digərləri	m³	15

2711 12 110 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2711 12 110	– – – – – yanacaq kimi istifadə üçün:		
2711 12 110 1	– – – – – nəqliyyat vasitələri üçün nəzərdə tutulmuş	–	15
2711 12 110 9	– – – – – digərləri	–	15

2711 12 940 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2711 12 940	– – – – – təmizliyi 90 %-dən çox, lakin 99 %-dən az olan:		
2711 12 940 1	– – – – – nəqliyyat vasitələri üçün nəzərdə tutulmuş yanacaq	–	0
2711 12 940 9	– – – – – digərləri	–	0

2711 12 970 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2711 12 970	– – – – – digərləri:		
2711 12 970 1	– – – – – – – – – – nəqliyyat vasitələri üçün nəzərdə tutulmuş yanacaq	–	15
2711 12 970 9	– – – – – – – – – – digərləri	–	15

2711 13 910 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2711 13 910	– – – – – təmizliyi 90 %-dən çox, lakin 95 %-dən az olan:		
2711 13 910 1	– – – – – – – – – – nəqliyyat vasitələri üçün nəzərdə tutulmuş yanacaq	–	0
2711 13 910 9	– – – – – – – – – – digərləri	–	0

2711 13 970 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2711 13 970	– – – – – digərləri:		
2711 13 970 1	– – – – – – – – – – nəqliyyat vasitələri üçün nəzərdə tutulmuş yanacaq	–	0
2711 13 970 9	– – – – – – – – – – digərləri	–	0

2711 19 000 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

2711 19 000	– – – – – digərləri:		
2711 19 000 1	– – – – – nəqliyyat vasitələri üçün nəzərdə tutul-muş yanacaq	–	15
2711 19 000 9	– – – – – digərləri	–	15

“QRUP 28” üzrə:

“Qeydlər”in 7-ci hissəsində “2848” rəqəmləri “2853” rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

2825 90 110 0 alt yarımövqeyinə aid sətrin ikinci sütununda “75 mkm-dən çox” sözləri “75 mkm-dən böyük” sözləri ilə, “1,3 mkm-dən çox” sözləri “1,3 mkm-dən kiçik” sözləri ilə əvəz edilsin;

“QRUP 29” üzrə:

“Qeydlər”in 5-ci hissəsinin (C) bəndinin (2) yarımbəndində “I-IX alt qruplara” sözləri “I-X alt qruplara” sözləri ilə əvəz edilsin;

2902 43 000 0 alt yarımövqeyinə aid sətrin ikinci sütununda “n-ksilol”

sözü “p-ksilol” sözü ilə əvəz edilsin;

2903 69 000 0 alt yarımövqeyinə aid sətirdən sonrakı sətir çıxarılsın;

2931 49 000 0 alt yarımövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı

№ 39

(əvvəli 10-cu səhifədə)

“QRUP 61” üzrə: “Qeydlər”in 5-ci hissəsində “6019” rəqəmləri “6109” rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

6102 mal mövqeyinə aid sətirin ikinci sütununa “plaşlar,” sözündən sonra “gödəkçələr (o cümlədən, xızək gödəkçələri),” sözləri əlavə edilsin;

6307 90 980 9 alt yarım mövqeyinə aid sətirin ikinci sütununda “- - - - digərləri” sözü “- - - - - digərləri” sözü ilə əvəz edilsin;

6401 mal mövqeyinə aid sətirin ikinci sütununda “birləşdirilməmiş” sözü “birləşdirilməmiş” sözü ilə əvəz edilsin;

6504 00 000 0 alt yarım mövqeyinə aid sətirin ikinci sütununda “Hörlülmüş və ya istənilən materialların” sözləri ilə əvəz edilsin;

7311 00 130 0 alt yarım mövqeyinə aid sətirin ikinci sütununda “50 l-dən az olan” sözləri “50 l-dən çox olmayan” sözləri ilə əvəz edilsin;

“QRUP 74”ə aid “Qeydlər”in 1-ci hissəsinin (c) bəndinin ikinci abzasında “2848” rəqəmləri “2853” rəqəmləri ilə əvəz edilsin;

8408 20 100 0 alt yarım mövqeyinə aid sətirin ikinci sütununda “- - - sənaye yığılması üçün,” sözləri “- - sənaye yığılması üçün,” sözləri ilə əvəz edilsin;

“QRUP 85” üzrə: 8504 90 170 0 alt yarım mövqeyinə aid sətirdən sonrakı sətirin ikinci sütununda “statik dəyişdiricilər” sözləri “statik dəyişdiricilərin” sözləri ilə əvəz edilsin;

8507 10 200 2 alt yarım mövqeyinə aid sətirin ikinci sütununda “- - minik” sözü “- - - minik” sözü ilə əvəz edilsin;

8507 60 000 1, 8507 60 000 2, 8507 60 000 9 alt yarım mövqələrinə aid sətilər aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8507 60 000 1	-- mülki aviasiya üçün	əd	0
8507 60 000 2	-- velosipedlərin sənaye (yığım) müəssisəsində sənaye yığımını məqsədilə	əd	15 (31.12.2028-ci il tarixinədək 0%)
	-- avtomobillər üçün:		
8507 60 000 3	--- yeni	əd	15
8507 60 000 4	--- istismar olunmuş	əd	15
8507 60 000 9	-- digərləri	əd	15

8522 90 400 0 alt yarım mövqeyinə aid sətirin ikinci sütununda “elektron modullar:” sözləri “elektron modullar” sözləri ilə əvəz edilsin;

8527 92 yarım mövqeyinə aid sətirin ikinci sütununda “lakin saatla birləşdi-rilməmiş” sözləri “lakin saatla birləşdirilmiş” sözləri ilə əvəz edilsin;

8543 70 800 alt yarım mövqeyinə aid sətirin üçüncü sütunundan “əd” sözü çıxarılınsın;

“QRUP 87” üzrə: “Əlavə qeydlər”ə aşağıdakı məzmununda d) bəndi əlavə edilsin: “d) Mühərriksiz nəqliyyat vasitələrinin idxalı zamanı onların texniki pasportunda nəzərdə tutulmuş mühərrikinin silindrlərinin işçi həcminə uyğun, həmin məlumat olmadıqda təqdirdə isə şəssi nömrələrinə müvafiq olaraq istehsalçı tərəfindən nəzərdə tutulmuş maksimal işçi mühərrik həcminə uyğun olaraq sinifləşdirilir.”;

8703 10 180 0 alt yarım mövqeyi aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8703 10 180	-- digərləri:		
8703 10 180 1	--- yalnız elektrik mühərrik ilə hərəkətə gətirilən	əd	15
8703 10 180 9	--- digərləri	əd	15

8703 21 109 1 alt yarım mövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8703 21 109 1	----- yalnız yol təhlükəsizli-yini təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi təyinatlı pa-trul-keşik avtomobilləri	əd	0
	----- kvadrisikllər:		
8703 21 109 2	----- yüngül kvadrisikllər	əd	1 sm ³ 0,4 ABŞ dolları
8703 21 109 3	----- digərləri	əd	1 sm ³ 0,4 ABŞ dolları
8703 21 109 4	----- trisikllər	əd	1 sm ³ 0,4 ABŞ dolları

8703 21 909 0 alt yarım mövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8703 21 909	----- digərləri:		
	----- kvadrisikllər:		
8703 21 909 1	----- yüngül kvadrisikllər	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları
8703 21 909 2	----- digərləri	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları
8703 21 909 3	----- trisikllər	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları
8703 21 909 9	----- digərləri	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları

“Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Ünvanlı dövlət sosial yardımı sisteminin tək-milləşdirilməsi haqqında” 2015-ci il 23 fevral tarixli 477 nömrəli, “Azərbaycan Respublika-sının mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqan-larında Apellyasiya Şuralarının yaradılması haqqında” 2016-cı il 3 fevral tarixli 762 nömrəli, “Azərbaycan Respublikasında ipoteka kreditləşməsinin bəzi məsələləri haqqında” 2016-cı il 22 iyun ta-rixli 940 nömrəli, “Azərbaycan Respublikasının Mənzil İnşaatı Dövlət Agentliyinin fəaliyyəti ilə bağlı bəzi məsələlər haqqında” 2016-cı il 16 noyabr tarixli 1113 nömrəli, “Sosial sığorta ehtiyatından istifadə Qaydası”nın və “Sığortalaunlar üzrə xüsusi hesaba əlavə vəsaitlərin ödənilməsi Qayda-sı”nın təsdiq edilməsi haqqında” 2017-ci il 12 sentyabr tarixli 1597 nömrəli, “Azərbaycan Respublikasının İpoteka və Kredit Zəmanət Fondunun fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqın-da” 2017-ci il 29 noyabr tarixli 1691 nömrəli, “Övladlığə götürmə sahəsində idarəetmənin təkmil-ləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” 2018-ci il 10 dekabr tarixli 393 nömrəli, “Milli məkan məlumatlarının formalaşdırıl-ması və integrasiyası Qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında” 2018-ci il 28 dekabr tarixli 448 nömrəli və “Dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərdə apellyasiya şuralarının yaradılması haqqında” 2019-cu il 6 may tarixli 681 nömrəli fərmanlarında dəyişiklik edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2025-ci il 12 avqust tarixli 476 nömrəli Fərmanının icrası ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin bəzi qərarlarında dəyi-şiklik edilməsi haqqında

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 119-cu maddəsinin səkkizinci abzasını rəhbər tutaraq, “Azərbaycan Respublikası Prezidenti-nin “Ünvanlı dövlət sosial yardımı sisteminin təkmilləşdirilməsi haqqında” 2015-ci il 23 fevral tarixli 477 nömrəli, “Azərbaycan Respublikasının mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanlarında Apellyasiya Şuralarının yaradılması haqqında” 2016-cı il 3 fevral tarixli 762 nömrəli, “Azərbay-

№ 44

cən Respublikasında ipoteka kreditləşməsinin bəzi məsələləri haqqında” 2016-cı il 22 iyun ta-rixli 940 nömrəli, “Azərbaycan Respublikasının Mənzil İnşaatı Dövlət Agentliyinin fəaliyyəti ilə bağlı bəzi məsələlər haqqında” 2016-cı il 16 noyabr tarixli 1113 nömrəli, “Sosial sığorta ehtiya-tından istifadə Qaydası”nın və “Sığortalaunlar üzrə xüsusi hesaba əlavə vəsaitlərin ödənilməsi Qaydası”nın təsdiq edilməsi haqqında” 2017-ci il 12 sentyabr tarixli 1597 nömrəli, “Azərbay-can Respublikasının İpoteka və Kredit Zəmanət Fondunun fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında” 2017-ci il 29 noyabr tarixli 1691 nömrəli, “Öv-ladlığə götürmə sahəsində idarəetmənin təkmil-ləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” 2018-ci il 10 dekabr tarixli 393 nömrəli, “Milli məkan məlumatlarının formalaşdırılması və integrasiyası Qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında” 2018-ci il 28 dekabr tarixli 448 nömrəli və “Dövlətə məx-sus olan hüquqi şəxslərdə apellyasiya şuralarının yaradılması haqqında” 2019-cu il 6 may tarixli 681 nömrəli fərmanlarında dəyişiklik edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2025-ci il 12 avqust tarixli 476 nömrəli Fərma-nının icrasını təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti **qərar alır**:

1. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinete-tinin 2017-ci il 24 yanvar tarixli 11 nömrəli Qə-rarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2017, № 1, maddə 125 (Cild I); 2024, № 1, maddə 90) ilə təsdiq edilmiş “Məcburi köçkün-lər və onlara bərabər tutulan şəxslər üçün yemək xərci müavinəti, həbelə kommunal və digər xid-mətlər üzrə dövlət büdcəsindən ödənişlər əvəzinə vahid aylıq müavinətin ödənilməsi Qaydası”nın 3.2-ci bəndində “Elektron hökumət” portalında” sözləri “Elektron Hökumət İnformasiya Siste-mində” sözləri ilə əvəz edilsin.

2. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinə-

8703 22 109 1 alt yarım mövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8703 22 109 1	----- yalnız yol təhlükəsizliyini təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi təyinatlı patrul-keşik avtomobilləri	əd	0
8703 22 109 2	----- kvadrisikllər	əd	1 sm ³ 0,4 ABŞ dolları
8703 22 109 3	----- trisikllər	əd	1 sm ³ 0,4 ABŞ dolları

8703 22 909 0 alt yarım mövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8703 22 909	----- digərləri:		
8703 22 909 1	----- kvadrisikllər	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları
8703 22 909 2	----- trisikllər	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları
8703 22 909 9	----- digərləri	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları

8703 23 194 1, 8703 23 198 1, 8703 24 109 1, 8703 32 199 1, 8703 33 199 1, 8703 40 109 1, 8703 40 309 1, 8703 40 592 1, 8703 40 599 1, 8703 40 709 1, 8703 50 109 1, 8703 50 399 1, 8703 50 599 1, 8703 60 109 1, 8703 60 309 1, 8703 60 592 1, 8703 60 599 1, 8703 60 709 1, 8703 70 109 1, 8703 70 399 1, 8703 70 599 1 alt yarım mövqələrinə aid sətilərin ikinci sütunu aşağıdakı redaksiyada verilsin:

----- yalnız yol təhlükəsizliyini təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi təyinatlı patrul-keşik avtomobilləri

8703 31 109 1 alt yarım mövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8703 31 109 1	----- yalnız yol təhlükəsizli-yini təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi təyinatlı yeni patrul-keşik avtomobilləri	əd	0
	----- kvadrisikllər:		
8703 31 109 2	----- yüngül kvadrisikllər	əd	1 sm ³ 0,4 ABŞ dolları
8703 31 109 3	----- digər kvadrisikllər	əd	1 sm ³ 0,4 ABŞ dolları
8703 31 109 4	----- trisikllər	əd	1 sm ³ 0,4 ABŞ dolları

8703 31 909 0 alt yarım mövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8703 31 909	----- digərləri:		
	----- kvadrisikllər:		
8703 31 909 1	----- yüngül kvadrisikllər	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları
8703 31 909 2	----- digərləri	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları
8703 31 909 3	----- trisikllər	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları
8703 31 909 9	----- digərləri	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları

8703 80 000 0 alt yarım mövqeyinə aid sətirin ikinci sütununda “hərətə” sözü “hərəkətə” sözü ilə əvəz edilsin;

8703 80 000 2 alt yarım mövqeyinə aid sətirdən sonra aşağıdakı məzmununda sətir əlavə edilsin:

8703 80 000 3	-- kvadrisikl və trisikllər	əd	15
---------------	-----------------------------	----	----

8704 21 920 0 və 8704 21 980 0 alt yarım mövqələrinə aid sətilər aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8704 21 920	----- yeni:		
	----- kvadrisikllər:		
8704 21 920 1	----- yüngül kvadrisikllər	əd	5
8704 21 920 2	----- digərləri	əd	5
8704 21 920 3	----- trisikllər	əd	5
8704 21 920 9	----- digərləri	əd	5
8704 21 980	----- istismar olunmuş:		
	----- kvadrisikllər:		
8704 21 980 1	----- yüngül kvadrisikllər	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları
8704 21 980 2	----- digərləri	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları
8704 21 980 3	----- trisikllər	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları
8704 21 980 9	----- digərləri	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları

8704 31 920 0 və 8704 31 980 0 alt yarım mövqələrinə aid sətilər aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8704 31 920	----- yeni:		
	----- kvadrisikllər:		
8704 31 920 1	----- yüngül kvadrisikllər	əd	5

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı

№ 44

tinin 2019-cu il 25 iyun tarixli 327 nömrəli Qə-rarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2019, № 7, maddə 1349 (Cild I); 2024, № 3, maddə 314; 2025, № 5, maddə 507, № 9, maddə 858) ilə təsdiq edilmiş “İşəxtərarən və işsiz şəxslərin qeydiyyatı alınması Qaydası”nın 2.1-ci bəndində “Elektron hökumət” və ya “e-sosial” portallarının” sözləri “Elektron Hökumət İnfor-masiya Sisteminin və ya “e-sosial” portalının” sözləri ilə əvəz edilsin.

3. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinete-tinin 2019-cu il 8 avqust tarixli 349 nömrəli Qə-rarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2019, № 8, maddə 1456 (Cild I); 2025, № 5, maddə 507) ilə təsdiq edilmiş “İşədüəzalmə-də vəsaitçilik fəaliyyəti ilə məşğul olan hüquqi şəxslərin reyestrinə aparılması qaydası və həmin hüquqi şəxslərə dair tələblər”in 2.3-cü bəndində “Elektron hökumət” və ya “e-sosial” portalla-rının” sözləri “Elektron Hökumət İnformasiya Sisteminin və ya “e-sosial” portalının” sözləri ilə əvəz edilsin.

4. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinete-tinin 2019-cu il 16 sentyabr tarixli 411 nömrəli Qərarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunveri-cilik Toplusu, 2019, № 9, maddə 1565 (Cild I); 2024, № 3, maddə 314; 2025, № 5, maddə 507) ilə təsdiq edilmiş “Yeni iş yeri və ya boşalan iş yeri barədə məlumatların elektron informasiya sisteminə daxil edilməsi Qaydası və Forması”nın 2.1-ci bəndində “Elektron hökumət” və ya Na-zirliyin “e-sosial” internet portallarından” sözləri “Elektron Hökumət İnformasiya Sisteminin və ya “e-sosial” portalından” sözləri ilə əvəz edilsin.

5. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinete-tinin 2019-cu il 16 sentyabr tarixli 412 nömrəli Qərarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunveri-cilik Toplusu, 2019, № 9, maddə 1566 (Cild I);

2024, № 3, maddə 314; 2025, № 5, maddə 507) ilə təsdiq edilmiş “Ömək birjalarının və ömək yarmarkalarının təşkili və fəaliyyəti Qaydası”-nın 4.2-ci bəndinin ikinci cümləsində “Elektron hökumət” və ya “e-sosial” portallarının” sözləri “Elektron Hökumət İnformasiya Sisteminin və ya “e-sosial” portalının” sözləri ilə əvəz edilsin.

6. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinete-tinin 2020-ci il 16 yanvar tarixli 12 nömrəli Qə-rarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2020, № 1, maddə 69 (Cild I); 2024, № 5 (II kitab), maddə 587) ilə təsdiq edilmiş “Əlil-liyin qiymətləndirilməsi məqsədilə tibbi-sosial ekspertiza müayinəsinə göndərişlərin verilməsi Qaydası”nın 2.7-ci bəndində “Elektron hökumət” portalı” sözləri “Elektron Hökumət İnformasiya Sistemi” sözləri ilə əvəz edilsin.

7. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabi-netinin 2020-ci il 8 iyun tarixli 244 nömrəli Qə-rarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2020, № 7, maddə 974 (Cild I); 2025, № 5, maddə 507) ilə təsdiq edilmiş “Sosial iş yerlərində işçilərin əməkhaqqının bir hissəsinin Azərbaycan Respublikasının Ömək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən maliyyələş-dirilməsi Qaydası”nın 2.2-ci bəndində “Elektron hökumət” və ya “e-sosial” portallarının” sözləri “Elektron Hökumət İnformasiya Sisteminin və ya “e-sosial” portalının” sözləri ilə əvəz edilsin.

8. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinete-tinin 2020-ci il 13 avqust tarixli 293 nömrəli Qə-rarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2020, № 8, maddə 1110 (Cild I); 2025, № 2, maddə 196) ilə təsdiq edilmiş “Daşınmaz əmlak üzərində ipoteka hüququunu təsbit edən ipo-teka kağızının tərtib edilməsi Qaydası”nın 2.1.1-ci yarımbəndində və 3.1-ci bəndində “Elektron hökumət” portalında” sözləri “Elektron Hökumət İnformasiya Sistemində” sözləri ilə əvəz edilsin.

6 fevral 2026-cı il, Bakı şəhəri

8704 31 920 2	----- digərləri	əd	5
8704 31 920 3	----- trisikllər	əd	5
8704 31 920 9	----- digərləri	əd	5
8704 31 980	----- istismar olunmuş:		
	----- kvadrisikllər:		
8704 31 980 1	----- yüngül kvadrisikllər	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları
8704 31 980 2	----- digərləri	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları
8704 31 980 3	----- trisikllər	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları
8704 31 980 9	----- digərləri	əd	1 sm ³ 0,7 ABŞ dolları

8704 60 000 1 aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8704 60 000 1	-- zavod buraxılış tarixindən 3 ilədək ötmüş yük avtomobilləri	əd	5 (01.01.2028-ci il tarixinədək 0%)
8704 60 000 2	-- digər yük avtomobilləri	əd	5
8704 60 000 3	-- kvadrisikllər	əd	5
8704 60 000 4	-- trisikllər	əd	5

8711 20 100 0 alt yarım mövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8711 20 100	-- motorrollerlər:		
8711 20 100 1	-- – mühərrikinin silindrlərinin işçi həcmi 125 sm ³ -dək olduqda	əd	15
8711 20 100 9	--- digərləri	əd	15

“QRUP 89” üzrə:

8903 11 000 0 alt yarım mövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8903 11 000	-- mühərriklə təchiz olunmuş və ya təchiz olunmaq üçün nəzərdə tutulmuş, boş üzən vasitənin (mühərriksiz) kütləsi (netto) 100 kq-dan çox olmayan:		
8903 11 000 1	--- mühərrikli	əd	15
8903 11 000 9	--- digərləri	əd	15

8903 19 000 0 alt yarım mövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8903 19 000	-- digərləri:		
8903 19 000 1	--- mühərrikli	əd	15
8903 19 000 9	--- digərləri	əd	15

8903 21 000 0 və 8903 31 000 0 alt yarım mövqələrinə aid sətilərdən əvvəlki sətilərin ikinci sütununda “- - hava ilə” sözləri “- hava ilə” sözləri ilə əvəz edilsin;

8903 21 000 0 alt yarım mövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8903 21 000	-- uzunluğu 7,5 m-dən çox olmayan:		
8903 21 000 1	--- mühərrikli	əd	15
8903 21 000 9	--- digərləri	əd	15

8903 22 000 0 alt yarım mövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8903 22 000	-- uzunluğu 7,5 m-dən çox olan, lakin 24 m-dən çox olmayan:		
8903 22 000 1	--- mühərrikli	əd	15
8903 22 000 9	--- digərləri	əd	15

8903 23 000 0 alt yarım mövqeyinə aid sətir aşağıdakı redaksiyada verilsin:

8903 23 000	-- uzunluğu 24 m-dən çox olan:		
8903 23 000 1	--- mühərrikli	əd	15
8903 23 000 9	--- digərləri	əd	15

Orfoqrafiya yazı mədəniyyətinin mühüm sistemidir

gün yolu fonetik və etimoloji prinsipləri birləşdirməkdə görür. Fonetik prinsipdən imtina etmək olmasa da, həddindən artıq aludə olmağa çağırır. Etimoloji prinsip isə bu işi mənalandırır, düşüncəni oyadır və maraq yaradır.

O, belə bir mövqeni önə çəkir ki, düzgün yazmaq zəruridir. Bu, tamamilə sosial baxımdan vacibdir, çünki savadsız yazını oxumaq çətindir: mətn anlaşılmır, qaydasız yazılmış mətni oxumaq əsl əzabdır. Onun fikrincə, ən ağırlı məsələ türk dilinə çox böyük miqdarda daxil olmuş ərəb mənşəli sözlərin orfoqrafiyasıdır. Səs ahəngi sayəsində müntəzəm və düzgün türk orfoqrafiyasını qurmaq son dərəcə asan olardı. Əlifbada kifayət qədər işarənin olması bu məsələni ardıcıl və tam şəkildə həll etməyə imkan verərdi. Lakin alınma sözlər türk dillərində saitlərin ahəng qanununa tabe olmaya bilər və çox vaxt da olmur. Müxtəlif türk dilləri bu baxımdan fərqlidir. Bəzi dillər, sözləri aldıkları dilə daha yaxın olanlar həmin sözləri öz qaydalarına uyğunlaşdırırlar. Burada iki sosial əsas fərqləndirilməlidir:

1) bu sözləri xalq dili necə qəbul edir və dəyişdirir;

2) ədəbi dilə necə təsir edir.

Bunun səbəbi ondadır ki, türk ədəbiyyatları tarixən xalq dilinə əsaslanmamış və geniş xalq kütləsinə deyil, yuxarı təbəqələrə, aristokratiyaya ünvanlanmışdır. Nəticədə fars və ərəb dillərindən alınmaların bütöv bir sistemi formalaşmışdır. Bu tarixi səbəbdən ərəb və fars mənşəli sözlər tələffüz edildiyi kimi deyil, başqa cür yazılır. Türk orfoqrafiyasının islahatı zamanı bu prinsipi saxlamaq lazımdır, yoxsa ondan imtina etməyin vaxtı çatıb və bu, ümumiyyətlə, mümkün olacaqdır? O, hər halda, bu sözlərin fonetik yazılışına keçməsinin tərəfdarıdır, türk xalqları arasında belə bir prinsip kimi ən çox fonetik yazı sistemi çıxış edə bilər; türk dillərində orfoqrafiyanın olmamağının artıq dözülməz həddə çatdığını bildirir.

Məsələn, rus mənşəli alınma sözlər belə, dörd cür yazılır: torq, tork (yumşaq və sərt – “k” və “q” ilə) və sair. Orfoqrafiyadakı bu qeyri-sabitlik “Yeni yol” qəzetinə də sirayət etmişdir və əsas problem məhz orfoqrafiyanın yetərinə işlənməməyidir. Türk xalqına eyni vaxtda həm türk orfoqrafiyasını, həm də bunun daxilində ərəb yazısının başqa bir prinsipini öyrətmək düzgün olmazdı. Bu, işin ağırlığını ziyahların çiynlərindən götürüb xalqın çiynlərinə qoymaq deməkdir.

Şerba məruzəsini üç hissəyə böldür. Birincisi, XIX əsrin ikinci yarısına qədər mövcud olmuş köhnə orfoqrafiya sistemlərinin tənqidi təhlilini əhatə edir; burada uyğur, Orxon və qədim ərəb orfoqrafiyası təhlil olunur. İkinci hissə ərəb qrafikasının islahatına və türk xalqlarının orfoqrafiyasının dəqiqləşdirilməsinə həsr edilir, burada Osmanlı-türk, başqırd, özbək, Kırım və s. hərəkətlərdən bəhs olunur. Bu hərəkətlərin əsas məqsədi ondan ibarət idi ki, bu və ya digər şivədə neçə sait əsən və onların hansı hərflərə ifadə edilməli olduğu aydınlaşdırılsın. Çünki ərəb orfoqrafiyasında 10 saitdən yalnız 3-ü göstərilir.

Daha sonra belə bir sual ortaya çıxır:

geniş şəkildə işlədilən ərəb mənşəli sözlər necə davranmaq lazımdır? Çünki bu sözlər tatar, özbək, qazax orfoqrafiyasına uyğun deyil, sırf ərəb qaydaları ilə yazılır və nəticədə bir dildə üç orfoqrafiya yaranır: türk, ərəb, bəzən isə fars. Bu hərəkət, eyni zamanda, istisnaların ləğvinə də yönəlmişdi. Məruzənin üçüncü hissəsində mövcud qarışıqlığı və fikir ayrılığını müəyyən dərəcədə yüngülləşdirə, hətta aradan qaldıra biləcək konkret təkliflər yer alır. Türk orfoqrafiyasının dəqiqləşdirilməsi üçün türk dillərinin aşağıdakı xüsusiyyətlərini nəzərə almaq təklif olunur:

• *Ahəng qanunu. Türk dillərindəki bütün sözlər ya qalın, ya da incə olur və bütün şəkilçilər bu qanuna tabedir. Orfoqrafiya qurularkən bu xüsusiyyət mütləq nəzərə alınmalıdır.*

• *Aqlütinasıya. Türk dillərində kök və şəkilçi bütün hallarda dəyişməzdir, bütün hal şəkilçiləri hər yerdə (isimlərdə və sıfatlarda) eyni olur. Bu xüsusiyyət bütün türk dilləri üçün xarakterikdir və mütləq nəzərə alınmalıdır.*

• *Morfoloji amil. Türk ədəbi dillərində çoxlu şivə mövcuddur; məsələn, Kazan tatarlarında 6–7 şivə var: mişar, Kazan və Qasım tatarı və s. Bunların fonetik tərkibi çox müxtəlifdir. Əgər yalnız fonetika əsas götürülsə, onda bir şivə norma kimi qəbul edilməlidir, qalanları üçün isə bu, eybəcər bir forma olacaqdır. Buna görə də mənim morfoloji prinsipi təklif edirəm.*

• *Ədəbi dillərin orfoqrafiyasını ayır-ayrı şivələrə tabe edirmək cəhdlərinə qarşı mübarizə aparılmalıdır.*

• *Türk ədəbi dillərinin inkişafını asanlaşdırmaq: bunun üçün yeni sözlər və yeni hərflər təklif olunduğu bütün hallarda türk ədəbi dilləri bu məsələləri bir-biri ilə razılaşdırırlar.*

O təklif edir ki, orfoqrafiya hazırlanarkən iki kateqoriya əsas götürülsün: hər bir dilin özünəməxsus xüsusiyyətləri və bütün türk şivələrinə xas olan ümumi əlamətlər.

Şakircan Rəhimi (1893–1938). Türk dillərində, xüsusilə özbək dilində ahəng qanunu mövcuddur. Şəhər əhalisi ara-

sında tacik təsirinin artması nəticəsində bu qanun pozulur, lakin kənd əhalisinin dilində qorunub saxlanılır. Sait səslərin ifadəsi üçün işarələrin azlığı bəzi xalqlarda və tayfalarda sait səslərin sayının 6–8, hətta 13-ə qədər hesablanmasına gətirib çıxarır. Halbuki, Özbəkistan sait səslərin sayını cəmi 6 müəyyən etmişdi. Amma real həyatda saitlərin daha çox olduğunu görürük və onların ifadəsi üçün hərflər yetərlidir deyil. Bu, özbək əlifbasının əsas çatışmazlıqlarından biridir; özbək yazısında səsləri ifadə etmək üçün 23 işarə mövcuddur, sonradan isə daha 3-ü əlavə

edilmişdir. Ərəb dilində işlədilən “həmzə” işarəsi tatar yazısında qismən atılmışdır, buna baxmayaraq, bu günə qədər onların yazısına xələf gətirir, şübhəsiz ki, bu işarə gələcəkdə tamamilə aradan qaldırılacaq. Orfoqrafiya islahatı əlifba məsələsi ilə sıx şəkildə bağlıdır, buna görə də orfoqrafiya ikinci bir məsələ ilə – əlifba ilə birlikdə həll edilməlidir.

Ş.Rəhiminin fikrinə görə, Şerbanın məruzəsində ümumi ardıcılıq belə qurulub: problemin tarixi və nəzəri qoyuluşu, sosial çətinliklərin diaqnozu, fonetik və etimoloji prinsipin balanslı izahı, morfoloji cəhətdən elmi əsaslandırılması, ərəb və fars alınmalarının yaratdığı sistem pozuntuları, dialekt və ədəbi dil münasibəti, türk dilləri üzrə koordinasiya təklifi, əlifba və orfoqrafiyanın vəhdəti. O, məsələyə yüksək konseptual səviyyədə yanaşır. Tarixi-lingvistik baxışı morfo-fonoloji analiz və sosial-lingvistik şərh ilə birləşdirərək normativ nəticələr göstərir.

Onun orfoqrafiya ilə bağlı tutduğu mövqə üç əsas meyar üzrə sabitləşmişdir: 1) fonetik və etimoloji prinsiplərin kombinasiyası vacibdir;

2) ərəb və fars mənşəli sözlərin orfoqrafiyası türk dillərində ciddi problem yaradır;

3) türk dillərində vahid və sabit orfoqrafiyanın olmaması sosial problem səviyyəsinə çatıb.

Bu fikirlər aydın ifadə olunub və elmi kontekstdə montajlı şəkildə izah edilir. Şerbanın prinsiplərə dair ümumi mövqeyi belədir: fonetik prinsip lazımdır, amma ifratada vaxt almaz, etimoloji prinsip yazıya məna verir, yəni orfoqrafiya yalnız texniki qayda yox, düşüncə formasıdır, sosial zərurət argumentidir: “Savadsız yazını oxumaq çətindir, qaydasız yazılmış mətni oxumaq əsl əzabdır”. O, orfoqrafiyanı icimai funksiya kimi təqdim edir.

Ərəb və fars mənşəli sözlərin probleminə gəldikdə, sosio-lingvistik izah budur: türk dillərində sait ahəngi olsa da, bu sözlər ümumi sistemi pozur, xalq dili ilə ədəbi dil arasında fərq yaranır, tarixi olaraq ədəbiyyat aristokratiyaya ünvanlanmışdır, çünki bu fərq dərinləşib. O təklif edir ki, ərəb və fars alınmaları fonetik yazıya keçirilsin. Əks halda, bir söz bir neçə variantda yazılacaq, xalq üçün çətinlik yaranacaq. Yəni türk dillərində orfoqrafiyanın əsas problemi ərəb və fars alınmalarının fonetik sistemə inteqrasiya olunmamağıdır və bunun həlli üçün fonetik prinsip üstün tutulmalıdır. Şerbanın çıxışı üç hissədən ibarətdir; oxucuya yol xəritəsi və konkret təkliflər verilir, bunlar müəyyən ardıcılıqla təqdim edilir. Orfoqrafiya yalnız texniki məsələ kimi yox, həm sosial, həm tarixi, həm də morfo-fonoloji kontekstdə qiymətləndirilir. Təməl ideyası belədir: fonetik və etimoloji prinsiplər birləşdirilməli, lakin türk dillərinin morfoloji və struktur xüsusiyyətləri də nəzərə alınmalıdır. Bu yalnız səs quruluşuna deyil, dil sisteminin daxili mexanizminə əsaslanmalıdır.

Daha sonra orfoqrafiyanın necə qurulmalı olduğunu maddələr üzrə sistemləşdirir. Qeyd edir ki, türk dillərində sözlər ya tam qalın, ya da tam incə olur, şəkilçilər bu qanuna tabe olur. Bu meyar orfoqrafiyanın təməl qanunudur, çünki ahəng qanunu türk dillərinin identikliyi qoruyan əsas mexanizmdir. O vurğulayır ki, şəkilçilər dəyişməzdir, forma bütövlüyü qorunur – bu, bütün türk dillərinə xasdır, morfoloji prinsipin elmi əsaslandırılma-

sıdır: sözlərin morfoloji quruluşu yazıda açıq görünməlidir. Bir incə məqamı da qeyd edir: dialektlər arasında ciddi fonetik fərqlər var, əgər yalnız fonetik prinsip əsas götürülsə, bir dialekt normaya çevriləcək, digərləri “normadan kənar” qalacaq. Bu isə sosial gərginlik yaradır. Ona görə Şerba morfolojiyanı əsas götürməyi daha ədalətli hesab edir. Bu, müasir dilçilikdə də qəbul edilən bir yanaşmadır. Türk dillərində rəşional orfoqrafiya yalnız fonetik prinsipin kor-korana tətbiqi ilə deyil, morfoloji sabitlik, sait ahəngi və sosial-lingvistik reallıqlar nəzərə alınmaqla, xüsusən də ərəb-fars alınmalarının fonetik sistemə uyğunlaşdırılması yolu ilə mümkündür.

Məruzəçi ədəbi dil və şivə münasibətinin sərhədlərini müəyyənləşdirir, onun fikrincə, ədəbi dil müstəqil normativ sistem olmalıdır, yazı şivələrə tabe edilməməlidir. Bu, milli ədəbi dilin sabitliyini qoruyan prinsipdir. Türk dillərinin terminoloji və qrafik əməkdaşlığı çox uzaqgörən ideyadır, vahid türk ortaqlar dil siyasəti ideyasının erkən formasıdır: yeni sözlər və hərflər yaradılarkən türk dilləri ümumi razılaşmaya əsasən, qəbul edilməlidir.

Rəhiminin gətirdiyi nümunələr: ahəng qanununu şəhər mühitində pozulması, kənd dilində qorunması, saitlərin sayının qeyri-sabit olması, əlifbadakı işarə çatışmazlığı – Şerbanın argumentlərini empirik faktlarla gücləndirir. Xüsusilə, dəyərli məqama diqqət edək: səslər realda mövcud olsa da, əlifba onları ifadə edə bilmir. Bu onu göstərir ki, orfoqrafiya islahatı yalnız əlifba islahatı ilə vəhdətdə mümkündür.

F.Əğazadə məruzəsinin tezislərində bildirir:

• *Türk dilində işlədilən bütün sözlər, o cümlədən ərəb mənşəli sözlər istisnasız olaraq vahid bir orfoqrafiyaya malik olmalıdır.*

• *Mədəni dillərdə qəbul olunmuş orfoqrafiya prinsipləri içərisində türk dili üçün ən münasib olanı fonetik prinsipdir.*

• *Fonetik yazı tələffüzə əsaslanır, buna görə də canlı türk dilləri üzərində aparılan müşahidələr əsasında dilin səs tərkibi, həm əsas, həm də törəmə sözlərdə heca növləri, sait və samitlərin iştirakı, sait ahənginin rolu və nəhayət, sözlərin əvvəlində, ortasında və sonunda saitlərlə samitlərin birləşmə xüsusiyyətləri müəyyən edilməlidir.*

• *Bundan sonra bütün ərəb mənşəli sözlər ərəb dilinin fonetikasi və yazısına xas xüsusiyyətlərini itirir və türk fonetikasının əsas tələblərinə tabe olur.*

• *Türk-tatar dünyasında mövcud olan üç əlifbadan: köhnə ərəb əlifbası dəyişdirilməmiş halda türk dilinin fonetik yazı tələblərinə cavab vermir; islah edilmiş ərəb əlifbası bu tələbləri yalnız qismən ödəyir; Azərbaycanca qəbul edilmiş yeni əlifba isə fonetik yazının bütün tələblərinə istisnasız cavab verir.*

• *Yeni əlifbanın orfoqrafiya məsələlərində mühüm rol oynayan bir sıra üstünlükləri vardır. Bunlara aşağıdakılar daxildir: a) xüsusi və coğrafi adların böyük hərfə yazılması; b) bütün hərflərin bir-biri ilə birləşməsi, bu isə həm sadə, həm də mürəkkəb sözlərin qruplaşdırılması üçün zəruridir; c) sözlərin sətidən-sətrə keçirilməsi zamanı düzgün hecalara bölünməsi; ç) uşaqlar üçün hazırlanmış əlifbalarda saitlər üzərində vurğu işarəsinin qoyulması, bu da uşaqların həm düzgün oxumasına, həm də düzgün yazmasına kömək edir.*

• *Yeni türk əlifbası əsasında fonetik orfoqrafiyanın qurulması üçün zəruri olan şərtlər məruzədə sadalanmışdır.*

• *Türk ədəbiyyatına daxil olmağa başlayan Avropa mənşəli sözlər türk dilinin fonetik qanunlarına tabe edilməlidir.*

• *Türk dilində rəşional fonetik orfoqrafiyanın yaradılması üçün türk-tatar vi-layətlərinə aid qrup lüğətləri tərtib edil-məlidir. Bu lüğətlər birləşdirildikdə bütün türk-tatar şivələrinin həm leksikonunu, həm də fonetik orfoqrafiyasını əks etdirən ümumi bir lüğət meydana çıxacaqdır.*

Məruzə tarixi lingvistika baxımından dərin analitik struktura əsaslanır və məzun-fikir ardıcılığı ilə digər məruzələrdən seçilir. F.Əğazadənin məruzəsi mahiyyət etibarilə dilin daxili sisteminə bütövlüyün qorunmasına yönəlib. Yəni eyni dildə paralel orfoqrafiyaların mövcudluğu aradan qaldırılmalı, alınma sözlərə isə dilin daxili elementləri kimi yanaşılmalıdır. Əslində bu yanaşma Şerbanın fonetikleşdirmə mövqeyi ilə üst-üstə düşür. Açıq şəkildə qeyd olunur ki, türk dili üçün ən uyğun orfoqrafik model fonetik yazıdır. Fonetik yazının seçilməsi həm xalqın savadlanma hərəkəti, həm də sosial ədalət baxımından əsaslandırılır: türk dili səs quruluşu baxımından sistemlidir, ahəng qanunu fonetik prinsipi dəstəkləyir, fonetik yazı isə savadlanmanı xeyli asanlaşdırır.

Fonetik sistemi öyrənmədən fonetik yazı qurmaq mümkün deyil. Burada metodoloji yanaşma da çox aydındır: əvvəlcə canlı dil materialı toplanmalı, heca strukturu müəyyənləşdirilməli, sait-samit münasibəti təhlil olunmalı və ahəng qanununun rolu öyrənilməlidir. Onun fikrincə, ərəb və fars mənşəli sözlər türk fonetikasına tabe edilməlidir – bu sözlər artıq “ərəb qaydası ilə” deyil, türk tələffüzünə uyğun yazılmalıdır. Bununla paralel yazı sistemi ləğv olunur, sözlər “milliliyi” və orfoqrafiya sistemi hal alır. Bu yanaşma, eyni zamanda, dilin identikliyi qoruyan mühüm mexanizmdir.

Üç əlifbanın müqayisəsində dil-yazı uyğunluğu meyarı tətbiq edilir: köhnə ərəb əlifbası türk fonetikasına uyğun gəlmir, islah edilməmiş ərəb əlifbası yalnız qismən uyğunlaşma yaradır, yeni türk əlifbası (Azərbaycan modeli) isə tam uyğundur. Bu nəticə elmi baxımdan prinsipial əhəmiyyət daşıyır: dil əlifbaya deyil, əlifba dilə uyğunlaşdırılmalıdır. Yeni əlifbanın üstünlükləri yalnız praktiki deyil, həm də sistemli şəkildə əsaslandırılır: böyük hərf sistemi, hərflərin bitişik yazılması, düzgün heca bölgüsü şəffaflığı, tədrisdə vurğu işarələrindən istifadə imkanları və s.

Fonetik orfoqrafiyanın qurulması üçün yeddi şərt irəli sürülür. Beləliklə, müəllif yalnız ideya ilə kifayətlənmədən, praktiki tətbiq mexanizmini də göstərir. O, həmçinin bildirir ki, Avropa mənşəli sözlər də türk fonetikasına tabe edilməlidir – bu isə vahidlik prinsipinin ardıcıl tətbiqi deməkdir. Ümumi türk-tatar orfoqrafik lüğətinin yaradılması ideyası da bu konsepsiyanın mühüm hissəsidir: əvvəlcə regional qrup lüğətləri hazırlanmalı, daha sonra onlar birləşdirilməli, vahid orfoqrafik baza formalaşdırılmalıdır. Müasir andamda bu yanaşmanı korpus dilçiliyinin ilkin forması kimi qiymətləndirmək olar.

F.Əğazadə fonetik prinsip əsasında qurulan, morfoloji bütövlüyü qoruyan, alınma sözləri dilin daxili sistemə uyğunlaşdıraraq vahid normativ baza yaradan ümumtürk orfoqrafika modelini təklif edir. Bu model sosial cəhətdən əlçatan, elmi cəhətdən əsaslandırılmış, milli baxımdan inteqrativ və pədaqogi yönümdən funksional xarakter daşıyır.

A.Baytursunov belə bir sualla müraciət edir: orfoqrafiyadan nə tələb olunur? Birincisi, orfoqrafiya dilin səslərini dəqiq və düzgün əks etsin; ikincisi, bu orfoqrafiya öyrənilməsi baxımından asan olsun. Orfoqrafiya yalnız namatəm olduqda əlifba ilə bağlı olur. Əsas kimi etimologiyani, yoxsa fonetik prinsipi götürmək lazımdır? Fikrimcə, ən ideal orfoqrafiya fonetik prinsipdir. Qırğız və qazax dillərində səslərin qanunları çox sərtir – ən mükəmməl, ən nizamlı dillərdir. Əgər digər türk dilləri də belədirsə, etimoloji prinsipin əsas götürülməsinə heç bir ehtiyac yoxdur. Bəzi türk xalqları hələ də ənənəyə bağlıdır.

Məsələn, azərbaycanlılar və osmanlılar indiyədək tarixi yazı prinsipinə sadıqlarıdır. Bu müqəddəs yazı sistemi ilə çoxdan vidalaşmaq lazımdır. Sözləri yalnız xalq danışığında istifadə üçün götürürük, elmi istifadə üçün yox. Məsələn, əjəol sözünü qırğızlar öz sözləri sayır, heç vaxt demirlər ki, bu ərəb mənşəlidir. Məsələn, комиссар sözü qazaxlarda комыссер kimi tələffüz olunur. Biz niyə bu sözü avropalıların tələffüzü kimi saxlamalıyıq? Qazaxların artikulyasiyası bu quruluşu qəbul etmir. Buna görə də bütün xarici sözləri qazaxların tələffüzü üçün uyğun formada götürəcəyik. Digər türk xalqları da sözlərin mənşəyini deyil, xalqın danışığını və artikulyasiyasını nəzərə almalıdır.

(ardı var)

Nadir MƏMMƏDLİ,
AMEA Nəsimi adına
Dilçilik İnstitutunun direktoru,
filologiya elmləri doktoru, professor

– Nailə xanım, Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi xalqımızın maddi-mənəvi irsinin mühafizə olunduğu mötəbər məkanlardandır. İstərdim söhbətimizə elə buradan başlayaq.

– Doğrudur, Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi xalqımızın maddi və mənəvi irsinin qorunduğu məbəddir. Burada hər bir eksponat tariximizin, keçmişimizin səsidir. Bizim ali missiyamız isə keçmişin işığı ilə gələcək nəsillərin yolunu aydınlatmaqdır. Muzeyimizə qədim qoyan hər kəs sanki fərqli dünyaya daxil olur. Xüsusilə, xarici ziyarətçilər üçün bura Azərbaycanın milli kimliyini təsdiq edən ən mötəbər vəsiqədir. Vəzifəmiz onlara xalqımızın qədim, zəngin mədəniyyətə sahib olduğunu dolğun, aydın və təsirli dillə çatdırmaqdır.

Bizim üçün ən böyük mükafat gənclərdə maraq yaratmaqdır. Gənclər əcdadlarımız haqqında məlumatları dərsliklərdən, müxtəlif mənbələrdən oxuyanda o qədər də effekt verməyə bilər. Lakin həmin dövrün əmək alətlərini öz gözləri ilə gördükdə tarixi materialları birbaşa müşahidə və ya analiz edir, vizual və praktik təqdimatlar onlarda milli qürur hissi oyadır. Ona görə də məqsədimiz gəncləri həm keçmişlə tanış etmək, həm də onlarda tarixi təfəkkür və milli mənilik şüuru formalaşdırmaqdır. Sevindirici haldır ki, bu gün gənc nəslin muzeyə marağı kifayət qədər çoxdur. Mən bunu böyük nailiyyət hesab edirəm, çünki onlar öz təşəbbüslərilə muzeyə gəlir, tariximizi öyrənmək istəyirlər.

– Tarixin müxtəlif dövrlərində mədəni sərvətlərimiz talan edilib, bəziləri isə dünya muzeylərində nümayiş olunur. Onların geri qaytarılması prosesi beynəlxalq hüquq, dövlət siyasəti və global mədəni-siyasi məhdudiyyətlər baxımından necə tənzimlənir?

– Ümumiyyətlə, Azərbaycanın maddi mədəniyyət nümunələrinin dünya muzeylərində olması məsələsi müasir tarix elminin və mədəniyyət diplomatiyasının ən mürəkkəb mövzularındandır. Bu, XIX-XX əsrlərdə regionda cərəyan edən geosiyasi dəyişikliklərin, arxeoloji ekspansiyaların və mədəni kolonializm siyasətinin nəticəsidir.

Təsəvvür edin, dünyanın ən böyük meqapolislərində – Parisin mərkəzində, Londonun dumanlı küçələrində və ya Nyu-Yorkun səskiyütlü prospektlərində Azərbaycanın mədəni ruhu yaşayır. Soyuq mərmər salondarda, şüşə vitrinlərin arasında sükküta dayanan eksponatlar öz keçmişindən qürurla “bəhs” edir. Bəs bu hadisələr necə cərəyan edib?

XIX əsrin ikinci yarısı Azərbaycan üçün yalnız sənaye inqilabı dövrü deyildi, eyni zamanda, ölkədə arxeoloji tədqiqatların genişləndiyi mərhələ idi. Bu dövrdə yerli torpaqların arxeoloji potensialı sistemli şəkildə öyrənilməyə başlanmış, xüsusilə Gədəbəy və ətraf ərazilərdə aparılan tədqiqatlar nəticəsində tunc dövrünə aid unikal artefaktlar aşkar edilmişdir. Gədəbəydə fəaliyyət göstərən alman sahibkarları Siemens qardaşları mis mədənlərinin işlətməklə kifayətlənməyib, bölgənin arxeoloji potensialına da sistemli şəkildə araşdırmağa başlamışlar.

Tədqiqatlar nəticəsində Xocalı–Gədəbəy mədəniyyətinə aid artefaktlar üzə çıxarıldı və Azərbaycanın tunc dövrü haqqında yeni məlumatlar əldə edildi. Lakin aparılan qazıntılar zamanı tapılan minlərlə eksponat — qədim silahlar, zərgərlik nümunələri və bützlər “elmi tədqiqat” adı altında Berlin Etnoqrafiya Muzeyinə və Rusiya imperiyasının mərkəzi muzey fondlarına aparıldı.

Həmin dövrdə Azərbaycanın vahid dövlət mexanizmi və mədəniyyət qanunvericiliyi yox idi. Bu boşluq “arxeoloji kolonializm” üçün münbit şərait yaratdı. Çar Rusiyasının elmi cəmiyyətləri Azərbaycan torpaqlarını sanki “sahibsiz xəzinə” kimi qiymətləndirir və paleolitdən antik dövrə qədər olan ən nadir tapıntıları yerli əhalinin xəbəri olmadan muzey fondlarına hədiyyə edir və ya satırdılar. Nəticədə Azərbaycanın qədim mədəni irsi dünyanın aparıcı muzeylərində nümayiş etdirilməyə başladı.

İndi də Luvrda, Ermitajda, Metropoliten muzeyində və eləcə də dünyanın digər muzeylərində Azərbaycana aid eksponatlar çoxluq təşkil edir. Bu əşyaların geri qaytarılması isə demək olar ki, qeyri-mümkündür. Mədəni sərvətlərin qanunsuz dövriyyəsinə dair ən əsas sənəd olan UNESCO-nun 1970-ci il Konvensiyası yalnız qəbul edildiyi tarixdən sonrakı halları tənzimləyir. Azərbaycanın xarici muzeylərdəki əksər eksponatları isə XIX əsrdə və XX əsrin əvvəllərində — yəni hüquqi çərçivənin mövcud olmadığı bir dövrdə ölkədən çıxarılmışdır. Bu, həmin əşyaların geri qaytarılması üçün birbaşa beynəlxalq hüquqi mexanizmin olmaması deməkdir.

Digər tərəfdən, bir çox Qərbi dövlətlərinin daxili qanunvericiliyi dövlət muzeylərindəki eksponatların fondndan çıxarılmasını qəti şəkildə qadağan edir. Məsələn, Böyük Britaniyanın “Britaniya Muzeyi Aktı” və ya Fransanın bənəzər hüquqi aktları eksponatı geri qaytarmağa icazə vermir, çünki həmin əşyalar dövlət mülkiyyəti və milli miras hesab olunur. Bundan əlavə, əşyanın mənşə tarixçəsinin hüquqi sənədləşdirilməsi məsələsi də böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bir eksponatın 150 il əvvəl hansı şəraitdə — hədiyyə, rəsmi icazəli qazıntı, yoxsa qanunsuz talan yolu ilə aparıldığını sübut edən sənədlərin yoxluğu hüquqi iddia qaldırmağa imkan vermir.

Hüquqi baxımdan “dövlət varisliyi” məsələsi də prosesi mürəkkəbləşdirir. Bir

Tarixi irsimizin mötəbər saxlancı

fondlarında qorunan eksponatlar isə milli mənsubiyyət pasportumuzdur. Bəs biz onları global arenada tariximizin hüquqi sübutu kimi təqdim edə bilirikmi?

Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin direktoru, akademik Nailə Vəlixanlı ilə söhbətimiz bu barədədir .

çox eksponat Azərbaycan çar imperiyasının və ya SSRİ-nin tərkibində olduğu dövrdə mərkəzi muzeylərə aparılmışdır. Həmin dövrdə bu proses ölkədəxili mülkiyyət bölgüsü hesab olunduğu üçün bu gün müstəqil dövlətlər arasında bu əşyaların statusu beynəlxalq qəçaqmalçılıq kimi deyil, imperiya mirasının bölüşdürülməsi kimi qiymətləndirilir ki, bu da tamamilə fərqli və daha çətin hüquqi müstəvidir.

Əgər hansısa eksponat muzeydən gizli yollarla çıxarılsa və bu sübuta yetirilsə, əlbəttə ki, onu geri tələb etmək hüququmuz var. Eləcə də xarici vətəndaşın ölkəmizdə antik əşyalar satılan dükanlardan hansısa qiymətli əşyanı əldə edib aparması hüquqi baxımdan mümkündür. Belə hallarda, əgər söhbət qanunvericiliyin tələblərini pozmayan alqı-satıqdan gedirsə, həmin əşya alıcının şəxsi mülkiyyəti hesab olunur və yenə də onu qaytarmaq qeyri-mümkündür.

Prezident İlham Əliyev milli mədəniyyət və tarixi irsimizin qorunmasına böyük diqqət göstərir. Məsələn, ölkə rəhbərliyi 2014-cü ildə ərkan otuz əsrlərə aid saxsı qabı muzeyə bağışlayıb. Bu eksponat 1930-cu illərdə Xəzər dənizinin Bakı ətrafı sahillərində aparılan sualtı arxeoloji ekspedisiya zamanı tapılıb və 29 sentyabr 2024-cü ildə Həştərxanda keçirilən Xəzər Yaxın Ölkələrin Dövlət Başçılarıının IV sammiti zamanı Rusiya Prezidenti Vladimir Putin tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim edilib.

Dövlət başçısının tapşırığı ilə muzeyə hədiyyə edilən materiallar arasında ulu öndər Heydər Əliyevə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adının verilməsi münasibətilə o vaxt Leningrad Vilayətinin rəhbəri olmuş Qriqori Romanovun ünvanladığı teleqramın surəti, Rus İmperator Ordusunda yeganə müsəlman general-adyutant olmuş, süvari alayının leyb-qvardiyasının komandiri Hüseyn xan Naxçıvanskiyin və imperator ailəsinin üzvlərinin Süvari alayının leyb-qvardiyasının paradi zamanı (1909-cu il) çəkilmiş fotonun surəti, Peterburq Konservatoriyasının məzunu Üzeyir Hacıbəylinin şəxsi işinin surəti yer alır. Həmin materialları 3 aprel 2024-cü ildə Sankt-Peterburq şəhərinin qubernatoru Aleksandr

ekspozisiyada nümayiş olunur. Sənəd Şah İsmayıl Xətai tərəfindən 1508-ci il iyulun 4-də (hicri-qəməri təqviminə görə 914-cü il səfər ayının 25-i) imzalanıb. Forman fars dilində, “qara sikaştə” üslubu ilə yazılıb və Xətəinin möhürü ilə təsdiqlənib. Bu üslubda yazılar sıx və bitişik olub, əsasən şah fərmanları və rəsmi sənədlər üçün istifadə edilirdi.

Oxşar hal Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövrünə aid tarixi sənədlərlə bağlı da müşahidə olunub. Məlumdur ki, 1919-cu ildə Azərbaycan nümayəndə heyətinin üzvləri – Əlimərdan bəy Topçubaşov, Əhməd bəy Ağaoğlu və Ceyhun bəy Hacıbəyli Fransada olarkən İstiqlal Bəyannaməsinin fransız dilində, köhnə əlifba ilə tərtib edilmiş nüsxəsini təqdim edib. Sonradan bu sənəd ölkəyə qaytarılaraq muzey fonduna daxil edilib və hazırda ekspozisiyada nümayiş olunur. Belə nümunələr göstərir ki, şəxsi təşəbbüs və milli məsuliyyət hissi mədəni irsin qorunmasında mühüm rol oynayır.

Bununla yanaşı, əgər artefaktlar hər hansı tarixi və ya mədəni müharibə, işğal və ya zorakı yollarla ölkədən çıxarılsa, bu halda artıq hüquqi və mənəvi məsuliyyət məsələsi ortaya çıxır. Xüsusilə, XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində Rusiyanın Qafqazı işğalı zamanı Azərbaycan xanlıqlarına qarşı aparılan hərbi əməliyyatlar nəticəsində bayraqlar, rənzlər və digər tarixi əşyalar döyüş meydanlarından qənimət kimi götürülüb. Tarixdə də məlumdur ki, bu müharibələr Rusiyanın apardığı ən uzunmüddətli və ən ağır hərbi əməliyyatlar olub.

Qafqaz uğrunda davam edən müharibələr zamanı bu əşyaların əksəriyyəti qənimət kimi götürülərək xüsusi yaradılmış muzey fondlarında toplanmışdı. Həmin muzey Tiflisdə yerləşirdi. Təsədüfi deyil ki, o dövrdə Tiflis bütün Zaqafqaziyanın inzibati və mədəni mərkəzi hesab olunurdu. Lakin Rusiya imperiyasının süqutundan sonra bu muzey də fəaliyyətini dayandırdı.

Daha sonra sovet hakimiyyəti dövründə ümumilikdə muzey fondlarına dair xüsusi bir qərar qəbul edildi. Qərara əsasən, muzeylərdə saxlanılan eksponatlar mənsub

Tarix hər bir xalqın özünü yaşatması və təsdiq etməsi üçün ən böyük elmi və mənəvi qaladır. Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi isə bu qalının möhkəm özülü və zəngin yaddaş xəzinəsidir. Memarlıq tariximizin incilərindən olan Hacı Zeynalabdin Tağıyevin mülkündə yaradılmış bu misilsiz saxlanc mənəvi irsimizi qoruyub öyrənmə və tanıdan elm və mədəniyyət ocağıdır.

Bu gün muzeyşinləşdirmə qarşısında dayanan ən böyük dilemma belədir: Akademik mühafizəkarlıqla rəqəmsal dünyanın dinamikaı arasındakı uçurumu necə aradan qaldırmaq? Muzey gənc nəsli üçün interaktiv məkana çevrilməyi bacarırmı?

Azərbaycanın mədəni irsi onilliklər boyu ideoloji manipulyasiyalara və qonşu dövlətlərin “mədəni ekspansiya” cəhdlərinə hədəf olmuşdur. İndi muzey

1920-ci il iyunun 15-də yaradılan muzey bugünkü Azərbaycan Tarixi Muzeyinin formalaşmasının başlanğıcı hesab olunur.

– Ölkəmizdəki xarici dövlətlərə aid eksponatlar Azərbaycanın beynəlxalq əlaqələr tarixini necə sənədləşdirir?

– Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyində həm də başqar tarixinin fərqli sivilizasiyalarına aid izlər qorunur. Sərgi salonlarında qarşımıza çıxan və mənşə etibarilə yad coğrafiyalara aid olan eksponatların mövcudluğu bir neçə mühüm tarixi və hüquqi amillə əlaqədardır. Burada memorial-xatirə əşyaları şöbəsi böyük maraq doğurur. Oradakı əşyaların mühüm bir hissəsi müxtəlif dövrlərdə ölkəmizə səfər etmiş xarici nümayəndə heyətlərinin təqdim etdiyi rəsmi hədiyyələrdir.

Muzeyimizdə Misir, Mesopotamiya, Assuriya və Sasani dövlətlərinə aid artefaktlara da rast gəlmək mümkündür. Bu tapıntılar xaricdən gətirilməyib, bilavasitə Azərbaycan ərazisində aparılan arxeoloji qazıntıları zamanı aşkar edilib. Azərbaycan tarix boyu global ticarətin mərkəzində – Böyük İpək Yolumun kəsişməsində yerləşib. Tacirlərin gətirdiyi silahlar, bəzək əşyaları və məişət nümunələri zamanla maddi irsimizin ayrılmaz parçasına çevrilib. Yəni hər bir “yad” eksponat, əslində Azərbaycanın dünya sivilizasiyaları ilə qurduğu çoxəsrlik bağların sənədli sübutudur.

Sözsüz ki, biz uzaq diyarlarda qalan tarixi incilərimizi, məsələn, Britaniyada Viktoriya və Albert Muzeyində saxlanılan möhtəşəm Şeyx Safi xalçasını və yaxud Türkiyədə daxil olmaqla müxtəlif ölkələrdə qalan Səfəvilər dövlətinə, Şah İsmayıl, Uzun Həsənə və digər tarixi şəxsiyyətlərə aid geyimləri, silahları və sənədləri tələb edə bilmiriksə, eyni qayda xarici dövlətlər üçün də keçərlidir.

Bununla belə, mədəni irsin təqdimatı yalnız geri qaytarılma ilə məhdudlaşmır. Müasir muzeyçilik praktikasında beynəlxalq sərgilərin mühüm rol oynayır. Hazırda Xalça Muzeyi, İncəsənət Muzeyi, Tarix Muzeyi Heydər Əliyev Fondunun təşkilatlığı ilə keçirilən tədbirlər çərçivəsində xarici ölkələrdə saxlanılan Azərbaycan mənşəli eksponatlar xüsusi razlaşmalar

– Azərbaycan muzeylərinin xarici ölkə muzeyləri ilə əməkdaşlığı uzunmüddətli və sistemli xarakter daşıyır. Müxtəlif illərdə Norveç, Vatikan, Praqa, Bratislava və digər Avropa şəhərlərində Azərbaycan mədəni irsinə həsr olunmuş sərgilər təşkil olunur. Hazırda isə Macarıstanın Tarix Muzeyində keçirilən sərgi çərçivəsində Azərbaycana aid eramızın əvvəllərinə təsadüf edən nadir qızıl zinət əşyası nümayiş etdirilir və bu eksponatın altı ay müddətində ictimaiyyətə təqdim olunması nəzərdə tutulur.

Müxtəlif xarici ölkələrin muzey kolleksiyalarından seçilmiş eksponatlar da Azərbaycanda nümayiş etdirilib. Məsələn, Çexiyanın “Süleyman Daşı”na aid sərgisi, Türkiyənin müvafiq muzey qurumları ilə birgə təşkil olunmuş ekspozisiyalar, eləcə də Qazaxıstanı aid “Qızıl adam” sərgisi bu qəbildəndir və geniş ictimai maraq doğurub.

Birgə sərgilər çərçivəsində aparılan elmi araşdırmalar bəzən mühüm kəşflərə də yol açır. Praqada keçirilən sərgi zamanı Çexiya muzeylərində saxlanılan, lakin mənşəyi düzgün müəyyən edilməmiş bir sıra eksponatların Azərbaycanı aid olduğu aşkar edilib. Bu əşyalar əvvəlki təsni-fatlarda başqa mədəniyyətlərə, xüsusilə İran dövlətinə aid edilsə də, üzərlərindəki yazılar, toponimlər və üslub xüsusiyyətləri əsasında onların Azərbaycan mənşəli olduğu elmi şəkildə sübuta yetirilib. Nəticədə həmin eksponatlar sərgi kataloqunda artıq Azərbaycan mədəni irsi nümunələri kimi təqdim olunub.

Bu cür identifikasiya prosesi xüsusilə silah nümunələri və xalçalar üzərində daha aydın şəkildə aparılır. Silahlərin üzərindəki yazılar, istehsal yerlərini göstərən toponimlər – Təbriz, Şamaxı, Şirvan kimi adlar onların mənsubiyyətini dəqiq müəyyən etməyə imkan verir. Eyni yanaşma xalçalar üçün də keçərlidir. Azərbaycan xalça məktəblərinin formalaşmış üslub xüsusiyyətləri bu nümunələrin hansı mədəni mühitə aid olduğunu aydın şəkildə ortaya qoyur.

– Son illərdə sərgilərin təşkilinin bir qədər çətinləşməsi nə ilə bağlıdır? Sərgilərin davamlı keçirilməsinə nə kömək edə bilər?

– Sərgilərin təşkili muzey üçün həm mədəni, həm də maddi baxımdan vacibdir. Son illərdə bu proses bir qədər çətinləşsə də, ümid edirəm ki, vəziyyət düzələcək. Əvvəllər böyük sərgilər təşkil etmək daha asan idi, bu gün faktiki olaraq muzey öz gücünə çoxsaylı foto və etnoqrafik sərgilər həyata keçirir.

Azərbaycanda arxeoloqların tapıntıları muzeyin ekspozisiyasında nümayiş olunur. Bu materiallar, xüsusilə İslamdan əvvəlki dövrə aid maddi irs nümunələri ziyarətçilərdə böyük maraq doğurur. Çünki o dövrdə insanlar dəfən olunan zaman əşyaları da onlarla birgə məzarə qoyulurdu. Lakin islam dininin yayılmasından sonrakı dövrə aid eksponatlar isə nisbətən azdır.

Bundan başqa, muzey eksponatları müxtəlif yollarla, o cümlədən etnik malların satışı ilə də əldə olunur. Yerli əhəlidən, antik mağazalardan alınan etnoqrafik materiallar muzey kolleksiyasına əlavə olunur.

Mədəniyyətimizin davamlılığını təmin edən ən mühüm amillərdən biri isə vəsiyyət və bağışlanma ənənəsidir. Vaxtilə ölkənin nüfuzlu ailələri, ziyalı nəsilləri öz şəxsi arxivlərini — nadir sənədləri, əlyazmaları və nəsilən-nəslə ötürülən ailə yadigarını təmənnəsiz olaraq muzeylərə təqdim edirdilər.

– Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin gələcək fəaliyyət planında hansı hədəflər müəyyən olunub?

– Gələcək planlardan biri şəhərin mərkəzində geniş bir parkda möhtəşəm muzey binasının inşasıdır. Bu yeni bina sayəsində 300 mindən artıq material, bəlkə də tarixi əhəmiyyət daşıyan milyonlarla eksponat nümayiş oluna bilər. Məqsədimiz, gələcək ziyarətçilərə göstərməkdir ki, Azərbaycan həm zəngin tarixə, həm də dərin mədəniyyətə sahib ölkədir və bunu dünyaya çatdırmaq vacibdir.

Muzey kolleksiyasında saxlanılan bayraqlar və digər nadir eksponatlar da xüsusi diqqət tələb edir. Məsələn, bir neçə il öncə Azərbaycan xanlıqlarına aid bayraqlar yenidən bərpa edilmişdi. Bu bayraqlar, o dövrün fotoşəkilləri və sənədləri ilə müqayisədə yaxşı vəziyyətdə qorunub saxlanılıb.

Eksponatların bərpası, konservasiyası və qorunması, eləcə də rəqəmsallaşması çox çətin və maliyyə tələb edən işdir. Amma AMEA ilə əməkdaşlıq çərçivəsində hər dövrə aid kataloqlar nəşr edilir. Bu kataloqlarda yalnız arxeoloji qazıntılardan əldə olunan eksponatlar deyil, həm də etnoqrafik materiallar və nadir sənədlər əks olunur. Hər bir kataloq konkret dövrlər tarixini və mədəniyyətini əks etdirir, eksponatların mənşəyi, aid olduğu əsr və nümayiş olunduğu yer dəqiqliklə göstərilir.

Bu, həm elmi, həm də praktiki baxımdan vacibdir, çünki gələcək nəsillərə Azərbaycanın zəngin mədəni irsini çatdırmaq üçün əsas mənbə rolunu oynayır. Biz keçmişin işığında gələcəyə yol tapan xalqın övladlarıyıq və bu işq hər zaman sabahımıza yol göstərəcəkdir.

– Milli irs nümunələrimizin qorunması, tədqiqi və dünyada tanıdılmasında rəhbərlik etdiyiniz kollektivə yeni uğurlar diləyirik.

Müsaibəni qələmə aldı:
Fidan ƏLİYEV
XQ

Bir axtarışın söylədikləri

Qərib soydaşımızın qəmli taleyi

Hərbi həkim Əqil Qaziyev kim idi?

İkinci Dünya müharibəsinin sarsıdıcı yaraları bu gün də unudulmamış, sızıltıları qəlblərdən silinməmişdir. Milyonlarla insana fəlakətlər gətirən müharibənin qurbanları unudulmamalı, oxuculara onlar haqqında məlumatlar verilməlidir. Belə günahsız qurbanlardan biri də müharibənin qanlı-qadalı alovalarından yaxasını qurtara bilməyərək gənc yaşında həlak olan və arzuları gözlərində qalan Əqil Qaziyevdir.

Əqil Qaziyev 1918-ci ildə Azərbaycan qədim mədəniyyət mərkəzi olan İrəvan şəhərində görkəmli maarif xadimi, Azərbaycan SSR-in əməkdar müəllimi Həsən bəy Qaziyevin ailəsində dünyaya göz açmışdır. Üç yaşında ikən ailəsi erməni daşnaklarının İrəvanda müsəlmanlara qarşı törətdikləri vəhşiliklər nəticəsində Naxçıvan şəhərinə pənah götürmüşdü.

1925-1935-ci illərdə Əqil ibtidai və orta təhsilini Naxçıvanda almışdır. Qohumlarının dediklərinə görə, həkim imiş. Yaxınlarına yazdığı məktublarda ünvən göstərəkən qeydlərindən də həkim olduğu aydınlaşır: “Мой адрес: 2527, полевая почта, мед. сан.взвод 13. Вранчу Казиеву А.Г.”

Əlimizdə Əqil Qaziyevin həkimliyini təsdiq edən sənəd olmasa da, xalası oğlu, görkəmli alim və ictimai xadim Əziz Əliyevin onun həkim olmasını yazması təsədüfi deyildi və mötəbər bir qeyddir. Əqil Qaziyevin 1935-1938-ci illərdə Azərbaycan Tibb İnstitutunda təhsil aldığı illərdə Əziz Əliyev həmin institutun direktoru idi və xalası oğlu Əqili yaxşı tanıyırdı. Hətta qohumlarının dediklərinə görə, Əqilin Tibb İnstitutuna qəbul olunmasında Əziz Əliyevin məsləhəti və köməyi olmuşdur.

Əqil Qaziyev institutda oxuduğu illərdə Əziz Əliyevin qayğısı, təşəbbüskarlığı və tələbkərligi sayəsində tələbələrin yüksək təhsil alması üçün əlverişli şərait yaradılmışdı. 1932–1934-cü illərdə əməkdaşlar tərəfindən latın qrafikası ilə 45 adda dərslik və dərs vəsaiti tərtib edilərək tələbələrin ixtiyarına verilmişdi. İnstitutda müxtəlif kafedralar yaradılmış, professor-müəllim həyatı yüksəkixtisaslı kadrlarla möhkəmləndirilmişdir. Nəzəri və təcrübi dərslərin keyfiyyəti yüksəldilmiş, ehtiyacı olan tələbələr yataqxana ilə təmin edilmişdi. Ayrı-ayrı fənləri daha dərindən öyrənmək üçün yaradılan kitabxana fondu yerli və xarici müəlliflərin tibbə aid əsərləri ilə zənginləşdirilmişdi. Belə bir şəraitdə başqa tələbə yoldaşları kimi, Əqil Qaziyev də yüksək səviyyədə tibbi təhsil almışdır.

Əqil Qaziyev 3 oktyabr 1940-cı ildə bacısı Şölə xanıma göndərdiyi məktubunda “ilimin yarısını başa vurdum. Gözləyirəm ikinci ilimin çıxmağım” sözlərindən aydın olur ki, o, 1940-cı ilin may ayında hərbi xidmətə gedib. “Unudulmaz və istəklili bacım” müraciəti ilə başlayan və çox təsirli dillə yazılan məktubdan onun əsgərlik həyatı haqqında müəyyən məlumat almaqla yanaşı, gənc azərbaycanlı əsgərin duyğu və düşüncələri ilə də tanış oluruq: “Bacıcan, indi işimizin olduqca pis vədəsidir. Belə ki, səhər saat 5-dən durub axşam saat 11-də yatırıq. Bu yaxınlarda 8 günlük təlimə gedirik. Buraların havaları olduqca soyuqdur. Çöldə yatmaq olduqca zülmüdür”.

Əqil Qaziyev məktubunda “qürbət-də yaşamağın nə qədər kədərli olmasını” özünəməxsus tərzdə izah edir: “Qürbətdə yaşamaqla ana yurdumda yaşamağın böyük fərqi vardır. Belə ki, mən gözümlü açandan qürbətdə oldum, daima doğma atama və bacı-qardaşıma baxmayaraq qocalıb həya-

atımın sonuna çatıram”. Bu sözlərin ardınca isə yazdığı “Ölüm dərdi” adlı 3 bəndlilik şeirindəki “Kimsə dözməz qürbətdəki gözlərimin yaşlarına”, “Dəyə bir güllə məzar daşlarım”, “Çarə yox gözlərimin yaşlarına”, “Deyirəm sus, daha xoşdur qəmli məzar”, “Qoy yesin quşlar, ilanlar ətimi” kimi misralar bir tərəfdən Əqilin romantik təbiətindən xəbər verirsə, digər tərəfdən onun qürbətdə keçirdiyi hiss və həyəcanları, ümitsiz düşüncələri və “ölüm dərdi”ni ifadə edir.

1941-ci ildə İkinci Dünya müharibəsi başlayır və Əqil Qaziyev ön cəbhəyə göndərilir. Onun cəbhə həyatı, həkimlik fəaliyyəti, dünyagörüşü, qürbətdə keçirdiyi hiss-ləri, ailəsinə münasibəti, xarakterinin bözi özünəməxsusluqları və nəhayət, nakam taleyi haqqında qohumlarından aldığımız məlumatlara və özünün müharibə illərində cəbhədən bacı və qardaşına yazdığı əli-mizə gəlib çatan məktublarına əsaslanaraq müəyyən fikirlər söyləmək mümkündür.

Bacısına göndərdiyi məktubda olduğu kimi, ümitsizlik və “ölüm dərdi” onun müharibə illərində yazdığı məktublarında da özünü göstərir. Məsələn, yenə bacısı Şölə xanıma ünvanladığı və tarixini göstər-mədiyi bir məktubda yazır: “12 oktyabrda budumdan yaralandım. Çölün düzündə qalaraq səni və ümumiyyəti yad edərək aşa-ğıdakı qəmli şeirimini söyləyərək uşaq kimi gözlərimdən yaş damcılayırdı.

*Yaralandım, düşdüm qürbət ellərə,
Yox dilim, süyləyən çarə ellərə.
Gözüm baxdıqca ətrafım yaddır,
Qılçam yoxdur, yaram bərbaddır.*

*Bağladım yarımı ağlayaraq,
Ürəyimdə əziz bacım sızlayaraq.
Nə edim, yox bacım yarımı bağlaya,
Nə edim, yox qardaşım çöldən götürə.*

*Atam qocadır, ölsəm əgər çöllərdə,
Mənim ölümüümü xəbər verin ellərdə.
Nə edəcəydi atam, bacım, qardaşım,
Kim tapacaqdı qəbrimi?”*

Şübhəsiz ki, ciddi qüsurlarına və poetik ruhdan məhrum olduğuna görə bu bəndləri

şəir adlandırmaq çətindir. Lakin hər halda həmin sətirlər gənc bir əsgərin qürbətdə keçirdiyi duyğu və düşüncələrini səmimiyyət-lə ifadə etməsi baxımından dəyərlidir.

Əqil Qaziyevin cəbhə həyatı və ümu-miyyətlə, ona məxsus olan bir çox xüsusi-yətlər haqqında 7 iyul 1942-ci ildə qardaşı Cavad Qaziyevə yazdığı məktubundan daha ətraflı məlumat alırıq: “Mən indi ol-duqca yaxşı dolanıram. Çünki özüm özü-mün ağasıyam. Deyim ki, brono-tankoviy briqadını qvardeyis edirlər. Əgər belənci olmuş olsa, o zaman mənə birə yaxın qat 150 faiz maaş verəcəklər (o zaman ayda 1500 alacam). Bunun hamısını yollayacam bizə. Lazım olsa, yaz sənə də bir qədər pul yollayım”.

Bu sətirləri oxuduqca Ə.Qaziyevin ön cəbhədə maddi baxımdan heç bir çətinli-yi olmasa da, ailəsindən nigaran qalmasın-ı hiss etmək mümkün deyil. Əslində, onun ailəsinə diqqət və qayğısı məktubun əsas məzmununu təşkil edir: “Qardaşım, sənin haqqında yuxumu hər gecə qarışdı-rıram. Bir mən ölüm, doğrusunu yaz görüm korluq çəkmirsən ki, yaxud xəstə deyilsən ki, yaxud işin nə kimi haldadır?”

Məktubda daha sonra bildirilir: “Qoca-ya (atası Həsən bəyi nəzərdə tutur – F.X.) köməklik edin. Çünki qazanmaq vaxtı keç-di. Əgər ölmərsənsə, sağlqla vətənə qayı-daram, o zaman ona rahatlıq vermək olar”. “Uşaqların tədris ili necə keçdi?... Yaz, ağamın (atasını nəzərdə tutur – F.X.) meyvə-cəti bitib? Ağaclar barlıdırımı?”

Məktubda Əqil Qaziyevin müharibə il-lərində hansı cəbhədə olmasına dair də bəzi məlumatlar vardır: “Mən indi Leningrad oblastı (indiki Sankt-Peterburq – F.X.) ətrafındayam. Deyim ki, çox yerləri gəzdim... Nə isə, sağ qalmış olaramsa, o zaman sizə 1001 gecə nağılı kimi nağıl edərəm”.

Əqil Qaziyev öz taleyindən narahət idi. Sanki, ürəyinə dammışdı ki, müharibədən bir daha geri – Vətənə qayıda bilməyəcək. Elə qardaşına yazdığı məktubun ən təsirli yeri də onun bu həyəcanı və tələşməni əks etdirən hissəsidir: “Mən subay adamam, ölsəm də eybi yoxdur. Ancaq səndən bir xahişim budur ki, mənim əksimi böyüdərək ətrafına qara çəkişən onu başının üstünə vurasan. Mənə nənəmin qəbri yanında qəbr tikdiribən baş daşımın üstünə şəklimi çək-dirəsən və ona subaylığım haqqında yaxşı bir şeir yazdırıb əsasən, oxuyan yeniyetmə cavanlara təsir etsin... Hələlik sayıqlama-ğım haqqında bu qədər”.

Əqil Qaziyev yazdıqlarını “sayıqlama” adlandırsa da, onların hamısı gerçəkləş-di. Ailəsinə göndərilən məlumata görə, Əqil Qaziyev əsgərlər qarşısında hansısa əmri oxuyarkən yaxınlığına bomba düşür, qəlpə gigəhına dəyir və həlak olur. Əqil Qaziyevin hansı ildə həlak olması dəqiq bəlli deyil. Bu barədə İkinci Dünya müha-ribəsində naxçıvanlıların itkin düşməsi və həlak olmasına aid Naxçıvan MSSR Hərbi Komissarlığının siyahısında da məlumat yoxdur.

Naxçıvan şəhər qəbiristanlığında Ə.Qaziyevin rəmzi məzarı var. Lakin keçən əsrin 70-ci illərində Əqil Qaziyevin qardaşı qızı Möhtəram xanımın axtarışları nəticə-sində onun qəbrinin Kaliningradda “Qar-daşlıq qəbiristanlığı”nda olması haqqında məlumat əldə edilmişdir. Bu məlumatın doğru olub-olmaması yoxlanılmamışdır.

Sədaqətli, vətənpərvər, nakam eղlugu-muz Əqil Qaziyevin qısa ömür yolu ibrəta-miz və müasir gənclər üçün örnəkdir.

*Fərman XƏLİLOV,
AMEA Naxçıvan Bölməsi
Əlyazmalar Fondunun direktoru,
filologiya elmləri doktoru*

Bakıda Litvanın Müstəqillik Günü

Azərbaycanda ilk dəfə olaraq XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəlinin bö-yük bəstəkarı – yaradıcısı olduğu peşəkar Litva musiqisini təsviri sənətlə bir vəhdətdə təqdim etmiş simvolist rəssam Mikaloyus Konstantinas Çür-lyonisa aid caz improvizələri səsləndirildi.

Musiqisəvərləri Bakı Beynəlxalq Mu-ğam Mərkəzinə toplamış “M.K.Çürlyonis Cazda - Günəşin prelüdi” adlı konsert Litva dövlətinin bərpasının 108-ci ildönü-münə həsr olunmuşdu. Gecənin təşkilatçı-ları Litva Respublikasının ölkəmizdəki Sə-firliyi və Beynəlxalq Muğam Mərkəzi idi.

Tədbirdə çıxış edən Litvanın Azərbay-candakı səfəri Kəşutis Vaškelevičius Litva dövlətçiliyinin 1918-ci ildə xalqın iradəsi və istiqlal uğrunda aparılan qəhrəmanlıq mübarizələri nəticəsində bərpa edildiyi-ni vurğulayıb. O qeyd edib ki, həm Litva, həm də Azərbaycan 1918-ci ildə müasir dövlətçilik yoluna qədəm qoymuş və hər iki xalqın əzmkarlığı sayəsində bu proses uğurla nəticələnmişdir. Sonra Azərbaycan xarici işlər nazirinin müavini Fəriz Rzaev çıxış edərək Azərbaycan-Litva münasibət-lərindəki uğurlardan danışmış və Litva xalqı-nı təbrik edib.

Tədbirdə M.K.Çürlyonisin keçməkeşli və zəngin həyatı həm musiqi, həm də rəsm əsərlərində öz parlaq ifadəsini tapmışdır. Onun bədii təəyyüylünün məhsulları bən-zərsiz Baltik mədəniyyətinin simvolik kod-larını açan kosmizm, simvolizm və mifo-logiyanın fəlsəfi motivləri ilə süslənərək, özəl bədii ifadə yaradır. Litvanın gözəl tə-biəti, qalın dumanlı meşələri, geniş dəniz sahilləri və orada günəşin bənərsiz qürub

mənzərələri bir tam halında göz-könül ox-şayır.

Taleyinə qısa, lakin mənalı ömür düş-müş rəssam-bəstəkar “Baharın sonatası”, “Dənizin sonatası”, “Ulduzların sonatası” və sair kimi 300-ə yaxın rəsmi, bir çox musiqi əsərlərinin, o cümlədən “Meşədə” və “Dəniz” simfonik poemalarının müəlli-fidir. Rəsm əsərlərini musiqi terminləri ilə adlandırması, musiqi ritmlərini və qurulu-şunu rəsmi kompozisiya həllinə keçirməsi musiqi donlu təsviri incəsənət təqdimatı kimi diqqət çəkir.

Konsert proqramını auditoriya üçün Azərbaycanın məşhur cazmen bəstəkarı Salman Qəmbərovun və məşhur “Bakustic Jazz” qrupu səsləndirib. Salman Qəm-bərov çərçivələrə sığmayan yaradıcı şəx-siyyətdir. Onun musiqisi və improvizələri ümumbəşəri humanizmi, universal-bədii harmoniyanı ehtiva edən dərin fəlsəfi for-mullara əsaslanır. Məhz bu səbəbdən or-səyə gətirdiyi musiqilər hər zaman din-ləyicilərin ürəyinə yol tapır və nə olursa olsun, kainatın mükəmməlliyinə ümid aşılayır.

Uğurla keçən konsert hər kəsə xoş və unudulmaz təəssürat bağışladı.

*Əli NƏCƏFXANLI
XQ*

Qazi yazıçının sənət hesabatı

Yazıçı-publisist, Prezident təqaüdcüsü, Qarabağ müharibəsi veteranı Hacı Qəni Camalzadə 1956-cı ildə dağlar diyarı Lerik rayonunun Durgan kəndin-də dünyaya göz açıb. 1977-ci ildə Azərbaycan Texniki Universitetini bitirib. İxtisası üzrə müxtəlif vəzifələrdə işləyib. 1992-1993-cü illərdə könüllü olaraq birinci Qarabağ müharibəsində iştirak edib. Müharibə veteranı, təqaüddəkidür.

Tələbəlik illərində ədəbi yaradıcılığa başlayıb. İlk hekayəsi 1976-cı ildə “Ədə-biyyat və incəsənət” qəzetində dərc olunub. “Azərbaycan gəncləri”, “Azərbaycan”, “Ulduz”, “Kirpi” və digər qəzet və jurnal-larda, “Yeni səslər” almanaxında hekayə və satirik yazıları işıq üzü görüb.

1985-ci ildən “Yaxşı oğlanın dayısı”, “Sonuncu yeznə”, “Qohumların əsiri” he-kayə kitabları, “Qızıl xotəg”, “Kaxxana”, “Kiaksarın axıncı savaşı”, “Şeytana daş atanlar” romanları ilə oxucuların görüşünə gəlib. Əsərləri rus və ingilis dillərinə tə-r-cümə edilib. Bir neçə kitabı Moskvada, 4 kitabı isə Amerikada çap olunub. Yazıçı 22 kitabın və 15 cildlik “Seçilmiş əsərləri”n müəllifidir.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin “Nəta-van” klubunda tanınmış nasir, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü Hacı Qəni Camal-zadənin kitablarının təqdimat mərasimi ke-çirilib. Məclisdə ədəbiyyat və mədəniyyət xadimləri, tanınmış ziyalılar, media nü-mayəndələri iştirak ediblər.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin yara-dıcılıq məsələləri üzrə katibi İlqar Fəhmi yazıçının yarıməsrlək yaradıcılıq yolundan söhbət açaraq zamanla səsləşən əsərlər ya-

ratdığını bildirib.

Ədəbiyyatşünas, tənqidçi, publisist, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü Əsəd Cahangir Hacı Qəni Camalzadənin nə-s-rində mövzu zənginliyini, bədii düşüncə tərzini və milli-mənəvi dəyərlərə bağlılı-ğını yüksək dəyərləndirib, əsərlərinin tə-d-qiqaatçılar üçün əvəzsiz mənbə olduğunu bildirib.

Tənqidçi Vəqif Yusifli, yazıçı Elçin Hüseynbəyli, filologiya elmləri doktoru, professor İslam Qəribli, tanınmış şair Ağ-a-cəfər Həsənlı, əməkdar jurnalistlər Zemfi-ra Məhərrəmlı, İdris Şükürlü və başqaları yazıçının zəngin yaradıcılıq irsini, roman-larında fəlsəfi dərinliyi və personajların mübarizə ruhunu yüksək qiymətləndirib-lər.

Sonda Hacı Qəni Camalzadənin 15 cildlik “Seçilmiş əsərləri”nin 7 cildi təqdim olunub. Toplu yazıçının uzun illər ərzində qələmə aldığı dəyərli nümunələri bir ara-ya gətirməsi baxımından yaddaqalan ədəbi hadisə kimi qiymətləndirilib.

*Əlisləfa HƏSƏNOV,
“Xalq qəzeti”nin bölgə müxbiri*

“Şəfəq” layihəsinə beynəlxalq maraq

bp şirkəti işğaldan azad olunmuş Cəbrayıl rayonunun ərazisində həya-ta keçirilən “Şəfəq” günəş enerjisi la-yihəsindəki iştirak payının 10 faizlik hissəsini Macarıstanın “MVM Ener-getika Zrt.” (MVM) şirkətinə satıb.

Yeni sövdələşmə şirkətin mühüm “ya-şıl” enerji layihəsini maliyyələşdirən birgə müəssisədəki tərəfdaşlığının daha da güc-ləndirilməsinə imkan yaradacaq. Ümu-milkdə isə, “Şəfəq” layihəsində bp (40,01 faiz), “SOCAR Green” (39,99 faiz), ABİF (10 faiz) və MVM-ə (10 faiz) iştirak payı əldə ediblər.

bp-nin Azərbaycan, Gürcüstan və Tür-kiyə üzrə regional prezidenti Cio Kristofoli bununla bağlı deyib: “Şahdəniz” layihəsin-dəki uğurlu əməkdaşlığımızın davamı ola-ra-q MVM şirkətinin Şəfəq günəş enerjisi layihəsi üzrə birgə müəssisəyə qoşulma-sından çox məmnunuq. MVM bu layihəyə enerji sistemlərinin istismarı və ötürülmə-sinin idarə edilməsi sahəsində öz geniş təc-rübəsi ilə gəlir. İnanırıq ki, onların bu birgə müəssisəyə qoşulması ilə elə bir əməkdaş-lıq nümunəsi yaranır ki, orada biz layihə-nin ümumi dəyərini, dayanıqlılığını və uzunmüddətli fəaliyyətini daha da artırmaq

məqsədlə bir-birimizdən öyrənə bilirik.”

Yeri gəlmişkən, “Şəfəq” yaşıllı enerji layihəsi 2025-ci ildə yekun investisiya qə-rarının qəbul edildiyi vaxtdan əhəmiyyətli dərəcədə irəliləyib. Ötən müddətdə layihə üzrə əsas müqavilələr imzalanıb, tikinti işləri artıq başlayıb və panellərin ölkəyə gətirilməsi grafikə uyğun davam edir. Layihə üzrə aparılan tikinti işlərində yerli re-surslardan maksimum istifadə etmək əsas öhdəliklərdən biridir. Belə ki, işlərin pik

dövründə layihə çərçivəsində 400-ə yaxın iş yerinin yaradılacağı gözlənilir. Tikinti işlərinin isə 2027-ci ildə başa çatması plan-laşdırılır.

Qeyd edək ki, 240 meqavat gücün-də olan bu günəş enerjisi layihəsinin ildə, təxminən, 500 gigavatt-saat bərpa olunan enerji istehsal edəcəyi və bununla Səngəçal terminalının elektrifikasişdırılması layihəsinə dəstək verəcəyi gözlənilir.

XQ

İradə Bağirova – 70

Siyasi tariximizin tanınmış tədqiqatçısı

Azərbaycanın siyasi və ictimai təşkilatlarının, bu qurumların görkəmli nümayəndələrinin fəaliyyətini milli tarixşünaslıq elmində işıqlandıran, bu öyünlü keçmiş tədqiq edərk xalqımıza təqdim edən alimlərdən biri də tarix elmləri doktoru, professor İradə Bağirovadır. Tanınmış həmkarımız Azərbaycan, Qafqaz və Dünya tarixinin bir sıra səhifələrinin zənginləşdirilməsində də fəal iştirak etmişdir.

İradə Səid qızı Bağirova 1956-cı ilin fevral ayının 12-də Bakı şəhərində ziyalı ailəsində anadan olmuşdur. O, 1973-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinə (indiki BDU) daxil olmuş, 1976-cı ildən təhsilini M.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin tarix fakültəsində davam etdirmişdir. Gənc tarixçi 1979-cu ildə ali təhsilini başa vurub AMEA Tarix İnstitutunda baş laborant kimi fəaliyyətə başlamış, sonra aspirantura təhsili almışdır.

İradə xanım 1985-ci ildən institutun yeni tarix şöbəsində kiçik elmi işçi, 1989-cu ildən elmi işçi, 1994-cü ildən böyük elmi işçi, 2000-ci ildən isə aparıcı elmi işçi vəzifələrində çalışmışdır. O, 1987-ci ildə namizədlik, 2000-ci doktorluq dissertasiyaları müdafiə etmişdir. Onun 1997-ci ildə işiq üzü görmüş “XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın siyasi partiyaları və təşkilatları” monoqrafiyası milli tarixşünaslıqda əsrin əvvəlindən 1917-ci ilədək fəaliyyət göstərmiş siyasi partiyaların və ictimai təşkilatların kompleks tədqiqatına həsr olunmuş ilk elmi əsərdir. Kitabda Şimali Azərbaycanın 22 partiya və təşkilatının fəaliyyəti, proqram və taktikası geniş şəkildə təsvir olunmuşdur. Alim belə qənaətə gəlmişdir ki, ölkəmizdə ictimai-siyasi həyatın demokratiqlaşma prosesi hələ XX əsrin birinci oniliyində başlanmış və müsəlman dünyasında ilk demokratik respublikanın yaranması ilə nəticələnmişdir.

Professor İradə Bağirovanın “XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanca liberal cərəyanın inkişafı” adlı ikinci monoqrafiyasında isə tədqiq edilən dövrdə Avropada, qar Rusiyasında və Şimali Azərbaycanda liberal dünyagörüşünün formalaşması, liberal sivilizasiya ilə ənənəvi sivilizasiya arasında olan fərqlər, liberal cərəyanın və milli özünüdərk hissələrinin formalaşmasında Şimali Azərbaycanın görkəmli yazıçıları və maarifçilərinin rolu, liberal ziyalıların ictimai-siyasi və publisistik fəaliyyəti işıqlandırılmışdır.

Tarixçi-alim son illərdə çap olunmuş bir sıra əsərlərin müəllifi, kollektiv nəşrlərin həmmüəllifidir. Bu sırada 1995-ci ildə Azərbaycan və rus dillərində çap olunmuş “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (1918-1920)”, 7 cildlik “Azərbaycan tarixi” (V-ci

cild), 2004-cü ildə nəşr olunmuş “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti” ensiklopediyası (siyasi partiyaların və liderlər barədə mətnlər), Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının cildləri (XIX–XX əsrlərdə Azərbaycanın görkəmli ictimai xadimləri haqqında bölmələrin müəllifi), 2011-ci ildə çap olunan “Azərbaycanın Şimal-Qərb bölgəsinin tarixi” (elmi redaktoru və müəlliflərdən biri) və “Azərbaycan–Gürcüstan münasibətləri (XVIII – XXI əsrin əvvəlləri)” monoqrafiyaları (elmi redaktoru və müəlliflərindən biri) kimi fundamental mənbələr önəmli yer tutur.

Alimin 55-dən çox məqaləsi Azərbaycanın yeni tarixinin və Qafqaz tarixinin tədqiqinə həsr edilmişdir. İradə xanım Milli Elmlər Akademiyasında və başqa elmi müəssisələrdə çap olunmuş bir neçə monoqrafiyanın da elmi redaktoru olmuşdur. O, 1928-ci ildə bolşeviklərin güllələdiyi Əhməd Əhmədovun xatirələri əsasında “1918-1925-ci illərdə Azərbaycanda milli hərəkət, partiyalar və ictimai xadimlər” kitabını hazırlayıb nəşr etdirmişdir.

2010-cu ildə İradə Bağirovanın redaktəsi ilə Həsən Həsənovun “Birinci respublika yollarında” adlı Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə həsr olunmuş monoqrafiyası işiq üzü görmüşdür. Qafqaz tarixi şöbəsində hazırlanmış “Şimal Qərbi Azərbaycan tarixi” (Bakı, “Şərq-Qərb”, 2011) kollek-

tiv monoqrafiyasının da elmi redaktoru İradə xanım olmuşdur. Onun redaktəsi ilə son 4 ildə şöbənin böyük elmi işçisi Şamil Rəhmanzadənin “Azərbaycan–Gürcüstan münasibətlərində ərazi məsələləri” (Bakı, “Azpoligraf”, 2008), aparıcı elmi işçi Sevinc Əliyevanın “Noqay türkləri” (Bakı, “Şərq-Qərb”, 2010), “Azərbaycan və Şimalı Qafqaz xalqları (XVIII əsr–XXI əsrin əvvəlləri)” (Bakı, “Şərq-Qərb”, 2011), İkrəm Ağasiyevin “Qafqazın alman əhalisinin ictimai-siyasi həyatı (1860-1920-ci illər)” (Bakı, 2010), “Qafqazın alman kolonizasiyası tarixindən” (Bakı, “Şərq-Qərb”, 2011) adlı monoqrafiyaları nəşr olunmuşdur.

Qafqaz tarixi şöbəsinin çapa hazırladığı “Azərbaycan–Gürcüstan münasibətləri (XVIII–XXI əsrlər)” adlı monoqrafiya da elmi redaktoru professor İradə Bağirovadır. Onun 2003-2021-ci illərdə rəhbərlik etdiyi “Qafqaz tarixi” şöbəsində 9 monoqrafiya, o cümlədən 3 kollektiv monoqrafiya dərc edilmişdir. Tanınmış tarixçi-alim 23 aspirant və dissertantların elmi rəhbəri, 2 doktorluq dissertasiyasının elmi məsləhətçisi olmuşdur. Alim tarix elminin tədrisində də fəal iştirak etmiş, 1998-1999-cu illərdə Qərb Universitetində, 2003-2004-cü illərdə Bakı Dövlət Universitetinin tarix fakültəsində dərs demişdir.

İradə Bağirovanın Azərbaycan tarixinin kütləvi informasiya vasitəsi ilə təbliğində böyük rolu olmuşdur. O, Azərbaycanın siyasi partiyalarının fəaliyyəti barədə yerli və xarici mediada bir sıra yazılarla çıxış etmişdir. Alim “Space” telekanalında “Üçüncü respublika” və 31 Mart sayqırımı haqqında filmlərin, Azərbaycanın görkəmli ictimai-siyasi xadimləri Ə.Topçubaşov, M. Rəsulzadə, M.Cəfərov haqqında verilişlərin də ssenari müəllifidir.

Tarixçi həmkarımız müxtəlif respublika və beynəlxalq elmi konfranslarda və seminarlarda, ictimai-siyasi tədbirlərdə, Azərbaycanın müstəqillik ildönümlərinə, Qarabağ münaqişəsinə həsr olunmuş toplantılarda fəal iştirak etmiş və çıxışlar etmişdir. Professor İradə Bağirova AMEA-nın Tarix və Etnologiya İnstitutunun elmi şurasının üzvüdür.

Tanınmış tarixçi alim İradə Bağirovanın anadan olmasının – 70 illiyi münasibətilə həmkarları adından səmimi təbrik edir, ona möhkəm cansağlığı və yeni uğurlar arzulayıyıq.

Cəbi BƏHRAMOV,
AMEA Tarix və Etnologiya İnstitutun şöbə müdürü, dosent

Pəhriz və biz

Mal ətinin mənfəi-müsbətləri

Sağlam qidalanma mövzusu cəmiyyətdə hər zaman diqqət mərkəzində olub. Xüsusilə də qırmızı ətin, o cümlədən mal ətinin insan sağlamlığına təsiri ilə bağlı fikirlər illərdir ziddiyyətlidir. Bir tərəf onu müxtəlif xəstəliklərin mənbəyi kimi təqdim edir, digər tərəf isə bu yanaşmanın elmi əsaslara tam söykənmədiyini bildirir. ABŞ-ın İllinoys Ştatının Texnologiya İnstitutunun alimləri tərəfindən aparılan yeni araşdırma bu mübahisələrə daha təmkinli və balanslı yanaşma təklif edir.

Nüfuzlu “Current Developments in Nutrition” elmi jurnalında dərc olunan araşdırmanın nəticələrinə görə, gündəlik olaraq emal olunmamış mal əti istehlakı II tip şəkərli diabetin yaranma riskini və orqanizmdə iltihab səviyyəsini artırır. Tədqiqatda artıq çəkisi olan və prediabet diaqnozu qoyulmuş 24 yetkin şəxs iştirak edib. İştirakçılar 2 ay ərzində növbəli şəkildə 2 fərqli qidalanma rejiminə emal ediblər. Bir mərhələdə gündəlik menyuda 170–200 qram emal olunmamış mal əti yer alıb, digər mərhələdə isə eyni miqdarda quş əti istifadə edilib. Hər bir mərhələ 28 gün davam edib və arada iştirakçıların adi qidalanmaya qayıtdığı qısa bir fasilə verilib. Bu fasilə tədqiqatın nəticələrinin daha obyektiv olmasına, əvvəlki mərhələnin təsirinin sonrakı nəticələrə qarışmamasına xidmət edib.

Aparılan ölçmələr və analizlər göstərib ki, mal əti ilə zəngin rasion insulina həssaslığı zəiflətmir, mədəaltı vəzinin beta hüceyrələrinin fəaliyyətinə mənfəi təsir göstərmir, qanda şəkərin səviyyəsini yüksəltmir və iltihab göstəricilərini artırır. Ürək-damar və maddələr mübadiləsi ilə bağlı əsas göstəricilər quş ətinin üstünlük təşkil etdiyi qidalanma rejimi ilə müqayisədə demək olar ki, eyni səviyyədə qalıb. Başqa sözlə, orqanizmə mal ətinin gündəlik rasionun bir hissəsi kimi qəbul etdikdə, bu, gözlənilmədiyi kimi təhlükəli nəticələr doğurmayıb.

Alimlər xüsusilə vurğulayırlar ki, söhbət kolbasa, sosiska və ya bekon kimi emal olunmuş məhsullardan deyil, təbii və emal edilməmiş mal ətindən gedir. Əvvəlki tədqiqatlar məhz emal olunmuş ət məhsullarının xərçəng və metabolik pozuntular riskini artırdığını sübut edib. Bu isə göstərir ki, problemin kökü təkcə ətin özündə deyil, onun hansı formada və hansı qidalanma kontekstində istehlak edilməsindədir.

Mal əti insan orqanizmi üçün vacib olan yüksəkkeyfiyyətli zülal, dəmir, sink

və B12 vitamini ilə zəngindir. Bu maddələr əzələ kütləsinin qorunmasında, qan dövranında və sinir sisteminin sağlamlığında mühüm rol oynayır. Lakin alimlərin fikrincə, burada əsas məsələ miqdar və balansdır. Tərəvəz, tam taxıl məhsulları və liflə zəngin qidalarla birlikdə qurulan rasionda mal əti təhlükə mənbəyi deyil, əksinə, düzgün istifadə olunduqda faydalı ola bilər.

Tədqiqatın müəllifləri hesab edirlər ki, prediabet zamanı əsas hədəf ayrı-ayrı qida məhsullarını qadağan etmək yox, ümumi qidalanma vərdişlərini sağlam məcraya yönəltməkdir. Çəkinin nəzarətdə saxlanması, fiziki aktivlik, şəkərli içkilərdən və rafinə olunmuş karbohidratlardan uzaq durmaq diabet riskinin azalmasında daha həlledici rol oynayır. Bu araşdırma bir daha göstərir ki, sağlam qidalanma sort qadağaları üzərində deyil, düşünlümsə seçimlər və tarazlıq üzərində qurulduqda daha effektiv və davamlı olur.

Odur ki, sağlam qidalanma məsələlərində qorxu yarıdan çağırışlar əvəzinə, elmi sübutlara əsaslanan, ölçülü və balanslı yanaşma daha məqsəddəyigündür. Emal olunmamış mal əti düzgün porsiyalarla və sağlam həyat tərzi çərçivəsində istifadə edildikdə, düşündüyümüz qədər riskli olmaya bilər. Qidalanma ilə bağlı qərarlar verərkən fərdi sağlamlıq vəziyyətinə və mütxəssis tövsiyələrini nəzərə almaq isə hər zaman ən doğru seçim olaraq qalır.

Nurəngiz ADILQIZI
XQ

Beynəlxalq həyat

İrəvan Moskva ilə “körpüləri yandırmaq” istəmir

(əvvəli 1-ci səhifədə)

Onun sözlərinə görə, heç bir qüvvə Ermənistanı Rusiyaya qarşı yönəlmiş hərəkətlər məntiqinə cəlb edə bilməz: “Rusiya ilə münasibətlərdə dair strateji baxışımızı bölüşmək istərdim. Rusiyalı tərəfdaşlarımıza bütün məkanlarda, bütün platformalarda deyirik ki, biz siza qarşı fəaliyyət göstərmirik. Bu, mümkün deyil. Biz rusiyalı tərəfdaşlarımıza deyirik ki, sizinlə mübahisəyə və ya söz güləşdirməyə girməyəcəyik, çünki mövcud münasibətləri qiymətləndiririk. Heç kim bizi Rusiyaya qarşı addım atmaq məntiqinə sürükləyə bilməyəcək”. Paşinyan qeyd edib ki, bu kontekstdə şəxsi əlaqələr də dövlətlərarası münasibətlərdən az əhəmiyyətli deyil: “Rusiya Prezidenti Vladimir Putin və Rusiya hökumətinin başçısı Mixail Mişustinlə bizim birbaşa və çox isti münasibətlərimiz formalaşmışdır”.

Baş nazir bir daha vurğulayıb ki, Ermənistan Rusiyanın maraqlarına qarşı fəaliyyət göstərməyəcək, lakin ölkə hər zaman öz maraqları naminə hərəkət edəcək: “Bizim strategiyamız budur. Biz başa düşürük ki, müəyyən kəşşmələr ola bilər. Ermənistanın maraqlarına zidd şəkildə hərəkət edib Rusiyanın və ya başqa bir ölkənin maraqlarını üstün tutmaq məntiqsiz olardı. Heç kim belə davranmır”.

Qeyd edək ki, N.Paşinyan bu fikirləri fevralın 10-da, yəni ABŞ-ın Vitse-prezidenti Ceyms Devid Vensin İrəvanı tərk etdiyi gün səsləndirib. Həmin səfər zamanı ABŞ-la Ermənistan arasında nüvə enerjisi sahəsində dinc əməkdaşlığa dair memorandum imzalanıb. Sənədə Ermənistanın Baş naziri və ABŞ-ın Vitse-prezidenti dərəkənər qayıb. Saziş iki ölkənin nüvə enerjisi sahəsində gələcək strateji qarşılıqlı fəaliyyətinin hüquqi əsasını təşkil edir. Memorandumun əsasən, Amerika tərəfi Ermənistanla kiçik modul tipli reaktorlar tədarük edəcək. Layihənin ümumi dəyəri 9 milyard dollar təşkil edir. İlk mərhələdə 5 milyard dollarlıq avadanlıq verilib. Qalan 4 milyard dollar isə uzunmüddətli perspektivdə yanaacaq tədarüklü və reaktorlara xidmət müqavilələrini əhatə edir. Bundan əlavə, Vens

Paşinyanla birgə mətbuat konfransında ABŞ texnologiyasının Ermənistanla gələcəyini bildirib. Səfər zamanı Ermənistanla 11 milyon dollar dəyərində pilotsuz kəşfiyyat texnologiyalarının satışı təsdiq edilib.

Bütün bunlar Moskvada, yumşaq desək, xoş qarşılanmayıb. Rusiya Prezidentinin mətbuat katibi Dmitri Peskovun İrəvan və Vaşinqton arasında atom layihələri ilə bağlı əməkdaşlığa dair şərhini bunun göstəricisidir. Peskov jurnalistlərə açıqlamasında bildirib ki, Rusiyanın atom enerjisi sahəsində bacarıqları ABŞ-dan daha yüksəkdir və xidmətlərin dəyəri daha aşağıdır: “Ermənistanla ABŞ arasında nüvə energetikası sahəsində əməkdaşlığa gəlinə, orada köhnə sovet obyektləri mövcuddur. Təbii ki, bunlar sovet və Rusiya layihələridir. Bu sahədə Rusiya, şübhəsiz ki, daha böyük təcrübəyə və daha yüksək rəqabət qabiliyyətinə malikdir”. Onun sözlərinə görə, nüvə enerjisi sahəsində dünyanın ən qabaqçıl ölkələrindən biri olan Rusiya tərəfdaşlar tərəfindən belə tələbat yaranarsa, istənilən səviyyədə beynəlxalq rəqabətə davam gətirə bilər. “Rusiya daha az vəsait müqabilində uzun

illər üçün daha yüksək keyfiyyət təmin edə bilər”, – deyə Peskov vurğulayıb.

Bu mənada N.Paşinyanın Rusiyanın maraqlarına ziyan vurmayacaqları barədə açıqlaması ilk baxışda aydın və qəti mövqe kimi görünür. O, açıq şəkildə deyir ki, Ermənistan heç vaxt Rusiyaya qarşı addım atmıyıb və atmıyacaq. Eyni zamanda, vurğulayıb ki, əsas prioritet Ermənistanın milli maraqlarıdır. Məhz bu iki cümlə, bütövlükdə, İrəvanın hazırkı xarici siyasət xəttini anlamaq üçün açar rolunu oynayır. Son illər Ermənistanın həm Rusiya, həm də Qərblə münasibətlərində paralel xətt apardığı açıq görünür. Bir tərəfdən Avrasiya İqtisadi İttifaqı çərçivəsində Rusiya ilə əlaqələr davam edir, digər tərəfdən isə Avropa İttifaqı və ABŞ-la siyasi dialoq genişlənir, yeni layihələr gündəmə gəlir. ABŞ-ın vitse-prezidentinin İrəvana səfəri və bu səfər çərçivəsində nüvə enerjisi sahəsində əldə olunmuş razılaşma Ermənistanın Qərblə əməkdaşlığı dərinləşdirmək niyyətini göstərən mühüm addım idi. İmzalanmış saziş enerji təhlükəsizliyi baxımından İrəvan üçün yeni imkanlar vad edir.

Belə bir durumda Paşinyanın Rusiyaya ünvanlanan yumşaq mesajları təsadüfi sayıla bilməz. Aydındır ki, Ermənistan rəhbərliyi Moskvadan ABŞ-ı rəvayətləyərək istəmir. Xüsusilə də regionda baş verən hadisələr, Ukrayna müharibəsi və Qərblə Rusiya qarşıdurmasının kəskinləşdiyi bir vaxtda İrəvanın balans saxlamağa çalışması başadüşüləndir. Paşinyanın “biz sizə qarşı fəaliyyət göstərmirik” deməsi əslində, Rusiyanı sakitləşdirmək, münasibətlərdə əlavə gərginlik yaratmamaq məqsədi daşıyır. Eyni zamanda, o, bir məqamı da açıq bildirir: Ermənistan heç vaxt başqa ölkənin maraqları naminə öz maraqlarına zidd addım atmıyacaq. Bu fikir daxili auditoriya ya hesablanmış mesaj kimi də görünə bilər. Çünki cəmiyyətdə Qərblə yaxınlaşmanı dəstəkləyənlər də, Rusiyadan uzaqlaşmanın riskli olduğunu düşünənlər də var. Baş nazir hər iki istiqamətə mesaj verir: nə Rusiyadan imtina edir, nə də Qərblə əlaqələrdən geri çəkilir.

Əslində, Ermənistanın bu cür siyasəti yeni deyil. Keçmiş hakimiyyətlər, o cümlədən Koçaryan–Sarkisyan rejimləri döv-

ründə də İrəvan həm Moskva ilə strateji əlaqələr saxlamağa, həm də Avropa strukturları ilə münasibətləri inkişaf etdirməyə çalışıb. Bu, necə deyərlər, “nə əldən qoyur, nə yarıdan doyur” yanaşmasıdır. Sadəcə, indi şərtlər dəyişib və geosiyasi mühit daha gərgindir. Ona görə də balans saxlamaq əvvəlki illərlə müqayisədə daha çətin görünür.

ABŞ-la nüvə enerjisi sahəsində razılaşma isə xüsusi diqqət çəkir. Çünki enerji təhlükəsizliyi məsələsi hər bir ölkə üçün strateji əhəmiyyət daşıyır. Ermənistanın bu sahədə Rusiyadan asılılığı azaltmaq istəyi uzun illərdir müzakirə olunur. Yeni saziş bu istiqamətdə real addım kimi qiymətləndirilə bilər. Bu isə təbii olaraq Moskvada diqqətlə izlənilir. Belə şəraitdə Paşinyanın “Rusiyanın maraqlarına ziyan vurmaq gündəminizdə yoxdur” deməsi müəyyən mənada qabaqçılıq izahat təsiri bağışlayır.

Bütün bunların fonunda Ermənistanın yenə də “iki stulda eyni vaxtda əyləşmək” cəhdinin gördüyünü söyləmək olar. Bir “stulda” Rusiya ilə təhlükəsizlik və iqtisadi əlaqələr, digərində isə Qərblə siyasi və enerji əməkdaşlığı dayanır. İrəvan hər iki istiqamətdən faydalanmağa çalışır. Bu, kiçik və müərkəblə regionda yerləşən bir dövlət üçün məntiqi seçim kimi təqdim oluna bilər. Ancaq reallıq ondan ibarətdir ki, böyük güclər arasında rəqabət artıqca belə balans siyasəti daha həssas olur. Hər addım diqqətlə ölçülməlidir. Paşinyanın son müsbətləndirici fikirlər də məhz bu həssaslığın göstəricisidir. O, bir tərəfdən Qərblə əməkdaşlığı davam etdirir, digər tərəfdən isə Moskvaya ilə münasibətlərin qorunmasına çalışır.

Natəkcə etibarilə, Ermənistanın hazırkı xətti açıq qarşıdurmadan qaçmaq, eyni zamanda, seçim imkanlarını saxlamaq üzərində qurulub. Bu yanaşma nə tam şəkildə Rusiyaya yönəlmək, nə də Qərblə kəskin döndürdüyü. Daha çox maneə sahəsini qorumaq istəyir. Nikolun açıqlaması da məhz bu siyasətin davamı kimi görünür: Rusiyanı qəzəbləndirməmək, Qərblə əməkdaşlığı isə dayandırmamaq. İki stulda eyni vaxtda nə qədər rahat, arxayın oturmaq mümkününü isə regiondakı proseslər göstərəcək.

Səxavət HƏMİD
XQ

İDMAN

Milli Paralimpiya
Komitəsinin 30 illiyi

1996-cı ildə təsis olunan Azərbaycan Respublikası Milli Paralimpiya Komitəsinin 2026-cı ildə fəaliyyətinin 30 ili tamam olur.

Otuz il əvvəl ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü və dəstəyi ilə Azərbaycanda formalaşan paralimpiya hərəkatı ötən dövrdə böyük inkişaf yolu keçib. Prezident İlham Əliyevin Azərbaycan idmanına, o cümlədən paralimpiya hərəkatına göstərdiyi xüsusi diqqət və qayğı nəticəsində idmançılarımızın uğurları ildən-ilə artmaqdadır.

Paralimpiyaçılarımız 1996–2026-cı illər ərzində 9 dəfə Paralimpiya Oyunlarında iştirak edərək 27 qızıl, 21 gümüş və 20 bürünc medal qazanıblar. Ümumilikdə isə idmançılarımız 27 paralimpiya, 29 dünya və 55 Avropa çempionluğu əldə ediblər.

Komitə tərəfindən 30 illik yubiley münasibətilə il ərzində iradə, əzm və qətiyyətlə dolu fəaliyyəti əks etdirən silsilə tədbirlərin keçirilməsi planlaşdırılır.

Karateçilərimizin
Avropa medalları

Kipr Respublikasının Limasol şəhərində 6-8 fevral 2026-cı il tarixlərində gənclər arasında idman karatesi (WKF) üzrə Avropa çempionatı uğurla başa çatıb.

Karate üzrə milli komandamız nüfuzlu yarışda yüksək nəticələr göstərərək müxtəlif yaş və çəki dərəcələrində medallar qazanıb.

Azərbaycan Karate Federasiyasından verilən məlumata görə, U18 yaş kateqoriyasında kata üzrə çıxış edən Salman Salmanov bürünc medala layiq görülüb. Kumite yarışlarında isə 66 kq çəki dərəcəsinə Cansu Əhmədzadə, 61 kq çəki dərəcəsinə Rəvan Abasov bürünc medal qazanıblar. 55 kq çəki dərəcəsinə mübarizə aparan Vüsal Qənbərov gümüş medala sahib olub. 68 kq çəki dərəcəsinə çıxış edən Ələddin Məlikov isə bütün rəqiblərini məğlub edərək qızıl medal qazanıb və fəxri kürsünün ən yüksək pilləsinə yüksəlib.

U21 yaş kateqoriyasında ölkəmizi təmsil edən Aslan Dostuyev 60 kq çəki dərəcəsinə bürünc medal əldə edib. Qeyd edək ki, Azərbaycan milli komandası Avropa çempionatında Azərbaycan Karate Federasiyasının baş katibi Qabil Sayadovun, U18 milli komandasının baş məşqçisi Anar Allahverdiyevin, U21 milli komandasının baş məşqçisi Elnur İbrahimin və kata üzrə baş məşqçi köməkçisi İsmayıl Quliyevin rəhbərliyi altında iştirak edib.

Şahmatçıların
1/8 final rəqibləri

Şahmat üzrə Azərbaycan çempionatında 1/8 final mərhələsinin bütün iştirakçıları müəyyənləşib.

Tay-brekdə qələbə qazanan Nicat Abasov, Xaqan Əhməd, Rəhim Qasimov, Kamal Ağasiyev, Pəşam Əlizadə və Rəvan Əliyev növbəti mərhələyə vəsiqə qazanıblar. Ölkə çempionatının 1/8 final mərhələsində Murad İbrahimi turnirin reytingi favoriti Şəhriyar Məmmədovla, Əhməd Əhmədzadə Vüqar Rəsulov, Nicat Abasov Xaqan Əhməd, Rəhim Qasimov isə Aydın Süleymanlı ilə qarşılaşacaq. Azərbaycan çempionatının ötən ilki qalibi Rəuf Məmmədov Şiroylan Talibovla, Pəşam Əlizadə Read Səmədov, Rəvan Əliyev Məhəmməd Muradlı, Eltac Səfərli isə Kamal Ağasiyevlə mübarizə aparacaq.

Qabil YUSİFOĞLU
XQ

Göz qabağında baş verən möcüzə,
yaxud səhnə aldanışının sənət zövqü

İllüziya sənəti çoxları üçün, sadəcə, gözbağlayıcılıq olsa da, əslində, bu sahə dəqiq riyazi hesablamalar və insan psixologiyasının idarə olunması üzərində qurulub. Səhnədəki hər bir “mücüzə” pərdə arxasında minlərlə uğursuz cəhdin və illərlə çəkilən zəhmətin nəticəsidir. Bakı Dövlət Sirkinin artisti Şəhadət Bağirovla söhbətimiz məhz bu sənətin texniki tərəflərini daha yaxından tanımağa imkan yaradı.

– Hər hansı bir sənətin yolu ciddi bir həvəs-dən başlayır. Sizdə bu maraq necə yarandı?

– Mənim bu sahəyə marağım uşaqlıq illərimə, Devid Kopperfild və Maks Meyven kimi məşhur illüziya ustadlarının televiziya şoularını izlədiyim dövrlərə təsadüf edir. O zamanlar bu nümayişləri sadəcə vizual effekt və ya montaj hiyləsi hesab edirdim. Lakin televiziya Kopperfildin milyonlarla izləyici üzərində qurduğu interaktiv illüziya bu skeptik yanaşmanı dəyişdi. İlluzionist izləyicilərin diqqətini bir neçə simvol üzərində cəmləyirdi. Atamın seçdiyi simvolu dəqiqliklə tapması məni çox düşündürdü. Məhz o an anladım ki, qarşımdakı mənzərə kamera hiyləsi deyil, arxasında dəqiq riyazi hesablamalar və insan psixologiyasının incəlikləri dayanır. Bu hadisə mənim peşə seçimimi müəyyən etdi.

– Siz bu sənəti özünüç öyrənmisiniz. Müəllim olmadan, yalnız müşahidə ilə illüziyanın sirlərini necə mənimsəmisiniz?

– Əslində, bu proses çox maraqlı və bir o qədər də mürəkkəb keçib. Mən gördüyüm nümayişləri təhlil edərək onları təkrarlamağa çalışırdım. Hətta

yönləndirmirəm. Əslində, sənət həvəs və istedad üzərində qurulanda daha qiymətli olur.

– Son vaxtlar səhnədə heyvanlarla bağlı nömrələr göstərməyiniz nə ilə bağlıdır?

– Bu, həm böyük bir məsuliyyət, həm də heyvanlara olan həssaslıqmdan irəli gəlir. Heyvanlarla çalışmaq üçün onlara ideal şərait yaratmaq lazımdır. Nə qədər diqqətli olsaq da, heyvanlar bəzən qaranlıq qutularda və ya məhdud məkanlarda qalmalı olurlar. Heyvanın orada narahatlığını, çapaladığını görmək məni narahat edir. Digər tərəfdən, onların qidalanması, sağlamlığı və daşınması daimi nəzarət tələb edir. Buna görə də mən yaradıcılığımı daha çox intellektual və texniki nömrələr – mentalizm və manipulyasiya üzərində qurmağa üstünlük verdim.

– Sirk meydanında şou göstərməyin çətinlikləri varmı?

– 16 illik peşəkar səhnə fəaliyyətimin son 5 ilini Bakı Dövlət Sirkində çalışıram. Sirk arenasına bir artist, xüsusən də illuzionist üçün ən çətin və sınaq dolu məkandır. Burada arxa pərdə və ya gizlənmək üçün künc-bucaq yoxdur; siz 360 dərəcəlik bir baxış bucağının mərkəzindəsiniz. Dairəvi səhnədə

bəzən nömrənin klassik icra texnikasını bilmədiyim üçün özümdən daha çətin və fərqli metodlar kəşf edirdim. Bu “səhnə” metodlar zamanla mənim fərdi üslubuma və improvizasiya qabiliyyətimə çevrildi. Anladım ki, illüziya sənətində şablon sirlər deyil, sənətkarın fərdi fantaziyası və yaradıcı yanaşması çox vacibdir.

– Ailənizdə bu məşğuliyyətiniz necə qarşılandı?

– Əlbəttə, hər bir valideyn kimi, atam da əvvəlcə bu işi bir peşə kimi qəbul etmədi; dərslərimə fokuslanmadığımı və daha “stabil” bir sahəyə yönəlməyimi istəyirdi. Lakin sənətimdə uğur qazandıqca, böyük səhnələrə və efirlərə çıxdıqca ailəmin mənə olan inamı artdı. Bu gün ailəm mənim ən böyük dəstəkdir. Övladlarımdan da bu sahəyə marağı var, amma mən heç vaxt onları məcburi şəkildə

sirri qorumaq üçün yalnız əl cəldliyi kifayət etmir, burada “misfocus” dediyimiz psixoloji manipulyasiya – yəni tamaşaçının diqqətini cəlb etmək sənəti ön plana çıxır. Siz minlərlə insanın diqqətini bir nöqtəyə fokuslayırsınız, əsl iş isə onların baxmadığı digər nöqtədə həyata keçirilir.

– Artıq texnologiya və informasiya əsridir. Bir çox klassik nömrənin sirri internetdə asanlıqla tapılır. Belə bir mühitdə tamaşaçını heyrləndirmək çətin deyil ki?

– Əlbəttə, bugünkü tamaşaçı həm daha məlumatlı, həm də tələbkardır. Səhnəyə çıxanda qarşımızda əlində smartfon, hər an nömrənin pərdəarxasını araşdırmağa hazır minlərlə insan görürük. Məsələn, bir çoxlarına bəsit görünən pulun çoxaldılması və ya hansısa əşyanın yoxa çıxarılması texnikaları artıq sirr deyil. Lakin bu, sənətkarın

üzərinə yeni bir məsuliyyət qoyur: biz nömrələri transformasiya etməliyik.

Əgər tamaşaçı müəyyən bir nömrənin “klassik” sirrini bilirsə, biz həmin effekti tamamilə fərqli metodla icra edirik. Tamaşaçı bildiyi sirri tətbiq etməyə çalışarkən qarşısında tamam başqa bir icra texnikası görür və yenidən o heyranet hissini yaşayır. Yəni internet bizim sənətimizi öldürmür, əksinə, bizi daha yaradıcı olmağa məcbur edir.

– Bu sənəti öyrənmək istəyən gənclərin sayı kifayət qədərdir. Maraqlıdır, illüziya sənətini hər kəsə öyrətmək mümkündürmü?

– Maraq göstərnlər çoxdur, lakin mən hər kəsə bu sənətin qapılarını dərhal açmıram. İllüziya sənəti dərslək deyil, o, daxili intizamdır. Mənə müraciət edən gəncləri əvvəlcə sınoyram. Məsələn, onlara bir qəpik nömrəsi göstərir və deyirəm ki, bunun sirrini tapmalısən. Çünki hazır şablonu öyrətmək asandır, əsas məsələ o sirri tapacaq mantiqi və səbri formalaşdırmaqdır. Çox vaxt bir müddət məşq edib, “alınmır, mənə daha böyük nömrə öyrət” deyənələr olur. Lakin bu sənətin əlifbası kiçik detallardır. Səbri çatmayan insan nə qədər istedadlı olsa da, peşəkar səhnənin tələblərinə cavab verə bilməz.

– Siz həm də uşaqlar üçün çıxış edirsiniz. Böyükləri aldatmaq asandır, yoxsa uşaqları?

– Ziddiyyətli görünə bilər, uşaqların qarşısında çıxış etmək böyüklərdən qat-qat çətinir. Çünki böyüklik mantiqi axtarırlar, mən isə onların mantiqini müəyyən bir nöqtəyə yönəldib inandıra bilərəm. Amma uşaqlar heç bir mantiqə bağlanmırlar, onlar sadəcə baxır və hər şeyi görürlər. Diqqətlə izlədikləri üçün hər hansı bir xırda detali qaçırmmaq ehtimalları yoxdur. Bu səbəbdən uşaq auditoriyası maksimum dərəcədə qüsursuzluq tələb edir.

– Səhnədə hər şeyin istədiyiniz kimi getmədiyə anlar olurmu? Əgər nömrə alınmırsa, vəziyyətdən necə çıxırsınız?

– Dünyanın ən məşhur illuzionistlərinin belə səhnədə texniki xatalarla üzləşdiyi anlar olur. Əsas məsələ tamaşaçının heç nə hiss etməməsidir. Peşəkar artist dərhal improvizasiya etməyi bacarmalıdır. Bir nömrə alınmırsa, onu yarımcı qoymamalı, ssenarini dəyişib onu başqa bir nömrənin hissəsinə çevirməlidir. İllüziyaçı həm də yaxşı aktyor olmalıdır ki, tamaşaçı xətanı ssenarinin bir parçası kimi qəbul etsin.

– Bundan sonra Azərbaycan tamaşaçısını hansı “mücüzə”lər gözləyir?

– Ən böyük hədəfim Azərbaycanda dünya standartlarına cavab verən möhtəşəm bir solo illüziya şousu keçirməkdir. Bu, sadəcə, kiçik nömrələr yox, böyük texniki konstruksiyaların, işıq və musiqi effektlərinin vəhdətindən ibarət bir gecə olmalıdır. Dünyada məşhur olan “yoxolma” və ya irimiqyaslı obyektlərlə aparılan nömrələri həyata keçirməyə hazıram. Bu gün tamaşaçı yalnız səhnədəki vizual nəticəni görür, lakin onun arxasında duran maddi və texniki əziyyətdən xəbərsizdir. Kifayət qədər dəstək olarsa, ölkəmizdə illüziya sənətinin tamamilə yeni, daha modern səviyyəsini nümayiş etdirə bilərik.

– Siza sevib-seçdiyiniz sənətdə yeni uğurlar arzulayıırıq.

Arzu ASİFQIZI
XQ

HAVA

Bakıda yağmursuz, dağlıq ərazilərdə qar...

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin Milli Hidrometeorologiya Xidmətindən verilən məlumata görə, bu gün Bakıda və Abşeron yarımadasında hava şəraitinin dəyişkən buludlu olacağı, ararib tutulacağı, əsasən yağmursuz keçəcəyi proqnozlaşdırılır. Lakin gecə bəzi şəhəratrafi ərazilərdə az çiskimli olacağı ehtimalı var. Cənub-qərb küləyi əsəcək. Havanın temperaturunun gecə 0-2, gündüz 6-9 dərəcə isti olacağı bildirilir. Atmosfer təzyiqi 760 millimetr civə sütunu, nisbi rütubət gecə 70-75, gündüz 60-65 faiz təşkil edəcək.

yim qərb küləyi əsəcək. Havanın temperaturunun gecə 3 dərəcə şaxtadan 2 dərəcəyədək isti, gündüz 7-12 dərəcə isti, dağlarda gecə 5-10, yüksək dağlıq ərazilərdə 10-15, gündüz 0-5 dərəcə şaxta olacağı bildirilir. Gecə və şəhər bəzi dağlıq və dağətəyi rayonlarda yolların buz bağlayacağı ehtimalı var.

Q.ƏLİYEV
XQ

Azərbaycanın rayonlarında hava şəraiti əsasən yağmursuz olacaq. Lakin gündüz bəzi yerlərdə qısamüddətli yağıntılı olacağı, dağlıq ərazilərdə qar yağacağı proqnozlaşdırılır. Bəzi yerlərdə ararib duman olacaq. Mülə-

“Mərdəkan Çörək” ASC
səhmdarlarının nəzərinə!

2 aprel 2026-cı il saat 15.00-da “Mərdəkan Çörək” ASC səhmdarlarının növbədənəkar ümumi yığıncağı Bakı şəhəri, Xətai rayonu, Sədi Musayev küçəsində (Babək prospekti) “Babək” mərasim evində keçiriləcəkdir.

İclasın gündəliyi:

1. Cəmiyyətdən yeni hüquqi şəxsin ayrılması.
2. Cəmiyyətə məxsus adı, adlı səhmlərin nominal dəyərinin azaldılması.
3. Cəmiyyətin müşahidə şurasının formalaşdırılması.
4. Cəmiyyətin nizamnaməsinin yeni redaksiyada təsdiqi.
5. Digər məsələlər.

Əlaqə telefonu: 055-501-96-66.

“Mərdəkan Çörək” ASC-nin sədri

✓ Bakının Sabunçu rayonunun Nardaran bələdiyyəsi tərəfindən Dadaşova Əntiqə Əhmədağa qızının adına verilmiş Nardaran qəsəbəsi, Mubariz İbrahimov küçəsində yerləşən 400 kvadratmetrlilik torpaq sahəsinin sanədi üdiyi üçün etibarsız sayılır.

DİREKTOR –
BAŞ REDAKTOR

ƏFLATUN
AMAŞOV

TELEFONLAR:
Reklam və elanlar: 493-82-21

Qəbul şöbəsi: 493-24-75 Mühəsisatlıq: 498-85-29
Məsul katib: 493-61-02 Email: xalqqazeti@gmail.com
Texniki şöbə: 493-59-64 info@xalqqazeti.az

+994 (51) 280-16-44

“Xalq” qəzeti redaksiyası MMC-nin kompüter mərkəzində yığılıb və şəhirlənib, “Azərbaycan” nəşriyyatında çap olunub.

ÜNVANIMIZ:
AZ-1000, Bakı şəhəri, Bülbül prospekti, 30.
Şəhadətnamə 022273

İNDEKS 0282
TİRAJ 2864
SİFARİŞ 211
QİYMƏTİ 60 qəpik

Növbətçi redaktor

Tahir AYDINOĞLU

Çapa imzalanmışdır 00:00